Tampereen yliopisto

Sonja Kalatie

TULEVAISUUTEEN VIITTAAMINEN SUOMEN JATKOSODAN 1941–1944 AIKAISESSA KIRJEENVAIHDOSSA

Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta

Pro gradu -tutkielma

Toukokuu 2025

TIIVISTELMÄ

Sonja Kalatie: Tulevaisuuteen viittaaminen Suomen jatkosodan 1941—1944 aikaisessa kirjeenvaihdossa
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Kielten tutkinto-ohjelma, suomen kieli
Toukokuu 2025

Tässä tutkielmassa tutkitaan tulevaan viittaamista Suomen jatkosodan 1941—1944 aikaisessa kirjeenvaihdossa. Tavoitteena on selvittää, miten kirjeenvaihdossa viitataan tulevaisuuteen ja mitä teemoja kirjeissä ilmaistaan futuurisesti. Tutkielmassa analysoidaan, millaisia futuurin keinoja sotilaat käyttävät kirjeissään ja millaisiin tulevaan aikaan viittaaviin teemoihin futuurin keinot kytkeytyvät. Tutkielman teoreettinen viitekehys rakentuu aiemmin tehdystä sota-ajan kirjeiden tutkimuksesta sekä futuurin tutkimuksesta.

Tutkimusaineisto on peräisin Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkiston sota-ajan kirjekokoelmasta (SAK). Aineistoon kuuluu 60 jatkosodan aikaista kenttäkirjettä ja postikorttia, ja ne ovat peräisin neljältä eri kirjoittajalta. Kirjeitä on vuosilta 1941 ja 1944 niin, että 30 kirjettä on vuodelta 1941 ja 30 kirjettä vuodelta 1944. Aineisto on rajattu jatkosodan vuosien lisäksi koskemaan Tampereella asuvia pariskuntia. Tutkimus edustaa laadullista tutkimusta, ja aineistoa analysoitiin sisällönanalyysin keinoin. Analyysi on aineistolähteistä, ja aineiston käsittelyyn hyödynnettiin Atlas.ti-ohjelmaa, jonka avulla kirjeistä koodattiin futuurin keinot ja jaettiin ne eri teemoihin.

Tutkimuksessa selviää, että aineiston käytetyin futuurin keino on preesens ilmaistuna yhdessä ajan adverbiaalin kanssa. Yleisimmät aineistossa esiintyvät futuuriset ajan adverbiaalit ovat kun, pian sitten ja nyt. Tulevaa ilmaistaan myös erilaisilla perifrastisilla verbiliitoilla, finaalisella lauseenvastikkeella, aspektilla ja suuntasijaisella adverbiaalilla. Lisäksi futuurisen sävyn luomiseksi kirjeissä käytetään kaikkia neljää modusta, indikatiivia, imperatiivia, konditionaalia ja potentiaalia. Kirjeissä esiintyvät futuuriset ilmaukset jakautuvat neljään eri teemaan: ohjeisiin, toiveisiin, murheisiin ja toimintaan. Lisäksi teemoista muodostuu vielä alakategorioita. Tulevaan viittaavat ohjeet jakautuvat kotiin, terveyteen ja turvallisuuteen sekä yhteydenottoihin. Toiveisiin liittyvät ilmaukset jakautuvat kotiin, sotaan ja yhteydenottoihin. Murheet muodostavat kaksi alakategoriaa, kodin ja sodan. Lisäksi toiminta jakautuu kotiin, sotaan, lomaan ja yhteydenottoihin liittyviin ilmauksiin.

Tulokset osoittavat, että sodan aikana on tärkeää pitää kiinni toivosta ja luoda arkea myös poikkeusolojen keskelle. Toivosta pidetään kiinni haaveilemalla lomista ja rauhan ajasta ja arkea luodaan keskustelemalla muun muassa perheen ja talouden tulevaisuudesta. Kirjeet osoittavat, että kriisiaikoinakin on pidettävä kiinni tulevaisuudesta ja uskottava, että sillä on vielä tarjottavaa. Kokonaisuutena tutkimus osoittaa, että jatkosodan kenttäkirjeissä viitataan monipuolisesti tulevaisuuteen.

Avainsanat: sota-aika, kirjetutkimus, futuuri, tulevaisuus.

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

TEKOÄLYN KÄYTTÖ OPINNÄYTTEESSÄ

Opinnäytteessäni on käytetty tekoälysovelluksia:

☒ Ei
☐ Kyllä

Ilmoitukseni mukaan olen käyttänyt opinnäytteessäni tutkielmaprosessin aikana seuraavia tekoälysovelluksia:

Tekoälysovellusten nimet ja versiot:

Käyttötarkoitus:

Osiot, joissa tekoälyä on käytetty:

Olen tietoinen siitä, että olen täysin vastuussa koko opinnäytteeni sisällöstä, mukaan lukien osat, joissa on hyödynnetty tekoälyä, ja hyväksyn vastuun mahdollisista eettisten ohjeiden rikkomuksista.

SISÄLLYS

1 Johdanto 5
1.1 Tutkimuksen tausta 5
1.2 Tutkimuskysymykset 7
2 Tutkimusaineisto ja menetelmä 9
2.1 Aineisto ja sen keruu 9
2.2 Analyysimenetelmä 11
2.3 Tutkimusetiikka 12
3 Tutkimuksen teoreettiset lähtökohdat 14
3.1 Kirjetutkimus 14
3.2 Sota-ajan kirjeet 15
3.3 Futuurisuus suomen kielessä 19
3.3.1 Kokoavasti tempusjärjestelmästä 19
3.3.2 Tempukset ilmaisemassa tulevaa 19
3.3.3 Modukset ilmaisemassa tulevaa 21
3.3.4 Jatkosodan tulevaisuusnäkymät 22
4 Tulevaisuuden ilmaiseminen sota-ajan kirjeissä 25
4.1 Tulevaisuuden ohjeistaminen kirjeissä 25
4.1.1 Kodin ohjeet 26
4.1.2 Terveyden ja turvallisuuden ohjeet 30
4.1.3 Yhteydenoton ohjeet 32
4.2 Tulevaisuuden toiveet kirjeissä 35
4.2.1 Kodin toiveet 35
4.2.2 Sodan toiveet 37
4.2.3 Yhteydenoton toiveet 40
4.3 Tulevaisuuden murheet kirjeissä 41
4.3.1 Kodin murheet 42
4.3.2 Sodan murheet 44
4.4 Tulevaisuuden toiminnan ilmaiseminen kirjeissä 47
4.4.1 Kodin toiminta 47
4.4.2 Sodan toiminta 50
4.4.3 Lomien toiminta 53
4.4.4 Yhteydenoton toiminta 55
5 Lopuksi 57

Lähteet 61

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen tausta

Tutkin tässä tutkielmassa tulevaan viittaamista ja sitä ilmaisevia rakenteita Suomen jatkosodan aikaisissa kenttäkirjeissä. Suomen kielessä ei ole varsinaista futuuritempusta, mutta erilaisilla ilmauksilla voi kuitenkin olla futuurinen merkitys (VISK § 1542). Tutkin sota-aikaisesta kirjeaineistosta sitä, miten tulevaisuuteen viitataan ja sitä, millaisia teemoja kirjeissä ilmaistaan futuurisesti. Aineistonani käytän Suomen jatkosodan ajalta vuosilta 1941 sekä 1944 kenttäkirjeitä.

Sota on yhtäältä kaikkia koskettava yhteiskunnallinen tilanne, joka repii arjen ja muuttaa rakenteita. Toisaalta sota koskettaa yksilöiden elämää, jossa on oma erilainen ajallinen rakenteensa ja huolehdittavana voi sodan lisäksi olla tavalliset arjen askareet, yksilön oma elämä. Sodan aikana on tärkeää pitää kiinni toivosta ja luoda arkea myös poikkeusolojen keskelle. Kun sota muuttaa yksilön arjen, tulevaisuuden odotukset korostuvat. Jatkosodan kenttäkirjeet tarjoavat kiinnostavan aineiston oppia ja tutkia poikkeusoloissa tuotettuja tulevaisuudennäkymiä.

Sota-aika muuttaa arjen ja yhteydenpidon tavat. Kun miehet kutsuttiin rintamalle ja naiset jäivät kotiin tai muuttivat töiden tai taisteluiden pakottamana, oli kynä ja paperi lähes ainoa tapa pitää yhteyttä läheisiin. Kirjeenvaihto olikin Suomen talvi- ja jatkosotien aikaan tärkeä säännöllisen yhteydenpidon väline, johon ihmisiä jopa kannustettiin. Kirjeitä kirjoitettiin sotien aikana kaikissa olosuhteissa ja kaikissa kansanryhmissä, niin naiset kuin miehet, sotilaat, upseerit, nuoret ja vanhatkin. Kirjeitä kirjoitettiin niin aviopuolisoille, vanhemmille, sisarille, sukulaisille kuin kavereillekin. (Taskinen 2015: 13–15.) Kun läheiset eivät voineet kohdata tai jakaa arkeaan yhdessä, pidettiin kirjeiden avulla yhteyttä. Kirjeissä keskusteltiin muun muassa arkisista asioista, kuten raha-asioista ja maatilan hoidosta, mutta myös ikävästä ja lasten kasvattamisesta. Kirjeiden avulla ylläpidettiin ihmissuhteita ja niissä keskusteltiin niin menneestä, nykyhetkestä kuin tulevastakin. Kirjeet olivat korvaamaton yhteydenpidon väline, ja siksi kirjeistä löytyy paljon keskustelua esimerkiksi tulevaisuudesta ja siihen liittyvistä toiveista tai murheista. Tulevaa aikaa voi ilmaista kielellisesti monin eri tavoin.

Tulevaa aikaa ilmaistaan futuurilla. Futuurilla tarkoitetaan käsillä olevan hetken kannalta tulevaa aikaa, eikä sillä ilmaistua tilannetta ei ole vielä olemassa, joten se kytkeytyy vahvasti odotuksiin, ennustuksiin ja suunnitelmiin. (VISK § 1542.) Vaikka suomen kielessä ei ole varsinaista kieliopillista futuuritempusta, on tulevaa aikaa mahdollista ilmaista erilaisin rakentein ja keinoin. Näitä keinoja ovat esimerkiksi erilaiset ajan adverbiaalit, erilaiset verbiliitot sekä aikamuodot, joita esittelen

enemmän luvussa 3.3. Tässä tutkielmassa on tarkoitus selvittää, miten sotilaat rintamalla ilmaisivat tulevaa aikaa kirjeissään ja millaisia futuurin keinoja he käyttävät.

Suomen kielen futuuriin tai tulevaan aikaan viittaamiseen liittyviä tutkimuksia on tehty vasta melko vähän, joten tutkimukseni on täydentämässä niistä saatavaa tutkimustietoa lingvistisellä alalla. Erityisesti Osmo Ikolan (1949) väitöskirja tempusten ja modusten käytöstä ensimmäisessä suomalaisessa Raamatussa verrattuna vanhempaan ja nykyiseen kieleen on toiminut pohjana futuurisuuden tutkimukselle suomen kielessä. Miia Karttunen on tutkinut väitöskirjassaan (2018) puhujan tulevan toiminnan ilmausten kielioppia ja pragmatiikkaa ja Heidi Niva (2022) väitöskirjassaan suomen progressiivirakennetta intentioiden ja ennakoinnin ilmaisuissa. Markku Nikulinin sivulaudaturtyö (2011) käsittelee futuuria ja tulevan ilmaisemista suomen kielessä. Aiempi futuurin tutkimus rakentaa teoreettista viitekehystä tutkimukselleni.

Suomen sotien aikaisia kenttäkirjeitä on alettu viime vuosina käyttämään jatkuvasti enemmän tutkimusaineistona, ja kirjeet tarjoavat mielenkiintoisen aineiston erityisesti niin historian kuin kielentutkijoillekin. Tikan, Taskisen ja Nevala-Nurmen (2015) mukaan sota-ajan kirjeitä ei aiemmin ole pidetty kunnollisina lähteinä tutkimuksille, sillä muun muassa sensuurin pelättiin vaikuttaneen kirjeisiin suuresti. Toisaalta yksityisten ihmisten sotakokemuksia ei pidetty kiinnostavana aineistona. Nyt sotahistorian tutkimuksessa on kiinnostuttu enemmän yksilöllisistä sotakokemuksista sekä kulttuuri- ja sosiaalihistoriallisista kysymyksistä. (Tikka, Taskinen & Nevala-Nurmi 2015: 7.)

Sodanaikaiset kirjeet nähdään nykyään tärkeänä ensikäden tietona, josta voimme oppia paljon, sillä sodan kulku on vaikuttanut paljon siihen, mitä ja millaisia asioita ihminen kokee eri aikoina. Sota on valitettavan ajankohtainen aihe vuodesta toiseen, eikä siitä tarvitse lukea vain historiankirjoista. Kun maailmassa siirrytään suorastaan kriisistä toiseen, on tärkeää oppia aiemmista kriiseistä ja poikkeusoloista. Kriisillä on valtava vaikutus ihmiselämään, ja vanhat poikkeusolot tarjoavat tärkeää tietoa nykypäivälle. Siksi paitsi että tutkimukseni tuottaa suomen kielen tutkimusalalle lisää tutkimustietoa, on sillä myös historiantutkimuksellinen motivaatio. Historiantutkimuksessa on viime vuosien aikana alettu käyttämään sota-ajan kenttäkirjeitä aineistona. Esimerkiksi Ilari Taskinen tutki väitöskirjassaan (2021) sotilaiden ihmissuhteita, tunteita ja sosiaalista elämää. Lisäksi historian alalta on valmistunut muun muassa tulevaisuutta käsittelevä pro gradu -tutkielma, jonka aineistona käytetään jatkosodan kirjeitä (Ketola 2015). Ketolan tutkielma lähestyy aihealuetta hieman eri näkökulmasta kuin oma tutkielmani, joten yhdessä ne täydentävät jatkosodan kenttäkirjeistä rakentuvaa tulevaisuuden kuvaa.

Myös kielentutkimuksessa on viime vuosina alettu käyttämään sota-ajan kirjeitä tutkimusten aineistona. Esimerkiksi Tampereen yliopistossa on valmistunut monia pro graduja, jotka käsittelevät

sota-ajan kirjeitä monesta eri näkökulmasta. Tutkielmissa on käsitelty muun muassa kielellisiä piirteitä kuten kaksoisvokaalin merkintää (Koivumäki 2020) ja Etelä-Pohjanmaan murretta (Rintala 2018). Lisäksi on tutkittu kuoleman ja tappamisen merkityksiä (Valkjärvi 2022), kiroilua (Riihonen 2018) sekä affektisuuden kielellisiä ilmaisukeinoja ja parisuhteen ylläpitämistä sota-ajan kirjeissä (Ahonen 2019). Myös kirjesensuuriin suhtautumista on tutkittu kielellisestä näkökulmasta (Helistö 2025). Sota-ajan kirjeet tarjoavat monipuolisen tutkimuskentän monelle alalle, ja esimerkiksi lingvistien ja historiantutkijoiden lisäksi muun muassa antiikintutkimus ja etnologia ovat olleet kiinnostuneita kirjeiden maailmasta. (Lahtinen, Kärki, Vainio-Korhonen & Vehkalahti 2011: 11).

1.2 Tutkimuskysymykset

Pro gradu -tutkielmani tavoitteena on selvittää, millaisia tulevaisuuteen viittaavia ilmauksia Suomen jatkosodan aikaisissa kenttäkirjeissä ilmenee. Suomen kielessä ei ole varsinaista morfologista futuuritempusta (VISK § 1542), joten tavoitteenani on selvittää, millaisin kielellisin keinoin sota-ajan kirjeissä viitataan tulevaisuuteen. Tutkin myös sitä, millaisiin teemoihin tulevaisuuteen viittaavat ilmaukset liittyvät. Tarkemmat tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

1. Miten jatkosodan kirjeenvaihdossa viitataan tulevaisuuteen?
2. Mitä teemoja kirjeissä ilmaistaan futuurisesti?

Luvussa 2 esittelen tutkimusaineiston ja sen keruun sekä analyysimenetelmän eli sisällönanalyysin. Lisäksi luvussa 2 käsittelen tutkimusetiikkaa, jota on tärkeää käsitellä sota-ajan kirjeitä tarkastellessa. Luvussa 3 esittelen tutkielman teoreettisen viitekehyksen, joka rakentuu aiemmasta sota-ajan kirjeiden tutkimuksesta sekä futuurin tutkimuksesta. Luvussa 3 luon myös katsauksen Suomen jatkosodan tulevaisuudennäkymiin. Jatkosodan alkaessa sodan oletettiin olevan lyhyt ja nopeasti ohi, mutta sota pitkittyikin vuosiksi. Tulevaisuudennäkymät näyttäytyvät kiinnostavasti eri tavoilla sodan eri vaiheissa. Luvussa 4 analysoin tulevaisuuden ilmaisemista jatkosodan kenttäkirjeissä. Luku 4 on jakautunut neljään alalukuun. Luvussa 4.1 käsittelen futuurisesti ilmaistuja ohjeita, joita sotilaat jakoivat puolisolleen kotiin, terveyteen ja turvallisuuteen sekä yhteydenottoihin liittyvissä asioissa. Luvussa 4.2 esittelen futuurisesti ilmaistuja toiveita ja erittelen teemassa käytettyjä futuurin keinoja, jotka liittyvät kotiin, sotaan ja yhteydenottoihin. Luvussa 4.3 käsittelyssä ovat kirjeissä esiintyneet murheet, jotka jakautuvat edelleen sotaan ja kotiin liittyviin aiheisiin. Lopuksi luvussa 4.4 esittelen toimintaan liittyviä futuurisesti ilmaistuja aiheita, joita ovat koti, sota, loma ja yhteydenotto. Jokaisessa alaluvussa erittelen teemaan valikoituneiden ilmausten lisäksi niissä käytettyjä futuurin keinoja.

Luvussa 5 kokoan yhteen analyysin tulokset ja esittelen tuloksista tehtävät johtopäätökset. Lisäksi luvussa 5 arvioin tutkimusasetelmaa ja esittelen jatkotutkimusaiheita.

2 TUTKIMUSAINEISTO JA MENETELMÄ

2.1 Aineisto ja sen keruu

Tampereen yliopiston kansanperinteen arkistoon on kerätty noin 70 000 sota-ajan kirjettä ja postikorttia (Kansanperinteen arkiston verkkosivut 2025). Käytän pro gradu -tutkielmassani Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkistosta (Kper) löytyviä Suomen jatkosodan vuosien 1941 ja 1944 aikaisia sota-ajan kenttäkirjeitä. Käytän aineistonani sotilaiden sotarintamalta lähettämiä kenttäkirjeitä puolisoilleen. Kirjeiden kirjoittajista on saatavilla hyvin vähän tietoa, joten kaikista aineistoni kirjeenvaihdoista ei voi varmaksi tietää, onko kyseessä aviopari vai esimerkiksi vasta seurusteleva pari. Perustan tulkintani pariskunnista muun muassa kirjeissä käytettyihin ilmaisuihin, keskustelunaiheisiin sekä mahdollisiin yhteisiin osoitteisiin. Rajaan tutkielman aineiston ulkopuolelle kotirintamalta lähetetyt kirjeet sotilaille. Kotirintamalta lähetettyjä kirjeitä on säilynyt yleisesti vain vähän, sillä sotilaiden rintamaolosuhteissa kirjeitä saattoi olla hyvin vaikea säilyttää, eikä niitä esiinny aineistoni kirjekokoelmissa kuin muutama kappale. Lisäksi rajaan kotirintamalta lähetetyt kirjeet aineistoni ulkopuolelle, koska keskityn tutkielmassani vain sotarintamalla olleiden sotilaiden tulevaisuuden teemoihin sekä futuurin keinoihin.

Pariskuntiin liittyvän rajauksen lisäksi rajaan aineistoni koskemaan maantieteelliseltä sijainniltaan Tamperetta, ja täten aineistoni rajautuu tamperelaisiin pariskuntiin. En ole määritellyt tamperelaisuutta aineistossani tarkasti, vaan riittää, että pariskunta asuu Tampereella jatkosodan ajan. Rajaukseni perustuu Tampereeseen siksi, että tutkielmani julkaistaan juuri Tampereen yliopistossa ja on siten maantieteellisesti perusteltu ratkaisu. Rajaan aineistoni näiden lisäksi siten, että tutkin vuodelta 1941 jatkosodan alusta kultakin sotilaalta 10 ensimmäistä kirjettä sekä vuodelta 1944 jatkosodan lopulta 10 viimeistä kirjettä. Jatkosodan alulla tarkoitan jatkosodan alkamista 25.6.1941, ja jatkosodan lopun olen rajannut aselevon alkamiseen 4.9.1944. Näistä kirjeistä etsin futuuriset ilmaukset, jotka puolestaan jaottelin eri teemoihin aiheen mukaan. Jatkosodan alku ja loppu ovat hyvin perusteltuja aikoja futuurin tutkimisen kannalta, sillä esimerkiksi jatkosodan alettua uskottiin, että sota on lyhyt ja nopeasti ohi. Sota ei kuitenkaan ollut nopeasti ohi, ja siksi on kiinnostavaa tutkia, millaisia tulevaisuuteen viittaavia teemoja kirjeistä löytyy vielä vuonna 1944.

Ilari Taskinen (2015) on arvioinut, että avioparien välistä kirjeenvaihtoa on säilynyt kaikista kirjeenvaihdoista eniten. Läheisessä suhteessa kirjoitettiin erityisen paljon, mutta määrää selittää myös se, että puolisoiden kirjeitä on säilynyt sodan jälkeen myös tunnearvon vuoksi (Taskinen 2015: 13). Toisaalta avioparien välisistä kirjeistä on usein säilynyt vain sotilaiden lähettämät kirjeet, sillä

sotilaiden saattoi olla rintamaolosuhteissa hyvin vaikeaa säilyttää puolison lähettämiä kirjeitä. Esimerkiksi tämän tutkimuksen aineiston sotakirjekokoelmista ei löytynyt kuin muutama yksittäinen mahdollisesti puolison sotilaalle lähettämä kirje. Sotilaiden lähetysten pituudet vaihtelevat hyvin paljon: kortti saattaa olla pituudeltaan vain pari riviä tai pelkkä tervehdys, kun taas pisimmät aineistoni kirjeet ovat yli viisi sivua pitkiä. Puolisoiden välinen kirjeenvaihto tarjoaa tulevaisuuden tutkimukselle hedelmällisen aineiston.

Aineistooni kuuluu 60 lähetystä, johon kuuluu sekä kirjeitä että postikortteja. Käytän kuitenkin sekä kirjeistä että postikorteista yleisesti nimitystä kirje tai lähetys. Aineistoni käsittää kirjeitä neljästä eri sota-ajan kirjekokoelmasta, jotka ovat SAK089, SAK349, SAK492 ja SAK437. Kokoelmasta SAK089 aineistooni kuuluu 10 lähetystä ajalta 26.6.–24.7.1941, ja kokoelmasta SAK437 aineistossani on 10 lähetystä ajalta 18.7.–30.8.1944. Kokoelmasta SAK349 aineistooni kuuluu yhteensä 20 kirjettä, joista 10 lähetystä on ajalta 27.6.–12.8.1941 sekä 10 ajalta 5.7.–22.8.1944. Samoin kokoelmasta SAK492 aineistooni kuuluu 20 lähetystä, joista 10 on ajalta 27.6.–16.8.1941 ja 10 ajalta 7.1.–7.8.1944. Kirjeistä 30 on siis vuodelta 1941 ja 30 vuodelta 1944.

Kirjeiden kirjoittajat ovat tamperelaisia sotilaita. Aineistoni neljä sotilasta ovat kirjoittaneet kirjeet puolisoilleen, ja lisäksi osassa kirjeissä on myös viittauksia pariskuntien yhteisiin lapsiin sekä muihin perheenjäseniin. Sotilailla on keskenään hyvin erilaisia toimenkuvia rintamalla, ja muutaman kirjeissä esiintyvän sijaintimaininnan perusteella he ovat myös sijoittuneet hyvin eri puolille sotarintamaa. Kirjeissään sotilaat kertovat niin menneistä kuin tulevistakin tapahtumista ja kuulumisista sekä kaipaavat kotiin. Kirjeissä keskustellaan muun muassa lasten kasvattamisesta, tapaamisista ja lomista sekä taloudellisista asioista, ja niiden avulla korvattiin arkista yhteydenpitoa ja ylläpidettiin ihmissuhteita. Sota-ajan kirjeet tarjoavat monipuolisen aineiston tutkimukselle.

Analyysissä esiintyy aineistolainauksia, jotka ovat peräisin kirjeistä. Lainausten sisältöä ei ole muutettu, vaan ne esitetään siinä muodossa, jossa ne esiintyvät kirjeissäkin, mahdollisine kirjoitusvirheineen. Olen muuttanut ainoastaan tekstin muotoilua ja rivitystä, sillä ne eivät vaikuta analyysin tuloksiin ja säästävät tilaa. Rivityksen myötä myös alkuperäisistä tavutuksista olen luopunut, sillä ne eivät lisää arvoa tutkielman tulokselle. Kirjeissä saattaa esiintyä epäselvää käsialaa tai muutoin epäselviä kohtia, ja tällaiset kohdat olen merkinnyt [hakasulkeilla]. Jos olen lyhentänyt joitain lainauksia tai jättänyt jotain virkkeestä lainauksen ulkopuolelle, käytän merkintää [--]. Lisäksi lainausten perässä on näkyvillä suluissa lähdemerkintä, joka osoittaa sotakirjekokoelman kansion, johon kirje kuuluu, ja kirjeen päiväyksen. Lisäksi merkinnän lopussa on tieto siitä, että kirje on peräisin Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkistosta (Kper). Esimerkiksi (SAK492, 27.6.1941, Kper).

2.2 Analyysimenetelmä

Tutkielmani on laadullinen tutkimus, jossa sovellan analyysimenetelmänä aineistolähtöistä sisällönanalyysiä. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä on tarkoituksena luoda tutkimusaineistosta teoreettinen kokonaisuus. Tällöin tutkimuksen tarkoitus ja tehtävänasettelu ohjaavat analyysiyksiköiden valintaa. Myös teorian merkitys on olla vain ohjaamassa analyysiä, mutta sillä ei ole tekemistä lopputuloksen kanssa. (Tuomi & Sarajärvi 2018: 108.) Tässä tutkielmassa futuurisuus on ohjaamassa analyysiä, mutta aineistosta löytyvät ilmaukset luovat lopputuloksen. Analyysiyksiköiden valinnan jälkeen ilmaukset voidaan muun muassa luokitella, tyypitellä tai teemoitella (Tuomi & Sarajärvi 2018: 105).

Teemoittelulla tarkoitetaan aineiston pilkkomista ja ryhmittelyä eri aihepiirien mukaan. Ennen tätä on mahdollisesti jo alustavasti ryhmitelty luokkia, minkä jälkeen varsinaisesti vasta etsitään tiettyjä teemoja kuvaavia näkemyksiä. (Tuomi & Sarajärvi 2018: 105–107.) Tutkielmassani alustavasti oletin, että aineistosta löytyy muun muassa erilaisia odotuksia, pelkoja tai toiveita. En kuitenkaan etsinyt vain näitä teemoja vastaavia ilmauksia, vaan aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin kartoitin myös muita mahdollisia teemoja.

Sisällönanalyysi sota-ajan kirjeitä lukiessa on luonteva valinta, jotta kirjeistä saadaan kokonainen kuva. Myös M. K. Suojanen (1984) huomauttaa, että tutkijan tulee lukea kirjeitä kokonaisuuksina, jotta kirjeistä esiintyy todellinen luonne, tyylivire ja sanoma. Tämän jälkeen tutkijan tulee muodostaa käsityksensä sisällönanalyysin keinoin. Sisällönanalyysillä tarkoitus onkin järjestää aineisto tiiviiseen ja selkeään muotoon, ilman, että kadotetaan aineiston sisältämää tietoa. Tällaisen aineiston analysoinnin tarkoituksena on luoda lisää tietoa, koska hajanaisesta aineistosta pyritään luomaan selkeää ja yhtenäistä tietoa tutkittavasta ilmiöstä. (Tuomi & Sarajärvi 2018: 122.)

Etenin sisällönanalyysissä Tuomen ja Sarajärven (2018) kuvaileman laadullisen tutkimuksen toteuttamisen mukaisesti. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä edetään aineiston redusoinnista eli pelkistämisestä aineiston klusterointiin eli ryhmittelyyn ja lopuksi abstrahointiin eli teoreettisten käsitteiden luomiseen. Analyysini ensimmäinen vaihe oli aineiston redusointi eli pelkistäminen, jossa aineistosta karsitaan epäolennaiset kohdat pois. (Tuomi & Sarajärvi 2018: 123.) Käytin apunani Atlas.ti-ohjelmaa, jossa keräsin ja koodasin aineistoni kirjeistä tulevaisuuteen viittaavat ilmaukset. Atlas.ti-ohjelma mahdollistaa ilmaisujen koodaamisen ja luokittelun, joten sain jo tässä kohtaa järjesteltyä kirjeistä löytyvät tulevaisuuden ilmaukset eri alustaviin teemoihin, joita olivat ohjeet, toiveet, murheet sekä toiminta. Koska olin jo analyysin ensimmäisessä vaiheessa pelkistämisen yhteydessä

luokitellut ilmauksia, etenivät analyysin kaksi ensimmäistä vaihetta, redusointi ja klusterointi, yhtä aikaa. Koodauksen ja luokittelun jälkeen Atlas.ti-ohjelma tuotti Excel-taulukon, johon on merkitty sekä luomani koodit, luokat että mahdolliset huomiot. Lopuksi abstrahoin eli loin ylä- sekä alakategorioita eri teemojen perusteella.

Kuten Tuomi ja Sarajärvi (2018: 117) huomauttavat, on sisällönanalyysin keinoin kerätty aineisto saatu vain järjestetyksi johtopäätöksiä varten. Tällaista järjestettyä aineistoa ei vielä voi esitellä täysin tuloksina, vaan tästä on edettävä vieden analyysi loppuun saakka. Olen jäsentänyt luvun 4 analyysin aineistolähtöisten havaintojen pohjalta, ja lopulta luvussa 5 esittelen johtopäätöksiä tulosten pohjalta.

2.3 Tutkimusetiikka

Tutkielmani aineistona käytän siis jatkosodan aikaisia kenttäkirjeitä, jotka on luovutettu Tampereen yliopiston Kansanperinteen arkistoon. Arkistoon luovutetut kirjeet ovat pääasiassa luovutettu tutkimuskäyttöön, mutta osaan saattaa liittyä erityisiä toiveita tai huomioita. Tutkielmani aineistoon valikoituneissa kirjekokoelmissa ei ole esiintynyt toiveita tai muita mahdollisia huomioita.

Ilari Taskinen (2024) osoittaa, että monet sodan kokijoista luovuttivat kirjeitään tutkimuskäyttöön saadakseen kokemuksensa osaksi sodan kansallista tarinaa. Siksi on tärkeää, että he saavat äänensä kuuluviin omilla henkilöllisyyksillään. Pehkonen (2015) kuitenkin nostaa esiin tärkeän huomion siitä, että kirjeiden kirjoittajien nimet sekä muut esiintyvät nimet on syytä pseudonymisoida, sillä kirjeissä saattaa esiintyä arkoja tai intiimeitä aiheita. Pehkosen mukaan tutkijan etiikan vuoksi tutkijan ei ole mielekästä arvioida sitä, mikä on arka aihe, joten on perusteltua suojata kirjeiden kirjoittajien sekä kirjeissä esiintyvien henkilöiden henkilöllisyys. Arkojen ja intiimien aiheiden jättäminen tutkimuksen ulkopuolelle ei myöskään olisi mielekästä, sillä kirjeiden aiheiden karsiminen ei tuottaisi tarkkaa tai oikeellista kuvaa sota-ajasta yksityisellä tasolla. Pehkosen mukaan kirjetutkimuksessa voi kuitenkin käyttää kirjoittajien oikeita nimiä esimerkiksi kirjeiden kirjoittajien tai kirjeenvaihdon omistajien luvalla ja riittävän ajan kuluttua. (Pehkonen 2015: 60.)

Sekä Pehkonen (2015) että Taskinen (2024) osoittavat, että tutkijan ei ole syytä hyväksikäyttää tai loukata edesmenneitä kirjeiden kirjoittajia, ja että sota-ajan kirjeisiin ja niiden kirjoittajiin on viitattava hyvän, tieteellisen tavan mukaisesti. Tästä syystä noudatan sekä Pehkosen että Taskisen ohjetta. Kirjeissä kuvatut henkilöt esiintyvät analyysissäni omilla nimillään, enkä häivytä kenenkään henkilöllisyyttä. Toisaalta en myöskään korosta ja mainitse sotilaita etunimiltä, vaan käytän tunnistetietona kirjekokoelman numeroa, esimerkiksi SAK349:n kirjoittajaa. Kirjoittajien identiteetit tai

nimet eivät ole tutkielman tulosten kannalta olennaisia, eikä ole syytä eritellä tai käyttää keksittyjä etunimiä. Sukunimiä tai muita yksityiskohtaisia tunnistetietoja kuten ammattia ei tutkimuksessani käytetä. Aineistoni rajauksen vuoksi kirjoittajien paikkakunta on jo tiedossa. Tällä tavalla tarkoituksenani ei ole korostaa kenenkään henkilöllisyyttä, muttei myöskään peittää kenenkään osallisuutta.

Tutkijan on tärkeää tunnustaa asemansa vallankäyttäjän. Sota-ajan kirjeitä käsitellessä on otettava huomioon ajallinen konteksti, sillä kirjeisiin ovat vaikuttaneet oman aikansa oletukset ja ajatukset maailmasta, eikä kirjeitä tulisi käsitellä irrallaan ajallisesta kontekstistaan. Lisäksi on hyvä huomioida se, että kirjeet kuvaavat vain tiettyä todellisuutta. Sota-ajan kirjeissä kirjoittajat vuodattavat hyvin henkilökohtaisia asioita ja kokemuksia, joten niihin on suhtauduttava kunnioittavasti. Pehkosen (2015) mukaan tutkijan onkin otettava huomioon se, että hän tekee valintoja, joiden tarkoituksena on tieteellisen tiedon ja ymmärryksen lisääminen. Samalla kuitenkaan tunteiden merkitystä tulkintoja tehdessä ei voi kieltää. (Pehkonen 2015: 60–66.) Koska kirjeissä käsitellään hyvin henkilökohtaisia aiheita ja sota-ajan käsittely itsessään on hyvin tunteita herättävää, on tärkeää tunnistaa tunteiden merkitys ja vaikutus tulkintojen tekemiseen. Tavoitteenani tällä tutkielmalla on lisätä tietoa ja ymmärrystä niin tieteellisyyden kuin sota-ajan nimissä. Samalla tavoitteenani on suhtautua kunnioittavasti kirjeiden kirjoittajia, kirjeissä esiintyviä henkilöitä ja sota-ajan kokeneita henkilöitä kohtaan.

3 TUTKIMUKSEN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

3.1 Kirjetutkimus

Sota-ajan kirjeet tarjoavat tutkijalle kiehtovan aineiston. Kirje on kirjoitettu keskellä sotaa ja taisteluita mukana aina huoli ja epävarmuus tulevasta. Sota-ajan kirjeet on kirjoitettu hetkinä, jolloin ei tulevaisuudesta ole ollut tietoakaan – ei tiedetty sodan päättymisestä tai lopputuloksesta eikä oman elämän tulevaisuudesta. Täten kirjeet kertovat sodan tapahtumia tai sodan kulkuakin enemmän sodan aikaisen elämän epävarmuudesta. (Taskinen 2015: 28.) Huuhtasen (1984) mukaan sota-ajan kirjeitä tutkiessa onkin perinteinen historiantutkimuksen kysymyksenasettelu käännettävä päälaelleen: kirjeiden avulla ei tutkitakaan sotaa, vaan sitä, miten siviilielämä jatkui sodan aikana (Huuhtanen 1984: 29). Juuri siitä olen tässä tutkielmassa kiinnostunut - siitä, miten tavallista elämää pyrittiin jatkamaan sodankin aikana. Historiantutkimuksessa on sota-ajan kirjeisiin aineistona suhtauduttu varoen ja jopa ristiriitaisesti, sillä ne ovat välittäneet hyvin arkista sotakokemusta eivätkä niinkään antaneet tietoa etulinjan tapahtumista tai jännittävistä taisteluista. Muun muassa sensuurin vaikutuksen ja kirjeiden dialogisen rakentuneisuuden vuoksi on voitu sota-ajan kirjeitä pitää jopa kelvottomina aineistoina. (Taskinen 2015: 12.) Kirjeet kuitenkin tarjoavat kiehtovan aineiston sotilaiden kokemuksista, tunteista ja ajatuksista, ja ne on nähtävä teksteinä, jotka kertovat miten sodan keskellä ihmiset keskustelivat ja pyrkivät hallitsemaan elämänsä arkipäiväistä kanssakäymistä. (Taskinen 2015.)

Nordlund (2013) muistuttaa, että kirjeen teksti on aikamuodoiltaan moniulotteista, sillä kirjoittamisen ja vastaanottamisen hetket rakentuvat kirjeessä yhtäaikaisesti. Yleisesti kirjeiden aikamuoto on preesens, sillä se osoittaa kirjeen kirjoittajan nykyhetkeä. Toisaalta kirjoittajan nykyhetki voi olla ajallisesti hyvinkin kaukainen silloin, kun kirjeen vastaanottaja sen lukee. Kirjeen lukija voi siten kuitenkin mukautua kirjeen kirjoittajan kanssa samaan vuorovaikutustilanteeseen. Nordlund (2013) esittää, että esimerkiksi adverbilla *nyt* kirjoittaja voi viitata omaan nykyhetkeensä ja samalla vastaanottajan tulevaisuuteen sijoittuvaan hetkeen. Aineistoni kirjeissä esiintyy tällaista *nyt*-adverbilla tulevaisuuteen viittaamista: “Ota nyt vain niitä kuvia ja lähetä sitten minullekkin olisi niin jännä nähdä teidän kuvianne.” (SAK349, 6.7.1944, Kper), jossa kirjoittaja viittaa vastaanottajan kirjeen lukemisen hetkeen. Kirjeissä esiintyvät aikamuodot ovat siis moniulotteisia, ja niitä voi ilmaista monella eri tavalla. Tavoitteenani tässä tutkielmassa onkin tutkia, miten sotilaat viittaavat tulevaan aikaan.

Kun kasvokkain kohtaaminen ei sota-aikana ollut mahdollista, mahdollistivat kynä ja paperi kommunikaation kirjeitse. Kirje mahdollistaakin vuoropuhelun tilanteessa, jossa ei ole

mahdollisuutta vuorovaikutukseen kasvokkain (Nordlund 2013). Nordlundin mukaan kirjeen tärkein ominaispiirre on kommunikatiivisen tilan luominen kirjeen kirjoittajan ja vastaanottajan välille huolimatta ajasta ja paikasta. Nordlund perustelee, että tämä tapahtuu kirjeen kielen avulla, minkä vuoksi onkin mielekästä tutkia sota-ajan kirjeitä muun muassa lingvistisestä näkökulmasta.

3.2 Sota-ajan kirjeet

Sodan vuoksi perheiden, läheisten ja yhteisöjen fyysiset yhteydet katkesivat, ja säännöllisen yhteydenpidon lähes ainoaksi keinoksi muodostui kirjeenvaihto. Miehet lähtivät rintamalle, ja kotirintamalla monet muuttivat paetessaan taisteluita tai siirtyessään uusiin tehtäviin. Kirjeitä kirjoittivat kaikki: sotilaita lukuisista eri tehtävistä sekä kotirintamalta eri rooleista ja elämäntilanteista. Niin naiset ja miehet kuin nuoret, vanhat ja lapsetkin osallistuivat kirjeenvaihtoon. Kirjeiden kirjoittamiseen kannustettiin, ja käytännössä kirjeenvaihtoon otti osaa koko kansa. (Taskinen 2015.)

Sekä talvi- että jatkosodan aikana kokonaisuudessaan kirjeitä kirjoitettiin runsaasti. On arvioitu, että yksinään jatkosodan aikana kenttäposti toimitti noin miljardi postilähetystä (Rönkkönen 2005). Vaikka kirjeiden kirjoittaminen oli pääasiallinen tapa pitää yhteyttä perheeseen ja läheisiin, kannustettiin siihen myös valtionjohtoa myötä. Jo sodan alussa ymmärrettiin, että yhteys sota- ja kotirintaman välillä oli tärkeää mielialan ja taistelutahdon ylläpitämiseksi. Jatkosodan alussa lehtien kirjoitukset muistuttivat ihmisiä jopa velvollisuudesta kirjoittaa, mutta lehdet myös ohjeistivat, millaisia kirjeitä tuli kirjoittaa. Kirjeiden tuli olla myönteisiä ja reippaita, eikä niissä saanut valittaa turhista asioista tai kodin ongelmista. Tavoitteena oli pitää kannustavilla kirjeillä miesten taistelutahto ja mieliala korkealla. Kirjeiden kirjoittamisesta tuli jokaisen kansalaisen velvollisuus. (Hagelstam 2011: 304–305.)

Ilari Taskisen (2015) mukaan yhtenä isona motiivina kirjeiden kirjoittamiseen oli ihmissuhteiden ylläpito ja halu pitää yhteyttä läheisiin. Kirjeillä ylläpidettiin yhteyksiä ja korvattiin arkista jutustelua, johon ei sota-aikana ollut kasvokkain yhtä usein mahdollisuutta. (Taskinen 2015: 16–17.) Eniten kokoelmista on löytyvissä avioparien välistä kirjeenvaihtoa. Läheisissä suhteissa kirjoitettiin erityisen paljon, sillä se loi suhteeseen jatkuvuutta, läheisyyttä ja uskoa tulevaisuuteen. (Taskinen 2015: 13, 17.) Sonja Hagelstam puolestaan korostaa, että kirjoittajien sitoutuminen kirjeenvaihtoon oli osoitus kiintymyksestä ja arvostuksesta (Hagelstam 2011: 310). Kirjeitä kirjoitettiin myös monenlaisten ihmisten kesken, ja esimerkiksi naimattomat sotilaat saattoivat kirjoittaa esimerkiksi perheelleen, sukulaisilleen ja kavereilleen. Moni kirjoitti myös tuntemattomille, jolloin tarkoituksena oli mahdollisesti kirjeiden avulla löytää ystävä tai jopa seurustelukumppani. Nuorille miehille

kirjeenvaihto mahdollisti seurustelun naisten kanssa, vaikkakin joskus kirjoittaminen oli vain ajanvietettä, kun taas joskus se johti suhteeseen. (Taskinen 2015; ks. esim. Taskinen 2024.)

Kirjeenvaihdon voisi sanoa olleen hyvä vastapaino sotimiselle (Rönkkönen 2005). Kirjoittaminen vei ajatukset rauhanomaisempiin asioihin, korvasi henkilökohtaista seurustelua ja oli monesti hyvää ajanvietettä (Rönkkönen 2005: 638; Taskinen 2015: 17). Hagelstam (2011) lisää, että kirjoittaminen toi myös rytmiä arkeen, mikä puolestaan toi turvallisuuden ja vakauden tuntua. Mikäli lähetyksiin tuli selittämätön tauko, aiheutti se rintamalla pettymystä ja levottomuutta, kun taas kotirintamalla se saattoi aiheuttaa pelkoa sotilaan kaatumisesta. (Hagelstam 2011: 311–312.) Sotilaat kirjoittivat rintamalla asioista, joilla oli yhteys niin sanottuun normaaliin, siviiliin elämään. Kirjeisiin kirjoitettiin asuinoloista, kavereista ja vapaa-ajan vieton tavoista kuten lukemisesta, kortinpeluusta, ruuasta, urheilemisesta ja juhlista. (Hagelstam 2011: 318.) Ilari Taskisen (2015) mukaan kirjeiden avulla lisäksi välitettiin paljon tietoa muun muassa perheen, yhteisöjen ja kotipitäjän tapahtumista. Sotilaat saattoivat ohjeistaa kotiväkeä esimerkiksi raha-asioissa tai maatilan hoidossa, tai he saattoivat ottaa osaa lasten kasvatukseen. Aina ei välttämättä ollut niin merkityksellistäkään, mitä kirjeisiin kirjoitettiin. Tarkoituksena saattoi olla vain jutustelu, jolla ylläpidettiin ihmissuhdetta. Toisaalta on huomattava kirjeiden symbolinen arvo: kirje oli merkki sotilaan hengissä olosta, jolloin kirjeen sisällön merkitys ei ollut yhtä suuri. (Taskinen 2015: 17–18.)

Toisinaan kirjeiden avulla purettiin henkisiä paineita ja lievennettiin myös huolia, jotka syntyivät sota-ajan vaaroista ja epävarmuudesta. Toisaalta sodan kauheuksista ei juurikaan puhuttu: Kotirintamalle ei välttämättä haluttu tai välttämättä olisi edes osattu kuvailla kaikkea sitä, mitä sotilaat kokivat rintamalla. Kuolema, väkivalta ja vaikeat kokemukset eivät olleet helppoja aiheita sanallistaa. (Taskinen 2015: 20.) Hagelstamin (2011) mukaan sodan julmuuksista vaikeneminen ei siis välttämättä johtunutkaan vain postisensuurista, vaan sotilaat myös itse päättivät olla kirjoittamatta tietyistä asioista. Itsesensuuri saattoi johtua myös muun muassa siitä, että sodan teoista kirjoittaminen olisi voinut aiheuttaa vieraantumista miehen ja perheen välille. (Hagelstam 2011: 318.) Kun kirjeenvaihdon tarkoituksena oli ylläpitää ihmissuhteita ja vähentää sodan aiheuttamaa huolta, ei rintaman vaaroista olisi ollut hyötyä kertoa. Turhan huolen ja murheen tuottamista pyrittiin välttämään. (Taskinen 2015: 21.) Vaikka yleisesti ottaen avioparit eivät avoimesti keskustelleet sodan vaikeuksista, esiintyy keskustelua siitä kuitenkin muissa kirjeenvaihdoissa. Sotilaat jakoivat kokemuksia keskenään kirjeissään, sillä he pystyivät luottamaan siihen, että vastaanottaja ei järkyty aiheesta. Hagelstamin (2011) mukaan nuoret miehet tukeutuivat vanhempiinsa, sillä vanhempien rooliin kuuluvan huolenpidon vuoksi heidän tuli kantaa myös sodan aikana lastensa murheita. Toisaalta joskus sotilaat vaikenivat vanhemmilleenkin sodan vaikeuksista, kun taas joskus sotilaat kirjoittivat myös vaimoilleen

taisteluista ja kuolemasta. Joka tapauksessa etulinjan kokemuksista kerrottaessa sotilaat tekivät paljon valintoja siitä, kuinka dramaattisesti tai toteavasti tapahtumista kerrottiin. (Taskinen 2015: 21–23.) Aineistossani kirjoitukset peloista, tapahtumista ja tunteista eivät ole harvinaisia, muttei myöskään kovin yleisiä.

Tavoitteena oli, että sota-aikana kaikilla olisi mahdollisuus pitää yhteyttä läheisiinsä kirjeitse. Lisäksi ymmärrettiin yhteydenpidon merkitys ja postin kulkemisen nopeuden tärkeys kotirintaman ja rintaman välillä (Rönkkönen 2005). Täten perustettiin kenttäposti, joka oli yleisen postilaitoksen kanssa yhteistyössä toimiva puolustusvoimien postinkuljetusjärjestelmä. Kenttäposti kuljetti postin joukkojen ja kotiseutujen välillä, ja osa kenttäpostista kuljetettiin maksutta tai alennetulla postimaksulla. (Hagelstam 2011: 306.) Maksuvapauden osoituksena kirjekuoressa tai kortissa tuli olla *kenttäpostia*-tunnus sekä kotirintamalta lähetetyissä lähetyksissä määräaikana kenttäpostimerkki (Rönkkönen 2005). Sonja Hagelstamin (2011) mukaan yleisesti ottaen postinkulku sujui hyvin, sillä etäisyydet rintaman ja kotirintaman välillä olivat lyhyet. Tavallisesti kirjeet päätyivät perille noin viikossa, mutta usein nopeamminkin. Valitettavasti sotatilan vuoksi kirjeitä myös hävisi, tuhoutui tai viivästyi. Taistelut hankaloittivat kenttäpostin perässä pysymistä, mutta myös muut olosuhteet kuten lumi ja kelirikot vaikeuttivat postin kulkua. Lisäksi kirjeiden saapumiseen saattoi vaikuttaa myös kirjeen joutuminen sensuurin avattavaksi. (Hagelstam 2011: 306–307.)

Sota-aikana kirjeitä valvottiin sensuurin avulla. Keskuskenttäpostikonttoreiden yhteydessä toimi sensuuritoimistoja, joissa postia tarkastettiin. Sensuurin avulla tavoiteltiin monia asioita, kuten maata vahingoittavien tietojen leviämisen estäminen ja huonon mielialan leviämisen estäminen. Tavoitteena kuitenkin sota-aikana oli pitää mieliala korkealla sekä sotarintamalla että kotirintamalla, joten vaikeuksista ei suvaittu kirjoittaa. (Hagelstam 2011.) Lisäksi sensuurin avulla haettiin merkkejä vakoilusta. Paketeista tarkastettiin, sisältääkö ne valtion omaisuutta tai esineitä, joita posti ei saanut kuljettaa. (Rönkkönen 2005.)

Sotilaille jaettiin *Kenttäpostiopas (joukkoja varten)*, joka sisälsi ohjeet kenttäpostin toiminnasta ja kenttäpostikirjeiden sisällöstä. Kiellettyä esimerkiksi oli kirjoittaa asioista, joista vihollinen voisi hyötyä. Toisin sanoen ei saanut kirjoittaa esimerkiksi joukkojen sijoituspaikoista tai joukkoosaston kunnosta, vahvuudesta tai aseistuksesta. (Hagelstam 2011: 307–308.) Lisäksi esimerkiksi muita sotilasarvoja kuin sotamies ei saanut käyttää. Sotilaalta vaadittiin asiallisuutta, joten valehtelu, vääristely tai liioittelu ei ollut suvaittavaa. Toisaalta annetut ohjeet saattoivat olla hyvin väljiä, sillä esimerkiksi rauhattomuutta ja levottomuutta herättävät lausunnot ja huhut olivat kiellettyjä. Myös yleiseen turvallisuuteen tai haitallisesti maan puolustukseen liittyvät tiedonannot olivat sensuurin tarkastuksen kohteina. (Metsberg 2015.) Tulkinnanvaraa ohjeissa oli siis melko runsaasti.

Vaikka sensuurilla olikin tarkat raamit ja sotilaita oli kirjeiden sisällöstä ohjeistettu, kierrettiin sensuuria jonkin verran. Vaikka usein joukkojen sijoituspaikat eivät käyneet kirjeissä ilmi tai se korvattiin vain ilmauksella ”täällä jossain”, oli sijaintipaikan kertominen hyvin yleinen rike. (Metsberg 2015: 40.) Todennäköisesti sijainti kerrottiin tai kuvailtiin usein siksi, että erityisesti sota-ajan kirjeissä korostuu kotirintaman tarve saada tietää sotilaan olinpaikka, jottei etäisyyden tunne kasva liian suureksi. Täten sotilaiden kuvaukset olinpaikastaan lisäsi kotirintamalle tunnetta läheisyydestä. (Hagelstam & Taskinen 2015: 58.) Toisaalta sijainti saatettiin kertoa sanaleikillä tai yhteisellä koodilla, minkä avulla pystyttiin kiertämään sensuuria. Aineistoni kirjeissä esiintyy suoria sijaintitietoja, sijainnin itsesensurointia sekä sanaleikkejä sijainnin selvittämiseksi.

Toisaalta on vaikeaa vetää rajaa sensuurin ja itsesensuurin välille, sillä kirjoittaja pyrki usein myös huomioimaan vastaanottajan reaktiot. Annettuja ohjeita ja määräyksiä noudatettiin hyvin vaihtelevasti. (Metsberg 2015.) Hagelstamin (2011) mukaan sensuuria pystyi kiertämään myös siten, että sotilas käytti siviilipostia kenttäpostin sijaan tai lähetti kirjeen lomalle kotipuoleen suuntaavan rintamakaverin mukana. Palveluksessa olleilla ei ollut oikeutta käyttää siviilipostia. Vaikka siviilipostiakin tarkastettiin, sen uskottiin mahdollisesti olevan lievempi. (Hagelstam 2011: 316.) Myös aineistoni kirjeissä on keskustelua sekä siviilipostin käytöstä että siitä, että kirje lähetetään kotiin lomalle pääsevän kaverin mukana ja täten kierretään sensuuria.

Sensuurikin vaikutti runsaasti kirjeiden sisältöön, sillä kirjeisiin ei saanut kirjoittaa joukkoosastojen sijainnista, vahvuuksista, tappioista tai tapahtumista. Myöskään vaikeuksista ei saanut valittaa, vaan kirjeen piti olla reipas ja mielialaa kohottava. Todellisuudessa sensuurilla ei ollut suurta vaikutusta, vaan syyt sotatapahtumista vaikenemiseen olivat muut. Rintaman vaaroista ei välttämättä ollut tarpeellista tai edes hyödyllistä kertoa kotiväelle. (Taskinen 2015: 20–21.)

Kaikkia kirjeitä ja lähetyksiä ei kuitenkaan ollut mahdollista tarkastaa, vaan todellisuudessa tarkastus suoritettiin pistokokein. On arvioitu, että jatkosodassa kenttäpostista tarkistettiin noin neljä prosenttia. (Hagelstam 2011: 307.) Aineistoni kirjeissä ei esiinny sensuroinnin kohteeksi joutuneita kirjeitä. Kirjeissä esiintyy jonkin verran sensuurin vastaisia tekstejä, kuten sijaintitietoja sekä kuvauksia sotatapahtumista ja tappioista. Sensuuri on myös voinut vaikuttaa jossain määrin siihen, ettei kirjeissä esiintynyt paljoa keskustelua esimerkiksi murheista (ks. luku 4.3), vaikka hiljenemiseen on voinut vaikuttaa sensuurin pelon lisäksi myös muut syyt. Sotilaat saattoivat pyrkiä välttämään turhan huolen ja murheen aiheuttamista (Taskinen 2015: 21). Pääasiassa kirjeiden kirjoittamisen tarkoituksina oli ihmissuhteiden ylläpito ja kasvokkaisen arkisen jutustelun korvaaminen.

3.3 Futuurisuus suomen kielessä

3.3.1 Kokoavasti tempusjärjestelmästä

Suomen kielessä ei ole morfologista futuuritempusta, sillä sen käyttöön ei ole kieliopillistunutta keinoa. Silti suomeksi on mahdollista viitata tulevaisuuteen monin eri keinoin. Futuurisuudella puolestaan tarkoitetaan semanttista kategoriaa, jolla ilmaistaan jotakin hetkeä myöhempää aikaa, tulevaa. (VISK § 1542.)

Suomen kielen tempusjärjestelmä jakaa menemättömän ja menneen ajan. Menemättömällä ajalla tarkoitetaan nykyistä ja tulevaa aikaa, kun taas menneellä tarkoitetaan puhehetkeä aiempaa aikaa. (VISK § 1523.) Tempus siis ilmaisee verbin tarkoittaman tekemisen ajan suhteessa puhehetkeen. Ikolan (1949: 43) mukaan nykyhetki tarkoittaa puhujan puhumis- tai kirjoittamishetkeä, joten myös tässä tutkielmassa tarkoitetaan puhehetkellä tai nykyhetkellä ajankohtaa, jolloin verbin ilmaisema tekeminen esitetään. Aikamuotoja tarkastellessa ei kuitenkaan yksin puhehetken määrittely riitä, vaan kuten Kalevi Wiik (1979: 136) perustelee, suomen kielessä kahden tapahtuman tapahtuma-aikoja koskeva suhde on kolmimahdollisuuksinen: varhempi, samanaikainen ja myöhempi. Wiik (mts.) kuitenkin selventää, ettei suomen kielen tempusjärjestelmä toimi näin yksiselitteisesti, vaan kielessämme on mahdollista myös tarkastella tapahtumia jostain muustakin hetkestä kuin puhehetkestä käsin. Tätä hetkeä kutsutaan viittaushetkeksi, jolloin muodostuu aikasuoran kolme hetkeä: puhehetki, tapahtumahetki sekä viittaushetki. (Wiik 1979.) Näiden kolmen hetken avulla on siis mahdollista tarkastella tapahtumien aikasuhteita.

Suomen kielessä morfologisia tempuksia on neljä: preesens, imperfekti, perfekti ja pluskvamperfekti. Futuuri ei siis ole yksi suomen kielen morfologisista tempuksista, mutta tulevaa voi ilmaista monin eri tavoin. Osmo Ikolan (1949) mukaan yleisesti kielissä voidaan jakaa nykyhetken jälkeen tuleva aika nykyhetkeä myöhemmäksi sekä tulevan hetken aikaiseksi. Suomessa ei tätä rajausta kuitenkaan tehdä, vaan yleistä futuurille on se, että se ilmaisee nykyhetkeä myöhemmän tulevan ajan. Tässä tutkielmassa käsittelen futuurisuutta yleisesti tulevaan viittaamisena, jonka ajalliset käsitykset suhteutetaan aina kuhunkin puhetilanteeseen.

3.3.2 Tempukset ilmaisemassa tulevaa

Tavallisimmin suomen kielessä futuuria ilmaistaan preesensillä. Preesensin avulla ilmaistaan ensisijaisesti menemätöntä aikaa, minkä vuoksi se voidaan tulkita futuuriseksi. Preesens ei aina yksinään

kuitenkaan riitä futuuriseen tulkintaan, vaan kuten Larjavaara (1990: 212) huomauttaa, preesensmuotoisen futuurin tulkitseminen riippuu monista muuttujista. Väitöskirjassaan (1980) ajan adverbien semantiikkaa tutkinut Sulkala puolestaan huomauttaa, että ilmausten ajallinen tulkinta on tulosta ikään kuin yhteistyöstä erityisesti ajan adverbien ja tempuksen välillä. Myös Larjavaaran (mts.) mukaan futuurinen tulkinta on selvä, jos lauseessa on mukana ajan adverbiaaleja. Esimerkissä ”Vietän rauhallisen juhannuksen *sitten, kun olen* vanha ja raihnainen --” (VISK § 1544) ajan adverbiaali *sitten, kun* tuo lauseeseen tulkinnan tulevaisuudesta. Toisaalta sen, tulkitaanko preesensmuotoinen ilmaus preesensiksi vai futuuriksi, ratkaisee usein verbin leksikaalinen merkitys. Larjavaaran mukaan kyse on tässäkin verbin ilmaiseman tapahtumisen kestosta, toistuvuudesta tai aspektista. (Larjavaara 1990: 212–213.)

Ajan adverbiaalin lisäksi myös suuntasijainen adverbiaali voi luoda futuurisen tulkinnan, kuten lauseessa ”juoksen metsään” (VISK § 1544). Wiik (1949: 154) huomauttaakin, että erityisesti illatiivin voi nähdä olevan lähellä futuurista merkitystä. Toisaalta myös adverbiaalimääritteenä toimiva finaalinen lauseenvastike ilmaisee puhehetken tai viittaushetken kannalta myöhemmyyttä, sillä tapahtuma tai teko sijaitsee ajallisesti ennen kuvattua päämäärää, kuten esimerkissä “Wienin EM-uinnit alkavat nyt vauhdikkailla pärskeillä päättyäkseen ensi sunnuntaina.” (VISK § 513). Myös objektin sijamuodolla voidaan vaikuttaa preesensmuotoisen ilmauksen futuurisuuden tulkintaan (Hakulinen & Karlsson 1988: 251). Esimerkissä ”Älä välitä, minä hoidan asian” (VISK § 1544) tulkintaan vaikuttaa tilanteen esittäminen aspektiltaan rajattuna, sillä toiminnan valmiiksi saaminen vaatii aikaa. Jos objekti olisi puolestaan rajaamaton, ilmaus ”Älä välitä, minä hoidan asiaa” tulkittaisiin puhehetken aikaiseksi, preesensiksi.

Tulevaa aikaa on mahdollista ilmaista myös perfektillä. Perfekti tavallisesti ilmaisee osittain menemätöntä ja osittain mennyttä aikaa. Futuurisen tulkinnan perfekti saa, kun kontekstin muilla ilmauksilla suhteutetaan tilanne puhehetkeä myöhemmäksi, eli sekä viittaushetki että tapahtumahetki ovat myöhäisempiä kuin puhehetki. Tilannetta tällöin käsitelläänkin ikään kuin jo tapahtuneena tulevassa, kuten lauseessa ”pian me ollaan tämä siivottu” (VISK § 1547).

Futuuria voi siis ilmaista preesensillä ja perfektillä. Tulevaa aikaa voidaan kuitenkin kuvata myös erilaisilla perifrastisilla sanaliitoilla. Perifrastinen on nimitys muille useampijäsenisille aikamuodoille kuin perfektille ja pluskvamperfektille (Hakulinen ja Karlsson 1988: 250). Esimerkiksi olla-verbin preesensmuoto ja inessiivisijainen MA-infinitiivi muodostavat verbiliiton, joka ilmaisee muun muassa lähitulevaisuuden tapahtumia, kuten ilmaus *on saamassa* (VISK § 1546). Heidi Niva (2022) tutki väitöskirjassaan progressiivirakennetta ja huomioi, että vaikka kyseisellä verbiliitolla on myös muita käyttötarkoituksia, on se tyypillinen ilmaisukeino intentioille ja ennakoinnille, eli

tulevaan viittaamiselle. Olennaista on, että MA-infinitiivimuoto on verbi, jolla on luontaisen päätepisteen merkitys, kuten altaan täyttyminen tai talon rakentaminen. Tällöin tapahtumalla on siis tietty päätepiste (VISK § 1501).

Tulla-verbin preesensmuoto sekä illatiivisijainen MA-infinitiivi muodostavat *tulee olemaan* -verbiliiton, joka ilmaisee erityisesti ennustuksenomaisuutta. Tämä verbiliitto ilmaisee futuurisuutta selkeämmin kuin pelkkä preesens (VISK § 1546), vaikka onkin kiistanalainen (ks. esim. Vilppula 1993; Kolehmainen 2007). Vaikka Ikolan (1949) mukaan *tulla tekemään* -muotoa on käytetty jo Raamatussa, on kyseisestä muodosta esitetty eriäviä mielipiteitä myöhemmin. Sitä on kutsuttu esimerkiksi epäsuomalaiseksi ja kankeaksi, mutta myös tarpeelliseksi vastata muiden kielten futuuria. Niva (2022) toteaa, että *tulla tekemään* -muoto ilmaisee puhujan asennetta, monin tapauksin ehdottomuutta, ja ennakoivuutta.

Tulla-verbin imperfektillä sekä illatiivimuotoisella MA-infinitiivillä voi muodostaa verbiliiton *tuli olemaan*, joka Ikolan mukaan ilmaisee tulevaa menneessä. Tällöin puhehetkeä aiempi aika on mennyt, mutta viittaushetken kannalta tapahtuma on vielä tuleva. (Ikola 1949.) Myös tulla-verbin konditionaalimuodolla *tulisi olemaan* voi ilmaista samaa rakennetta, mutta tällöin ilmaus on lähinnä ennustus, joka tehdään menneen ajan näkökulmasta. (VISK § 1549.)

Myös olla-verbin preesensmuoto ja VA-partisiippi muodostavat yhdessä *on oleva* -verbiliiton, jolla ilmaistaan vanhahtavasti puheena olevan asian ikään kuin varmasti toteutuvana. Rakenne on harvinainen, ja sitä käytetään enemmänkin uskonnollisissa ja juhlallisissa teksteissä tai tyylikeinona esimerkiksi uutisoinnissa. (VISK § 1546.) Puolestaan olla-verbin imperfektimuoto ja VA-partisiippi muodostavat *oli oleva* -verbiliiton, jolla on samanlainen tyyli kuin vastaavalla ilmauksella preesensmuodossa (*on oleva*) ja joka ilmaisee mennyttä hetkeä myöhempää tekemistä (Ikola 1949: 50), mutta myös ennakoivuutta. Konditionaalin preesens *olisi* on kuitenkin tavallisempi ilmaisemaan *oli oleva* -verbiliittoa. Konditionaaliin liittyy lisämerkitys mahdollisesta tai kuvitellusta, mutta *oli oleva* -verbiliitto ilmaisee tilanteen toteutumista varmemmin. (VISK § 1549.)

3.3.3 Modukset ilmaisemassa tulevaa

Koska futuuri ilmaisee menemätöntä aikaa, sisältyy futuurisiin ilmauksiin aina modaalinen ulottuvuus (VISK § 1556). Verbin moduksilla ilmaistaan puhujan ilmaiseman toiminnan suhdetta todellisuuteen (VISK § 1590, Karlsson 2009: 207), mutta modukset heijastavat myös puhujan asenteita (Hakulinen & Karlsson 1988: 246). Verbin moduksia ovat imperatiivi, indikatiivi, konditionaali ja potentiaali. Konditionaali tavallisimmin ilmaisee esimerkiksi suunniteltua, ennustettua tai kuviteltua

asiaintilaa, jota ei siis ole puhehetkellä todellisessa maailmassa vaan ainoastaan ajattelun tasolla (VISK § 1592). Futuurisen tulkinnan konditionaalin preesensmuoto saa arveluissa, referoinnissa, ehdotuksissa sekä toivomuksissa. Konditionaalin käyttö on kiteytynyt erityisesti ehdotuksiin ja toivomuksiin. (VISK § 1592.)

Konditionaalin preesensmuodolla voi saada tulevaa menneessä ajankohdassa ilmaisevan merkityksen, kun ilmaus sijoittuu menneen ajan kontekstiin. Vastaavassa ilmaisussa tilannetta ei ole vielä olemassa, vaan se esitetään hypoteettisena, kuten esimerkissä ”Hän kuitenkin toivoi, että rauhanomaista kehitystä voitaisiin jatkaa.” (VISK § 1549.) Konditionaalin perfektimuoto toimii samoin: “Rupesin -- keittämään kahvia niin että olisin saanut itseni käyntiin ja tilanteen haltuun” (VISK § 1549). Myös indikatiivin preesens tuottaa kerronnassa tulevaan menneessä viittaavan tulkinnan, kuten esimerkissä ”Lapsena haaveilin, että aikuisena syön joka päivä Fazerin sinistä suklaata. Kokonaisen levyn”. Esimerkissä preesens suhteutuu hallitsevan lauseen imperfektiin. (VISK § 1549.)

Potentiaali puolestaan ilmaisee asioiden mahdollisuutta, todennäköisyyttä tai varmuutta suhteessa puhujan uskomuksiin (VISK § 1556). Potentiaalin preesensmuoto usein tulkitaankin futuuriseksi, sillä se ilmaisee todennäköisyyksiä ja mahdollisuutta, kuten ilmauksessa ”Kolmostien jatko *ratkennee* myöhään syksyllä” (VISK § 1556). Lisäksi potentiaalin preesensmuoto voidaan tulkita futuuriseksi siksi, että se voidaan tulkita kehotuksena: ”*Varmistanette*, että huoltomiehellä – – on avain huoneistoonne tai *järjestänette* muutoin pääsyn huoneistoonne.” (VISK § 1597). Saman kehotustehtävän saa myös imperatiivin preesens, joka myös voidaan tulkita viittaavan tulevaan. Erityisesti imperatiivin preesensiä esiintyy kirjeissäni runsaasti.

3.3.4 Jatkosodan tulevaisuusnäkymät

Suomen jatkosotaa edelsi ankara talvisota ja välirauhan aika. Talvisota päättyi, ja rauhansopimus allekirjoitettiin 12.3.1940, mutta rauha kesti vain 15 kuukautta. Rauhansopimus oli katkera ja sisälsi jo alkujaankin uhan seuraavasta sodasta, kun pelättiin Neuvostoliiton toteuttavan kesken jääneen tavoitteen Suomen miehittämisessä ja maan liittämisestä Neuvostoliiton alaisuuteen. Eikä talvisodan raskaita kokemuksia ollut vielä unohdettu, kun ajateltiin uuteen sotaan lähtemistä. (Leskinen 2005: 11–13.) Toisaalta osa kansasta halusi uskoa oikeuden voittavan lopulta, eikä täten jatkosotaan lähtemistä tarvinnut perustella katkeroituneelle kansalle (Juutilainen 2005: 134). Sotaa käsiteltiin kesäsotana, sillä tarkoitus oli, että voittoisasta sodasta päästäisiin viimeistään viljankorjuuseen takaisin (Leskinen 2005). Tutkielmani aineiston kirjeistä voi huomata sen, miten sodan ajateltiin olevan pian ohi ja kotimatkan alkavan pian: ”Minusta tuntuu, että tämä tilanne helpottuu aika nopeasti. En toivo muuta

kuin tämän rulianssin päättymistä.” (SAK492, 27.6.1941). Voittoa ei kuulunutkaan odotetun nopeasti, ja kesäsota muuttui pitkäksi ja raskaaksi jatkosodaksi.

Jatkosodan alkamista seurasi hyökkäysvaiheeksi kutsuttu ajanjakso. Hyökkäyssodan tarkoituksena oli edetä syvälle itärajan taakse, ja tavoitteeksi oli asetettu kolmivaiheinen hyökkäys. Ensin hyökättäisiin Laatokan rannikolle, sitten vallattaisiin takaisin Viipuri ja Karjalan kannas ja kolmantena vaiheena mentäisiin pitemmälle Laatokasta itään. (Juutilainen 2005.) Hyökkäysvaiheen oli tarkoitus olla voitokas ja nopea, mutta jo syyskuussa 1941 näytti siltä, ettei Saksan lupaamaa ja suunnittelemaa nopeaa voittoa tule (Häikiö 2005: 154). Suomalaisjoukkojen eteneminen pysähtyi joulukuussa 1941 Mannerheimin käskystä. (Juutilainen 2005: 141–145.) Tästä alkoi asemasotavaihe. On huomattu, että sotilaiden kirjoittamien kirjeiden määrä vaihteli sodan eri vaiheissa.

Sotilaat kirjoittivat hyvin paljon kirjeitä sodan alkuvaiheessa hyökkäysoperaatiossa. Tätä selittää Taskisen (2024) mukaan muun muassa se, että ihmiset haluavat olla yhteydessä läheisiinsä heti eron jälkeen. Siksi sodan alkuvaiheessa, kun sotilaat muistivat tuoreesti siviilimaailman ja kaipasivat rakkaimpiaan, he kirjoittivat runsain määrin kirjeitä ankarista taisteluista huolimatta. Kun sota jumittui keväällä 1942 eikä kotiin päästykään nopeasti, alkoivat sotilaat rutinoitua sotaelämään eikä myöhemmin asemasotavaiheessa kirjeitä enää kirjoitettu yhtä paljoa kuin sodan alussa. (Taskinen 2024: 41–42.)

Asemasotavaihe kesti kaksi ja puoli vuotta. Ilari Taskisen (2024) mukaan sotilailla oli hyvin vähän tekemistä palvellessaan Itä-Karjalassa lähes vaarattomana asemasotavaiheen aikana, joten kirjeenvaihdosta muodostui hyvä tapa viettää aikaa. Sodan aktiivisin kirjeenvaihtojakso olikin keväällä 1942. Tämän jälkeen kirjeenvaihto alkoi laantua, ja kesästä 1943 lähtien kirjeenvaihto koski keskimäärin yhtä lähetystä sotilasta kohti päivässä. Sodan hiljaisina kuukausina kirjoitusinto väheni, mitä selittää esimerkiksi mukautuminen sotaan ja läheisistä erossaoloon. (Taskinen 2024.)

Vuonna 1943 kesällä ja loppuvuonna alkoivat rauhantunnustelut, jotka eivät kuitenkaan johtaneet rauhansopimukseen (Häikiö 2005: 358–361). Samalla vuoden 1943 lopulla alettiin uudelleen odottamaan sodan loppumista, sillä Saksan kestokykyä alettiin epäilemään. Suurhyökkäyksen uhka oli leijunut ilmassa jo pidempään, mutta sen tuloon ei uskottu. Suurhyökkäyksen alkaminen ja se voimakkuus olikin yllätys. Puna-armeijan ylivoima ylitti kaikki kokemukset ja ennakoinnit, ja taistelut olivat rajuja ja tuhoisia. (Juutilainen 2005: 795–796.) Taskisen (2024) mukaan suurhyökkäyksen aikaan sodan viimeisinä kuukausina kirjeenvaihto alkoi jälleen aktivoitua. Elokuu 1944 oli sotavuosien aktiivisin kirjeenvaihtokuukausi, ja silloin kenttäposti kuljetti yli 35 miljoonaa lähetystä. Kirjeiden runsasta määrää rajujen taisteluiden aikana selittää muun muassa kirjeiden symbolinen arvo elonmerkkinä. (Taskinen 2024: 41.)

Neuvostoliiton suurhyökkäyksen jälkeen Suomen rintamilla alkoi heinä-elokuussa 1944 uusi asemasotakausi. Tämä päättyi vasta syyskuun aselepoon. (Juutilainen 2005: 806.) Viimeisistä kirjeistä ennen sodan päättymistä on huomattavissa, kuinka kirjoittajat odottavat jälleennäkemistä. Näissä kirjeissä erityisesti on odotettavissa tulevaisuuteen viittaamista, kuten Ilari Taskinen (2024) kuvailee. Hänen mukaansa kirjeissään sodan erottamat rakkaat odottavat mahdollisesti jopa epäuskoisina kauan haaveiltua jälleennäkemistä. (Taskinen 2024: 122–123.)

Pajari (2018) huomauttaa, että vuoden 1944 näkökulmasta katsottuna sodasta muodostuu yleensäkin hyvin erilainen kuva kuin vuoden 1941 näkökulmasta. Kesällä 1941 jatkosodan alkaessa tulevaisuus oli sekä avoin että mahdollisuuksia tarjoileva kuin epävarmakin, sillä esimerkiksi sodan päämääriä ei määritelty virallisesti koko sodan aikana (Juutilainen 2005). Ihmisten oli vain eri lähteiden perusteella itse pääteltävä, millainen tulevaisuus olisi ja milloin se alkaisi (Pajari 2018).

Suomessa elettiin sotien aikana poikkeuksellista aikaa. Sodan alussa uskottiin, että sota päättyisi pikaisesti ja voittoisasti. Pajarin (2018) mukaan uskomuksiin vaikutti muun muassa se, että välirauhan aikana puolustusvoimia oli uudistettu ja varautumisen taso oli parempi. Toisaalta koko Suomen huoltotilanne ei ollut hyvä, mikä puolestaan sai maan toivomaan lyhyttä sotaa. Lisäksi Saksan salamasotastrategia oli ollut aiemmin voitokas, joten se tuotti toivoa nopeasta sodasta myös Suomelle. Lyhyeen ja nopeaan sotaan uskominen auttoi myös Mannerheimin päiväkäsky, jossa esitettiin pyyntö seurata Mannerheimia ”vielä viimeisen kerran”. Kerran ajallinen kesto ei voi olla pitkä, joten tämänkin voi ajatella olevan lupaus lyhyestä sodasta. Pelko tappioista sai uskomaan lyhyeen sotaan, samoin sanomalehtien ja radioiden rakentama kuva. Vaikka media muodosti kuvaa nopeasta ja lyhyestä sodasta, oli valtionjohto vaitonainen – esimerkiksi Risto Ryti ei maininnut mitään sodan kestosta puheessaan 26.6.1941, vaikkakin puhe antoi sodalle raamit ja tulkintakehykset. (Pajari 2018.) Sota-ajan kirjeet valottavat elämää ja yksityisen ihmisen arkipäivää. Vaikka sodan aikana onkin eletty hyvin poikkeuksellista aikaa, muodostuu myös poikkeusoloihin oma arkensa. Uskomukset sodan nopeaan päättymiseen näkyy aineistossani kirjeissä toistuvasti, ja samoin sodan eri vaiheiden vaikutus kirjeisiin on nähtävissä esimerkiksi kirjeiden kirjoitustahdista ja sisällöstä.

4 TULEVAISUUDEN ILMAISEMINEN SOTA-AJAN KIRJEISSÄ

Tässä luvussa käsittelen aineiston analyysin tuloksia laadullisesti. Tarkastelen tapoja, joilla jatkosodan kirjeenvaihdossa viitataan tulevaisuuteen, ja sitä, millaisia teemoja kirjeissä ilmaistaan futuurisesti. Analyysi on jaoteltu aineiston teemojen mukaisesti, joten kukin alaluku vastaa aineistosta löytynyttä teemaa. Kirjeistä löytyneitä teemoja on yhteensä 4: ohjeet, toiveet, murheet ja toiminta. Luvussa 4.1 käsittelen kirjeissä esiintyviä futuurisia ohjeita, jonka jälkeen luvussa 4.2 käsittelen tulevaan viittaavia toiveita. Luvussa 4.3 teemana on kirjeistä löytyneet futuurisesti ilmaistut murheet, ja lopuksi luvussa 4.4 esittelen erilaisia toimintaan liittyviä futuurisia ilmaisuja. Jokainen teema on jaettu myös alalukuihin, joissa esittelen, millaisissa aiheissa sotilaat viittaavat tulevaisuuteen. Kussakin luvussa lisäksi esittelen teeman yhteydessä esiintyneet tavat, joilla kirjeissä viitataan tulevaisuuteen. Kuten olen luvussa 3.3 kuvannut, futuurin ilmaisemiseen on monia keinoja. Tässä luvussa erittelen keinoja, joilla sotilaat jatkosodan aikaisessa kirjeenvaihdossa viittaavat tulevaisuuteen.

4.1 Tulevaisuuden ohjeistaminen kirjeissä

Sota-aika erotti perheet, läheiset ja yhteisöt toisistaan. Miehet lähtivät rintamalle, kun taas naiset saattoivat jäädä hoitamaan kotia tai paeta taisteluita. Kirjeenvaihdosta tuli merkittävä osa yhteydenpitoa, ja sen avulla pidettiin yhteyttä läheisiin mutta myös hoidettiin yhteisiä asioita. Kirjeiden avulla välitettiin tietoa niin perheen kuin yhteisönkin tapahtumista, ja niiden avulla sotilaat saattoivat ohjeistaa kotiväkeä raha-asioissa ja maatilan hoidossa. (Taskinen 2015.) Kirjeissä täten esiintyy paljon erilaisia ohjeistuksia, joita sotilaat rintamalla ovat lähettäneet kotirintamalle. Sotilaan puoliso saattoi joutua opettelemaan uusia tehtäviä, joihin sotilaat ohjeistivat rintamalta käsin.

Aineistoni kirjeissä esiintyy runsaasti erilaisia ohjeistuksia, joita esittelen tässä luvussa. Olen jakanut ohjeet kolmeen eri teemaan: kotiin, terveyteen ja turvallisuuteen sekä yhteydenottoihin liittyviin ohjeistuksiin. Koska kirjeenvaihdon osapuolet eivät jaa samaa tilaa ja paikkaa, suuntaa kirjeen kirjoittaja tekstinsä aina suhteessa siihen, että hän olettaa lukijan lukevan kirjeen vasta tulevaisuudessa. Täten sotilaiden rintamalta lähettämät ohjeet sisältävät runsaasti futuurisia ilmauksia.

Ohjeet-teeman yleisin käytetty futuurin keino on käskymuotoinen verbi eli imperatiivi yhdessä ajan adverbiaalin kanssa. Modukseltaan imperatiivimuotoista verbiä kutsutaan imperatiivi- eli käskylauseeksi, ja käskylauseen tulkintaan vaikuttaa muun muassa lausuman leksikaalinen sisältö, puhetilanne sekä meneillään oleva toiminta. Direktiivi on lausuma, jolla käsketään, kehotetaan,

pyydetään tai neuvotaan toista toimimaan tietyllä tavalla (VISK § 1645). Imperatiivin sisältämä ilmaus voidaan siis eritellä käskyksi tai ohjeeksi, mutta en jaottele tässä tutkielmassa direktiivien eri tehtäviä. Kun imperatiivi on preesensissä, se viittaa vielä tapahtumattomaan tilanteeseen. Kirjeenvaihdossa kirjoittaja olettaa aina lukijan lukevan kirjeen vasta tulevaisuudessa, ja koska vielä tapahtumaton tilanne voidaan tulkita futuuriseksi, viittaa preesensmuotoinen imperatiivi lähes aina aineistoni kirjeissä tulevaisuuteen. Käsittelen tässä teemassa sotilaiden lähettämiä ohjeita puolisoilleen sekä ohjeissa käytettyjä tulevaan aikaan viittaamisen eri keinoja.

4.1.1 Kodin ohjeet

Tässä alaluvussa tarkastelen sotilaiden lähettämiä kotiin liittyviä ohjeita puolisolleen. Kaikki aineistoni kirjeet on rajattu koskemaan puolisoiden välistä kirjeenvaihtoa, joten käsitän tässä tutkielmassa kodin pikemminkin ympäristönä, enkä niinkään yksittäisenä talona. Kodilla tarkoitan siis ympäristöä, joka kattaa sotilaan puolison, perheen ja läheiset ja heihin liittyvät aiheet ja toiminnat. Kotiin liittyvät ohjeet käsittävät muun muassa lasten kasvatusta sekä puolison tekemisiä ja toimia kuten myös talouteen liittyviä ohjeistuksia.

Sota-ajan kirjeenvaihdon perinteisiin tapoihin kuuluu lähettää terveisiä kirjeen lopuksi. Aineistoni sotilaat saattoivat kirjeen vastaanottajan lisäksi osoittaa kirjeensä samassa taloudessa sijaitseville henkilöille tai ajan säästämisen vuoksi kirjoittaa vain yhdelle perheenjäsenelleen. Tällöin sotilaat saattoivat ohjeistaa kirjeen vastaanottajaa kertomaan terveisiä muillekin henkilöille sotilaan puolesta. Kirjeissä olevat ohjeistukset viittaavat tulevaan aikaan, koska kirjoittaja olettaa vastaanottajan lukevan kirjeen ja toimimaan sen mukaisesti vasta tulevaisuudessa. Kirjeen lopussa esiintyvät *sano terveisiä* tai muut vastaavat ilmauksen variaatiot (esimerkit 1 ja 2) ei kuitenkaan viittaa mihinkään tiettyyn tulevaan hetkeen, vaan on yleinen viittaus johonkin hetkeen tulevaisuudessa. Terveisten yhteydessä ei aineistoni kirjeissä käytetty tarkkaa tulevaan hetkeen viittaavaa adverbiaalia, vaan terveisten yhteydessä käytettiin lähes aina pelkästään imperatiivia.

1. **Sano** terveisiä tuttaville, etenkin [--] väille! (SAK089, 26.6.1941, Kper)
2. **Voi** oikein hyvin ja **sano** terveisiä. (SAK349, 13.7.1941, Kper)

Yleisesti kotiin liittyvät ohjeistukset koskivat monenlaisia asioita, kuten filmirullan ostamista, kesälomia, jaksamista ja tapaamisia. Aineistoni kirjeenvaihdon ohjeistukset lähetettiin kotiin puolisolle, ja koska kirjeenvaihdon yksi motiiveista oli arjen yhteyksien jatkaminen, esiintyy kirjeissä monipuolisesti erilaisia ohjeistuksia liittyen perheeseen, arkeen ja kotiin. Myös futuurin keinoja ilmenee ohjeistuksissa monia: on muun muassa imperatiivia *lähetä* ja *ota* ja aikaa ilmaisevia

adverbiaalilausekkeita *kun menet ostamaan* (esimerkki 3) sekä potentiaalia *voisit lähteä* (esimerkki 4). Esimerkissä 4 ei ole varsinaista ajan adverbiaalia, mutta ilmauksessa keskustellaan kesälomasta, ja koska kirje on päivätty kesäkuulle, on kontekstin perusteella ja konditionaalin preesensin avulla pääteltävissä kesäloman sijoittuvan ajallisesti tulevaisuuteen.

3. **Lähetä** tämän kaverin mukana se kone ja pari filmirullaa, että saan joitakin muistoja. **Kun menet** filmirullaa **ostamaan** niin **ota** kone mukaasi, että saat varman selvyyden siitä kumpiko asento on ulko- ja kumpiko sisäkuvausta varten. (SAK089, 24.7.1941, Kper)
4. Tuli tässä mieleeni, että sinäkin **voisit lähteä** savon puoleen **kesälomalle**. (SAK492, 26.6.1941, Kper)

Ohjeissa ei kuitenkaan aina esiinny imperatiivia tai käskymuotoista verbiä laisinkaan, vaan keinoja tulevaan aikaan kohdistuviin ohjeistuksiin on muitakin. Esimerkissä 5 ei ole näkyvää imperatiivia, mutta ilmauksessa silti on käskevä sävy: *verryttelypuku, uimapuku mukaasi* vaikuttaa melko ehdottomalta käskyltä jopa ilman esiin pantua *ota mukaasi* -ilmausta. Futuurisen merkityksen esimerkissä 5 tekee ehdollinen *jos*-konjunktio sekä *tulla käymään* -rakenne. Tulla-verbin preesensmuoto sekä illatiivisijainen MA-infinitiivi (*käymään*) muodostavat verbiliiton, joka ilmaisee ennustuksenomaisuutta (VISK § 1546). Esimerkki 6 osoittaa, että kirjeissä on käytetty käskyn sijaan myös kehotusta (*koeta päästä*), jonka olen tulkinnut ohjeeksi. Esimerkki 6 on ajallisilta ilmauksiltaan esimerkin 4 kaltainen, mutta jossa ei puhuta erityisesti kesälomasta vaan yleisesti lomasta ja jota tarkennetaan ajan adverbilla *aikanaan*. Aina futuurisen tulkinnan selitys ei ole niin selkeä, kuten esimerkin 6 adverbiaali *kun on näin kauniita ilmoja* voi olla tulkittavissa sekä aikaa ilmaisevaksi että syytä ilmaisevaksi adverbiaalilausekkeeksi, jossa *kun* korvaisi *koska*-konjunktiota. Kauniit ilmat voivat koskettaa nykyhetkeä, mutta virke implikoi, että kaunis sää voisi jatkua pitkäänkin nykyhetkestä lähtien.

5. **Jos tulet käymään**, niin verryttelypuku, uimapuku mukaasi sekä minulle vähän kumitavaraa. (SAK492, 12.7.1941, Kper)
6. **Koeta päästä** vaan **aikanaan** lomalle **kun on näin kauniita ilmoja**. (SAK089, 9.7.1941, Kper)
7. Mikäli hiihtokelejä riittää **siihen saakka kuin suvaitsette tulla**, niin sukset **on otettava** ehdottomasti mukaan, samoin polkupyöräsi. [--] mutta **ette** suinkaan tekään **aio jäädä** kynnykselle istumaan, **kun** isi **lähtee** ulos tuulettumaan. (SAK492, 5.2.1944, Kper)

Erilaisia ohjeisiin liittyviä tulevaisuuteen viittaamisen tapoja esiintyy myös esimerkissä 7, jossa kirjoittaja käyttää monia erilaisia futuurin keinoja. *Tulla*-verbi preesensmuodossaan ilmaisee tulevaa, mutta tulkintaa vahvistaa myös ajan adverbiaali *siihen saakka kuin*. Lisäksi esimerkissä on nähtävissä aineistossani harvinaisesti esiintyvä *on otettava* –verbiliitto eli olla-verbin preesensmuoto ja VA-partisiipin muodostama verbiliitto. Ilmaus on vanhahtava, ja sitä käytetään tässä yhteydessä ilmaisemaan puheena olevan asian varmasti toteutuvana ja täten siis tulevaan viittaavana (VISK § 1546). Lisäksi kirjoittaja käyttää preesensmuotoista tulevaan viittaavaa *aikoa*-verbiä, joka ennakoi

tulevaa ja aikeita, ja indikatiivin preesensmuotoa *lähtee*. Ilmauksessa on myös tulevaan ajankohtaan viittaava ajan adverbi *kun*.

Aineistoni kirjeenvaihtajista tulkintani mukaan kolmella on lapsi. Kirjeissä kyllä keskustellaan lapsista ja osallistutaan lasten kasvatukseen, mutta vähissä määrin. SAK492:n kirjoittaja ohjeisti lapsen kasvatukseen vain vuonna 1944, vaikka kirjeenvaihdossa selviää, että kyseinen pariskunta sai lapsen jo vuonna 1940. Aineistooni kuuluu samalta kirjoittajalta myös vuoden 1941 kirjeet, mutta kyseisenä vuonna ei esiinny futuurilla ilmaistua keskustelua lapseen liittyen. SAK349:n kirjeenvaihdossa lapsesta keskustellaan vain vuonna 1944, kun kirjeenvaihdossa käy ilmi, että lapsi täyttää silloin yhden vuoden (esimerkki 8). Koska lapsi täytti vuonna 1944 vuoden, eikä pariskunnalla ole kirjeiden perusteella muita lapsia, ei vuoden 1941 kirjeissä ei voikaan esiintyä keskustelua lapsista. Lisäksi SAK437:n kirjoittaja ohjeistaa puolisoaan vain kerran lapsen suhteen, ja kyseinen ilmaus sijoittuu elokuuhun 1944. SAK437:n kirjoittajalta ei kuulu aineistooni vuoden 1941 kirjeitä (esimerkki 9). Täten aineistossani ei ohjeisteta lasten kasvatukseen vuoden 1941 kirjeissä – ainakaan tulevaan viittaamalla.

8. **Muistakaa nyt mennä** yhdessä valokuvaan **kun Kake täyttää 1. vuoden**. (SAK349, 22.8.1944, Kper)
9. **Pidä** Sepon kanssa hauskuus kunniassa: **käykää** uimassa ja **ottakaa** auringonkylpyjä. [--] Kaikki **selviää suhteellisen nopeasti**. (SAK492, 6.7.1944, Kper)
10. **Pidä nyt** sitten Kirstin kourasta kaduilla koko ajan kiinni **ettei** hän vaan **pääse** mihinkään onnettomuuteen juoksemaan. (SAK437, 21.8.1944 Kper)

SAK349:n kirjoittaja useasti kirjeissään pyytää puolisoltaan heidän yhteisestä lapsestaan kuvia, mutta jo ennen sitä hän joutuu muistuttamaan puolisoaan mennä ottamaan valokuvia. Sotilas käyttää imperatiivia *muistakaa mennä*, joka preesensmuodossaan viittaa tulevaan aikaan (esimerkki 8). Kirjoittaja puhuttelee sekä puolisoaan että lastaan. Adverbiaalilauseke *kun Kake täyttää 1. vuoden* on ajan ilmaisu, jonka ajallinen tapahtumahetki sijoittuu nykyhetkestä katsoen tulevaan aikaan. SAK492:n kirjoittaja puolestaan ohjeistaa puolisoaan lasten kanssa muun muassa suksien ostamiseen, hiihtämiseen, hyväntahtoisuuteen sekä erilaisiin tekemisiin liittyvissä asioissa. Esimerkki 9 osoittaa yhteistä tekemistä ja viittaa ajallisesti tulevaan hyvin yksinkertaisesti pelkillä imperatiiveilla *pidä, käykää* ja *ottakaa*. Tapahtuma ei kuitenkaan liity vain yhteen tulevaan hetkeen, vaan pikemminkin on yleinen pitkälle ajalle tulevaan kohdistuva ilmaus. Sekä esimerkeissä 8 että 10 *nyt*-adverbi korostaa muistamisen tärkeyttä ja sijoittuu välittömän hetken sijaan vastaanottajan tulevaisuuteen. Myöskään esimerkissä 10 ei ilmaus *pidä nyt kiinni* ilmaise mitään tiettyä tulevaa hetkeä, vaan preesensmuodossaan se on yleinen pitkän ajan muistutus tulevaisuuteen.

Talouteen liittyviä ilmauksia aineistossani esiintyy vain muutamia, ja kaikki niistä käsittelee jollain tavalla rahaa ja rahan käyttöä. SAK349:n kirjeenvaihdossa esiintyy keskustelua jostakin

liikkeestä, joka tulkintani mukaan on toisen kirjeenvaihdon osapuolen työpaikka. Sotilas ohjeistaa puolisoaan käymään perimässä kesälomapalkkaa liikkeestä, mutta ongelmiakin rahojen kanssa on havaittavissa, sillä myöhemmin sotilas kirjoittaa: ”Kuulin puhelimessa Isältä että ne ovat siellä liikkeessä muuttaneet mieltään ja alkavat maksamaan jotain korvausta.” (SAK349, 29.7.1941, Kper). Vaikka lainauksen muut ilmaukset sijoittuvat menneeseen aikaan, on ilmaus *alkavat maksamaan* preesensmuodossa ja siten tulkittavissa tulevan ajan viittaukseksi. Lisäksi futuurinen sävy syntyy kirjeen muun kontekstin perusteella, sillä sotilas ratkoo tässä hetkessä ongelmaa. Ilmaus saisi täysin menneen ajan tulkinnan, mikäli vastaavasti kyseinen kohta olisi ilmaistu esimerkiksi imperfektillä *alkoivat maksamaan*.

Sotilaat antoivat lähes kaikki talouteen liittyvät ohjeet käyttäen imperatiivia, kuten *laputa* ja *tehkää* (esimerkki 11), *ota selvää* ja *käy perimässä* (esimerkki 12) sekä *hae* (esimerkki 13). Näiden imperatiivien yhteydessä käytettyjä ajan adverbiaaleja ovat esimerkiksi *sittenkin kun tämä kaikki selviää* (esimerkki 11) ja *sitten* (esimerkki 13). Ilmauksissa käytettyjä futuurin keinoja ovat siis preesensmuotoinen imperatiivi sekä tulevaan aikaan sijoittuva ajan adverbiaali.

11. **Laputa** kaikki maksut kuten vuokrat y.m.s. kyllä ne **ehditään sittenkin kun tämä kaikki selviää** tai **tehkää** te siellä harkintanne mukaan. (SAK349, 7.7.1941, Kper)
12. Sitä **tulee** 600:- kuukaudessa + 180:- kalliin paikkakunnan korotusta. **Ota selvää** koska niitä maksetaan ja **käy perimässä**. (SAK089, 3.7.1941, Kper)
13. Posti lähtee aivan heti, ja koetan saada tähän jonkin sanan tämän todistuksen lisäksi. **Hae sitten** sitä kalliin paikan lisää sotatiliisi. (SAK492, 26.6.1941, Kper)

Kaikki talouteen liittyvät ohjeet ovat vuodelta 1941, eikä aihetta esiintynyt aineistoni kirjeissä vuonna 1944 ollenkaan. Lisäksi eniten talouteen liittyviä ohjeita antoi SAK349:n ja SAK089:n kirjoittajat, sillä SAK492:n kirjoittaja ohjeisti taloudellisissa asioissa vain kerran. Kuitenkin on huomattava, että esimerkiksi SAK089:n kirjoittajalta oli kirjeitä vain vuodelta 1941, kun taas SAK437:n kirjoittajalta on kirjeitä vain vuodelta 1944. Nämä rajaukset voivat vaikuttaa jonkin verran esiintymän yleisyyteen, vaikkakin on huomattava, että esimerkiksi molemmilta vuosilta SAK492:n kirjoittajalta ei ollut kuin yksi kotiin liittyvä ohjeistus koko aineistossani.

Sotilaat jakoivat kirjeissään melko vähän ohjeita tulevaisuutta varten esimerkiksi kodin huoltoon, asioiden järjestelyyn, talouteen tai vaikkapa tilan hoitoon liittyvissä asioissa, vaikka olihan usein naiset ensimmäistä kertaa niin sanotusti miesten töissä (Taskinen 2015: 17). Kirjeissäni otetaan osaa lasten kasvatukseen melko vähän, vaikka aineistooni kuuluu kolme sotien aikana isäksi tullutta sotilasta. Näiden lisäksi kotiin liittyviä ohjeistuksia kirjeissä jaetaan muun muassa tapaamisista, tavaroista sekä terveisistä. Yleisinä kotiin ja ohjeistuksiin liittyvinä futuurin keinoina ovat muun muassa imperatiivi ja kehotukset ja harvinaisempina tapoina muun muassa olla-verbin preesensmuoto ja VA-

partisiipin muodostama verbiliitto *on otettava*. Yleisimpiä ajan adverbeja ovat muun muassa *nyt*, *taas*, *kun*, *pian* ja *sitten*.

4.1.2 Terveyden ja turvallisuuden ohjeet

Sotilaat jakoivat kirjeissään arkisia ohjeita liittyen terveyteen: muistutettiin puolisoa käymään hammaslääkärissä, varomaan kylmettymästä ja pitämään huoli ”pumpusta”. Turvallisuudesta puolestaan ohjeistettiin kaasunaamareiden ostamisesta ja pommitusten varomisesta. Tässä luvussa käsittelen kirjeenvaihdossa esiintyviä terveyteen ja turvallisuuteen liittyviä ohjeita ja futuurisia rakenteita.

Myös terveyden ja turvallisuuden teemojen yleisimpänä futuurin keinona on sotilailla käytössään imperatiivimuotoinen preesens ja ajan adverbiaali. Seuraavassa esimerkissä (14) on imperatiivin muoto *mene*, jolla sotilas ensin puhuttelee puolisoaan ja sitten lisää perään koko perhettään puhuttelevan muodon *menkää*. Preesensmuotoisen imperatiivin lisäksi ilmausta on vahvistettu ajan adverbiaalilla *heti*, joka korostaa ilmauksen jyrkkyyttä. Virkkeen alkuosa, *jos pommituksia tulee*, toimii adverbiaalina, joka ilmaisee ehtoa (VISK § 998) ja aikaa. Tällöin ehto ilmaisee vielä tapahtumatonta aikaa, joka ei välttämättä toteudu, mutta joka viittaa tulevaisuuteen.

14. Jos pommituksia tulee niin **mene ja menkää heti** maalle. (SAK349, 10.7.1941, Kper)
15. **Kuule nyt** Irmani, tuli tässä mieleeni että **muista nyt käydä** hammaslääkärissä kun ne viat ovat pieniä että saat ne kuntoon. (SAK349, 24.7.1944, Kper)

Sotilas saattoi rintamalla ollessaan huolehtia esimerkiksi siitä, että puoliso muistaa mennä hammaslääkäriin (esimerkki 15). Kirjoittaja ensin puhuttelee puolisoaan ja mahdollisesti tällä pyrkii keskittämään huomion tärkeään asiaan. Sotilas käyttää hyvin yleistä futuurin keinoa: myös tässä preesensmuotoinen imperatiivi *muista* ilmaisee yhdessä ajan adverbiaalin *nyt* kanssa tulevaa. Lisäksi futuurisuuden tulkintaa vahvistaa ilmaus *kun ne viat ovat pieniä*, sillä se rakentaa kuvaa siitä, että tilanne voi muuttua ja viat voivat myös pahentua. Varsinaisesti ajan adverbi *nyt* ei osoita välittömyyttä, vaan pikemminkin vastaanottajan tulevaisuuteen sijoittuvaa hetkeä ja samalla korostaa muistamisen tärkeyttä.

16. **Koeta varoa** kylmettymistä **äläkä riehu** liikaa, ettes ole kovin huonossa kunnossa **kun** pappa täältä **joskus** pääsee kotiin. (SAK089, 16.7.1941, Kper)

Sotilaat huolehtivat kotirintaman terveydestä käskymuotojen lisäksi myös kehottaen (esimerkki 16). Kirjoittaja kehottaa puolisoaan olemaan varovainen, eikä käytetty ilmaus *koeta varoa* ole yhtä jyrkkä kuin seuraavaksi esiintyvä imperatiivimuotoinen kielto *äläkä riehu liikaa*. Nämä ilmaukset preesensmuodoissaan ilmaisevat menemätöntä aikaa, eli ovat tulkittavissa tulevan ajan viittaukseksi. *Koeta varoa* -ilmaus on pikemminkin kehotus kuin käsky, minkä avulla kirjoittaja

mahdollisesti pyrkii pehmittämään ilmaustaan. Virkkeen loppuosa puolestaan pehmittää alkuosan varoitteluita ja kieltoja lisää, kun kirjoittaja kutsuu itseään hellittelynimellä *pappa* ja muistuttaa, että hän haluaa puolisonsa olevan kunnossa, kun hän pääsee rintamalta kotiin. Futuurisuutta ilmauksessa edustaa kehotuksen ja imperatiivin lisäksi ajan adverbiaalit *kun* ja *joskus* ja indikatiivi *pääsee*.

17. **Koittakaa saada ostettua** kaikin itsellenne kaasunaamarit, tai **jos** tilanne **pahenee** niin **menkää viivyttelemättä** maalle vaikka sinne Etelä Pirkkalaan tai muualle. (SAK349, 28.6.1941, Kper)

Esimerkki 17 osoittaa, miten sotilas ohjeistaa turvallisuuteen: hän ensin kehottaa sekä puolisoaan että perhettään ostamaan kaasunaamarit ja sitten tarpeen vaatiessa myös siirtymään oletettavasti turvallisemmille alueille kuten maalle. Tulevaan viittaava sävy syntyy kehotuksesta *koittakaa saada ostettua* sekä ehdosta *jos tilanne pahenee* yhdessä imperatiivin *menkää* kanssa. Kiinnostavaa on, että sotilas kehottaa kaasunaamareiden ostamiseen mutta toisaalta käskee menemään maalle – tällä tavoin sotilaskin ehkä pyrkii arvottamaan turvallisuuden toimien tärkeyttä. Adverbiaalilauseke *jos tilanne pahenee* ilmaisee vielä tapahtumatonta tilannetta, jonka voi tulkita futuuriseksi. Adverbiaali *viivyttelemättä* vahvistaa käskyä.

18. **Ravitkaamme** siis ruumista, jotta sielu **eläisi**! (SAK492, 23.7.1944, Kper)

Esimerkissä 18 esiintyvä käsky ruumiin ravitsemiseen yhdessä konditionaalimuotoisen selvityksen kanssa voi viitata tulevaisuudessa sijaitsevaan vielä tapahtumattomaan hetkeen, mutta se voi samalla ilmaista myös loputonta tilannetta. Tällöin lauseen ilmaisemaa hetkeä ei vielä ole olemassa, mutta se ei myöskään viittaa mihinkään tiettyyn tulevaan hetkeen.

Sotilaat ohjeistivat kirjeissään puolisoitaan vain vähän liittyen terveellisyyteen ja turvallisuuteen. Esimerkiksi turvallisuuteen ohjeistivat aineistossani vain SAK349:n ja SAK492:n kirjoittajat, vaikka turvallisuus sota-aikana on merkityksellinen aihe. Turvallisuudesta keskustelu voi kuitenkin vaihdella sodan eri vaiheissa, sillä esimerkiksi asemasodan ja suurhyökkäyksen aikoihin voi teemalla olla eri merkitys. Aineistoni kirjeissä turvallisuus käsittää keskustelua pommituksista, kaasunaamareista sekä turvallisista seuduista. Terveys puolestaan esiintyy kirjeissä osana ikään kuin arkista keskustelua, josta pidettäisiin yhtä lailla huolta rauhankin aikana, tavallisena arkena. Kirjeissä terveys käsittää keskustelua muun muassa hammaslääkäristä sekä kehon hyvinvoinnista.

Terveyteen liittyvissä ilmauksissa sotilaat käyttivät kirjeissään lievempiä ilmauksia kuten kehotuksia (*koeta varoa* tai *muista nyt käydä*), kun taas turvallisuuteen liittyvissä ilmauksissa sotilaat käskivät puolisoitaan toimimaan tietyllä tavalla (*menkää viivyttelemättä* tai *mene*). Teemassa käytetyin futuurin keino on siis imperatiivimuotoinen preesens ja ajan adverbiaali.

4.1.3 Yhteydenoton ohjeet

Yhteydenotto-teema kattaa kaikki postit ja yhteydenotot, niin kirjeet, kortit kuin paketitkin mutta myös mahdolliset soitot. Sotilaat rintamalla lähettivät välillä kirjeissään kotiin ohjeistuksia siitä, mistä he halusivat puolisoidensa kirjoittavan ja millaisilla aikatauluilla. Lisäksi kirjeissä ohjeistettiin futuurisesti muun muassa myös mitä puolison tulisi lähettää rintamalle paketeissa ja mitä toisaalta ei tarvinnut lähettää. Tässä luvussa esittelen yhteydenottoihin liittyviä ohjeistuksia ja niiden futuurisia rakenteita. Myös yhteydenotto-teeman käytetyin futuurin keino on preesensmuotoinen imperatiivi ja ajan adverbiaali.

19. **Kirjoita ja kirjoittakaa pikapuoleen** minulle tännekin päin. (SAK349, 28.6.1941, Kper)
20. **Kirjoita pian**. (SAK089, 29.6.1941, Kper)

Esimerkit 19 ja 20 osoittavat kirjeen saamisen merkityksen ja tärkeyden sotilaille. Kirjeet olivat toivottuja, joten sotilaat ohjeistivat puolisoitaan kirjoittamaan pian ja usein takaisin. Erityisesti futuurisen rakenteen esimerkeissä 19 ja 20 tuottavat preesens, verbin imperatiivimuoto *kirjoita* ja *kirjoittakaa* sekä *pian*-adverbi ja sen variaatio *pikapuoleen*. Esimerkissä 20 sotilas puhuttelee vain puolisoaan, mutta esimerkin 19 kirjoittaja puhuttelee lainauksessaan sekä puolisoaan että samassa kodissa asuvaa perhettään. Kiinnostavaa on, että sotilas itse kirjoittaa vain puolisolleen, mutta kirjeiden perusteella hän olettaa, että koko perhe lukee kirjeitä yhdessä. Tällöin hän saattaa käskeä kirjeissään puolisonsa lisäksi myös muuta perhettään kirjoittamaan hänelle.

Sen lisäksi että kirjeitä pyydettiin ja niiden määrään tai ajankohtaan pyrittiin vaikuttamaan, saattoivat sotilaat myös esittää toiveita tai käskyjä kirjeiden sisällöstä. Esimerkki 21 voisi yhtä hyvin olla toive kuin ohje, sillä tässä imperatiivin -hAn-pääte ilmaisee kehotusta. Imperatiivilauseissa -hAn luo sävyn muun muassa tuttuudesta, mikä puolestaan johtaa siihen, että direktiivi voidaan tulkita lievemmin – kuten kehotuksena (VISK § 831). *Taas*-adverbi puolestaan luo virkkeeseen entistä lievemmän, myötäilevän sävyn vahvistussanana, mutta se voi myös merkitä tavallisempaa merkitystään *uudelleen*, *jälleen*. Imperatiivi on hyvin yksiselitteinen käskymuoto myös esimerkeissä 22 ja 23, joissa ohjeistetaan puolisoa kirjoittamaan tietystä aiheesta tai lähettämään tiettyä sisältöä, kuten valokuvia perheenjäsenistä. Esimerkin 22 *nyt*-adverbi ei myöskään viittaa välittömyyteen tai tiettyyn ajankohtaan, vaan tulkintani mukaan se esiintyy lauseessa täyte- tai vahvistussanana. Nordlund (2013) kuitenkin on esittänyt, että adverbilla *nyt* kirjoittaja voi viitata sekä omaan nykyhetkeensä että vastaanottajan tulevaisuuteen sijoittuvaan hetkeen.

21. **Kerrohan taas**, mitä te siellä touhuatte [--]. (SAK492, 7.1.1944, Kper)
22. **Lähetä nyt** tarkka selostus Helsingin matkastanne ja miten se onnistui (SAK437, 30.8.1944, Kper)
23. **Lähetä** minulle Sepon kuva. (SAK492, 8.7.1941, Kper)

Sen lisäksi että kirjeitä toivottiin, saatettiin myös ohjeistaa, ettei kirjeitä tai paketteja lähetettäisi. Heinäkuussa 1941 sotilaat vielä liikkuivat paljon ja heidän kenttäpostiosoitteensa saattoi muuttua monesti, eikä Hagelstamin mukaan kenttäposti välttämättä pysynyt joukkojen perässä (Hagelstam 2011: 306). Tällöin vanhaan osoitteeseen lähetetty kirje saattoi kiertää hyvinkin kauan postissa ennen sotilaalle päätymistään, ja näin oli helpompaa ohjeistaa oikean osoitteen odottamista. Esimerkki 24 osoittaa sen, että sotilaat saattoivat kieltää puolisoitaan kirjoittamasta ennen kuin he antavat luvan. Futuurin keinoina ovat imperatiivin preesens ja tulevaan aikaan viittaava adverbiaali *ennen kuin* (esimerkki 24).

24. **Älä kirjoita, ennen kuin annan** luvan. (SAK492, 16.7.1941, Kper)
25. [--] mutta **nyt taitaa olla jonkin aikaa** sellaista korpivaellusta, että hyvin pakattu ja suojattu tupakkalähetys **olisi paikallaan**. (SAK492, 22.7.1941, Kper)
26. Mutta **älähän nyt taas lähetä toistaiseksi** mitään syötävää, minulla **on nyt** kaikkea **isoksi aikaa**, korppujakin **vielä** laatikollinen. (SAK437, 15.8.1944, Kper)

Sotien aikaan sotilaat saivat kotirintamalta tarpeellisia tuotteita kuten vaatteita tai syötävää. Pakettien lähettäminen oli myös tärkeä tapa osoittaa välittämistä ja huoltaa suhdetta. Siinä missä sotilaat kaipasivat ja pyysivät paketteja, saattoivat sotilaat myös kieltää pakettien liiallisen lähettämisen (esimerkki 26). Esimerkissä 25 sotilas ei toisaalta käske eikä pyydä tupakkalähetystä, mutta *olla*-verbin konditionaalimuodolla hän suorastaan vihjaa kaipaavansa tupakkalähetystä. *Olisi paikallaan* on kiteytynyt ilmaisu, joka ilmaisee jonkin olevan esimerkiksi tehtäväänsä sopiva tai asiaan kuuluva, hyvä tai tarpeen (KS s. v. *paikallaan*). Täten kirjoittaja ilmaisee tupakkalähetyksen tarpeellisuutta ilmauksella *olisi paikallaan*, ja tarpeellisuuden vihjaamisen voi tulkita ohjeeksi. Kirjeenvaihdossa todella lähetettiin myös esimerkiksi syötävää, kuten esimerkki 26 osoittaa. Kirjoittaja käyttää kieltomuotoisen imperatiivin yhteydessä *-hAn*-liitepartikkelia, joka lieventää kiellon merkitystä. Samassa virkkeessä hän käyttää monta ajan adverbiaalia, kuten *nyt, taas, toistaiseksi, isoksi aikaa* ja *vielä*. Myös tässä tulkitsen *nyt*- ja *taas*-adverbien olevan ajankohtaan viittaamisen sijaan täyte- tai vahvistussanoja. Puolestaan *toistaiseksi*, *isoksi aikaa* ja *vielä* ilmaisevat tulevaa aikaa ja sitä, että tilanne voi muuttua tulevaisuudessa.

Käskymuotoisten ohjeiden ja vihjeen sekaan mahtuu myös pyyntöjä, kuten esimerkit 27 ja 28 osoittavat. Esimerkissä 27 kirjoittaja ehdottaa *Jos voisit lähettää* ja seuraavassa lauseessa konditionaalilla selittää pyyntöään. Ehdotus yhdessä konditionaalin kanssa luo futuurisen merkityksen. Esimerkissä 28 kirjoittaja ei suinkaan käske vaan pyytää käyttäen konditionaalia *panisitko* ja ilmaisee adverbiaaleilla *sitten* ja *seuraavaan* kirjoitustilannetta myöhempää hetkeä. Lasken esimerkin 28 ohjeet-teemaan, vaikka kirjoittaja pyytää eikä käske. Tällöin hän kuitenkin ohjeistaa puolisoaan toimimaan tietyllä tavalla.

27. **Jos voisit lähettää** minulle yhden hiallisen ihokkaan se **sopisi** paremmin näin kuumilla ilmoilla. (SAK349, 10.7.1941, Kper)
28. **Panisitko sitten seuraavaan** pakettiin minulle paketin saippuaa. (SAK437, 30.7.1944, Kper)

Seuraava esimerkki (29) on hyvin kiinnostava niin futuurisuuden kuin sisällönkin puolesta. Futuurin keinoja esimerkissä on monia kuten konditionaali (*olisi hyvä jos voisin*), imperatiivi (*älkää lähettäkö*), preesens (*jos täältä pääsee*), ajan adverbiaalit (*vielä* ja *myöhemmin*) ja muut adverbiaalilausekkeet sekä konteksti. Sisällön puolesta on kiinnostavaa, että sotilas ohjeistaa perhettään lähettämään hänelle pistoolin ja paukut – ei suinkaan kirjepostissa, sillä sensuurin tarkastukseen joutuminen oli riskinä. On kiinnostavaa, miksi sotilas kaipaa kotirintamalla olevaa pistooliaan sotarintamalle. Esimerkki on monen virkkeen mittainen, mutta koska virkkeet käsittelevät samaa aihetta ja avaavat kontekstia, nostin ne myös yhdessä esittelyyn. Jokainen virke ilmaisisi futuurisuutta kuitenkin myös omanaan, eikä ne välttämättä tarvitsisi toisiaan vahvistamaan tulevan ilmaisemista.

29. **Olisi** hyvä **jos voisin** jollakin tavalla **saada** sen pistoolin ja ne paukut tänne. **Älkää lähettäkö** niitä **vielä ilmoitan** siitä kyllä **myöhemmin**. **Jos täältä pääsee joku lomalle käymään** niin se pistooli **tulisi** sillä tavalla paremmin. **Jos** joku **pääsee** lomalle niin **kirjoitan** hänen mukaansa kirjeen jossa kyllä mainitsen mitä **lähettäisitte**. (SAK349, 10.7.1941, Kper)

Esimerkki 29 osoittaa sen, miten kiinnostavasti sotilaat saattoivat pyrkiä kiertämään sensuuria. Pistoolia ei ollut sallittua lähettää kenttäpostissa rintamalle, ja vaikka sensuuri ei osunutkaan kaikkiin paketteihin ja kirjeisiin, oli riski liian suuri – joskaan ei välttämätön, sillä sotilas silti kirjoittaa *tulisi sillä tavalla paremmin*. Yksi tapa olisi ollut laittaa kirje siviilipostin kautta kotirintamalta, mutta sotilailla ei ollut oikeutta käyttää sitä (Hagelstam 2011: 316). Jos joku pääsi rintamalta kotipuoleen lomalle, saattoi hänen mukaansa antaa kirjeen tai paketin, joka ei tällöin kulkisi kenttäpostin sensuurin kautta vaan suoraan sotilaan mukana kotirintamalle ja toisinpäin. Täten pystyttiin kiertämään sensuuria.

Kiinnostavaa on, miten paljon sotilaat kirjeissään kommentoivat tai ohjeistavat kotirintamaa siitä, millaisia kirjeitä tai paketteja he toivovat tai kaipaavat. Aineistoni kaikki kirjeiden kirjoittajat ohjeistivat kotirintamaa yhteydenotoissa. Patrik Kivinen (2022) tutki pro gradussaan kirjeenvaihtoa ja kirjoittamista koskevia diskursseja ja huomasi, että yleisiä ovat muun muassa kirjeenvaihdon tärkeyttä, postin kulkua ja kirjeenvaihdon rytmiä ja jatkuvuutta käsittelevät diskurssit. Esimerkiksi Kivisen tutkielman kirjeenvaihdon tärkeyttä ja jatkuvuutta koskevat diskurssit vastaavat myös omia tutkielmani tuloksia, sillä kirjeissä usein on teemana kirjeenvaihdon tärkeys ja jatkuvuus.

Kirjeissä ohjeistetaan puolisoita muun muassa kodin huoltoon, tavaroihin, tapaamisiin ja lapsiin liittyen. Myös terveydestä kuten hammaslääkärikäynneistä ja turvallisuudesta kuten kaasunaamareiden ostamisesta huolehditaan kirjeissä. Lisäksi sotilaat ohjeistavat kirjeissään kirjeiden kirjoittamiseen ja pakettien lähettämiseen. Käytetyin futuurin keino ohjeissa on preesens ja ajan adverbiaali,

mutta erityisesti moduksista käytetyin keino on imperatiivi. Lisäksi futuurin keinona esiintyy konditionaalia.

4.2 Tulevaisuuden toiveet kirjeissä

Sota-aika repii arjen, kiskoo läheiset toisistaan ja sotkee unelmat ja tulevaisuudennäkymät. Vaikka tavallinen arki sirpaloituu, kykenee ihminen sopeutumaan uusiin poikkeusoloihin ja luomaan uutta arkea. (Mustanoja 2017.) Tällöin on tarpeellista kykyjen mukaan pitää toivosta kiinni, ja sen osoittaa myös aineistoni kirjeet. Aineistohavaintojeni mukaisesti olen jakanut toiveet kolmeen teemaan, jotka käsittelevät kotiin, sotaan ja yhteydenottoihin liittyviä toiveita. Kirjeissä toivotaan ja haaveillaan niin perheen kanssa yhteisestä ajasta, sodan päättymisestä kuin pikaisista kirjeistä ja perheiden valokuvistakin.

Kirjeissä ilmaistut toiveet viittaavat tulevaisuuteen, koska ne ilmaisevat tilannetta, jota ei vielä kirjoitushetkellä ole olemassa. Toiveet ovat kirjoitushetkellä olemassa vain ajatuksen tasolla, ja tällöin esimerkiksi pelkällä preesensillä tai preesensillä yhdessä ajan adverbiaalin kanssa voi ilmaista tulevaa. Ajan adverbiaalit selkiyttävät futuurin tulkintaa, ja niitä esiintyy aineistossani runsaasti. Toiveet-teemassa kuitenkin käytetyin tulevaan viittaava keino on konditionaali, sillä konditionaalin käyttö on kiteytynyttä muun muassa toivomuksissa (VISK § 1545). Lisäksi konditionaali ilmaisee muun muassa suunniteltua, kuviteltua tai ennustettua asiaintilaa. Suunnitelmat ovat olemassa vain esimerkiksi mielikuvituksen tai tahdon tasolla eikä todellisessa maailmassa – vielä. (VISK § 1592.) Lisäksi aineistossani esiintyy runsaasti erilaisia toiveisiin tai uskomuksiin liittyviä ilmaisuja kuten *kunpa, toivottavasti, toivon että* tai *uskon että*. Kuten ohjeita, myös toiveita esiintyy aineistoni kirjeissä runsaasti.

4.2.1 Kodin toiveet

Aineistoissani esiintyvät kotiin liittyvät toiveet käsittävät yleisesti kotirintamaan kuten puolisoon, perheeseen ja läheisiin liittyviä asioita, eikä vain kotiin fyysisenä rakennuksena. Tarkoitan kodilla siis pikemminkin ympäristöä enkä niinkään yksittäistä taloa. Kirjeissään sotilaat toivovat ja haaveilevat puolison kanssa muun muassa yhteisestä ajasta, rauhasta, tapaamisista, valokuvista, lomista ja turvallisuudesta.

Kirjeissä esiintyy runsaasti toiveita liittyen lomille pääsyyn tai tapaamisiin. Vaikka toiveet yksinäänkin liittyvät jo tulevaisuuteen, sijoittuvat lomat tapahtuma-ajoiltaan varsin usein tulevaan

aikaan. Erityisesti tulevaan aikaan toiveet liittyvät niiden preesensmuodon vuoksi, sillä imperfektissä vastaavan kertominen olisi muistelua. Preesensmuotoinen konditionaali on hyvin yleisesti käytetty tulevaan viittaamisen keino toiveissa, kuten voi esimerkeistä 30 ja 31 huomata (*pääsisi, alettaisiin* ja *olisi*), mutta myös, koska futuurin käyttö toiveissa on kiteytynyttä. Sekä esimerkissä 30 että 31 esiintyy *kunpa*-konjunktio, jota usein käytetään lauseenalkuisena toivomuksissa. Esimerkissä 30 on kirjeen muun keskustelun perusteella kyse lomista tai yleisesti kotona käymisestä, vaikkei sitä esimerkin lainauksessa näy. Esimerkissä 30 kirjoittaja viittaa itseensä, vaikka puhuu papasta, ja toivoo kotiin pääsyä. Kirje on päivätty heinäkuulle 1941, mikä tarkoittaa sitä, että hän on alkanut jo sodan alkuvaiheessa menettämään toivoaan pääsystä lomille. Hän jatkaa toiveensa esittämisen jälkeen toteamalla, ettei kotiin pääsy ole mahdollista. Tulevaan viittaavan tulkinnan ilmaus saa preesensmuotoisesta konditionaalista. Esimerkin 31 kirjeen kirjottaja kuitenkin toivoo sodan loppuvaiheessa vielä heinäkuussa 1944, että lomia alettaisiin antamaan uudelleen. Futuurisen tulkinnan ilmaus saa sekä preesensmuotoisesta konditionaalista että runsaasta adverbien käytöstä: *taas, pian, sitten* ja *kun* (esimerkki 31).

30. **Kunpa** pappakin **pääsisi käväsemään** edes pikipäin. Mutta **eihän se ole** mahdollista. (SAK089, 22.7.1941, Kper)
31. **Kunpa** tässä **taas pian alettaisiin antamaan** lomia niin **sitten olisi taas kivaa kun pääsisin** siellä kotona käymään. (SAK349, 21.7.1944, Kper)
32. **Loman läheisyys** tosin **houkuttelee** minut **hyppäämään** meitä erottavan **viikon yli**, niin etten kykene syventymään vitkaan vierivien hetkien tunnelmiin. (SAK492, 11.12.1943, Kper)

Vaikka esimerkissä 32 ei suoraan puhuta toiveista tai käytetä konditionaalia, olen sen kontekstin perusteella tulkinnut toiveeksi. Tulevaan viittaavan sävyn ilmaus saa preesensmuotoisesta ilmauksesta *houkuttelee hyppäämään* ja ajan adverbiaalista *viikon yli*, mutta myös kontekstista: loma on niin lähellä, ettei sotilas pysty keskittymään tähän hetkeen vaan haluaa elää jo tulevaisuudessa.

Selvimmin futuurisen tulkinnan muodostaa preesensin lisäksi ajalliset ilmaukset. Esimerkissä 33 ajan ilmaus *elokuun lopulla* on ymmärrettävä futuuriseksi muun muassa siksi, että kirje on päivätty heinäkuulle. Lisäksi ilmauksen preesensmuoto ilmaisee menemätöntä aikaa, mikä selventää ilmauksen futuurista tulkintaa, kuten ilmaus *voit alkaa haaveilla* osoittaa. *Alkaa*-verbin preesensmuoto viittaa tulevaan, sillä se ilmaisee tapahtumia, joita ei puhehetkellä ole vielä tapahtunut. Myös muut virkkeen preesensmuotoiset verbit *ei tarvita*, *luovutan* ja *lähden* sekä ajan adverbit *enää* ja *kun* vahvistavat futuurista tulkintaa.

33. Ja **voithan alkaa hiljalleen haaveilla**, että **elokuun lopulla voit tulla nukkumaan** minun viereeni, **eikä** siihen **enää** kovin ihmeellisiä **tarvita**, **kun** minäkin **luovutan** rätit ja raudat [--] ja **lähden** Pispalaan. (SAK492, 28.7.1944, Kper)

Myös lapsista ja lasten tapaamisesta haaveiltiin, mutta aineistoni kirjeissä melko vähän. SAK349:n kirjoittaja erityisesti toivoi, että puolisonsa menisi lapsensa kanssa valokuvaan, jotta sotilas voisi saada rintamalle valokuvan pojastaan. Poikalapsi kuitenkin oli tuohon aikaan melko nuori,

sillä sotilas kirjeissään pohtii, että tämä varmaan alkaa hiljalleen jo oppimaan kävelemään (esimerkki 34). Futuurisen tulkinnan ilmaus saa preesensmuotoisesta konditionaalista *olisi jännä nähdä* sekä ajan adverbiaaleista *taas*, *vallankin muutaman viikon kuluttua*, *jo* ja *silloin*. Myös indikatiivin preesensmuoto *käveleekin* ilmaisee tulevaa aikaa. Esimerkin 35 tapauksessa puolestaan ei esiinny konditionaalia, vaan futuurisen tulkinnan tuottaa leksikaalinen taso, sillä sotilas kirjoittaa kirjeessään *kirkkaasta tulevaisuudesta*, ja tulevaisuus sijaitsee tulevassa ajassa. Myös ilmaus *en lakkaa luottamasta* viittaa siihen, että tilanne jatkuu sekä tässä hetkessä että tulevassa.

34. Kyllä **olisi jännä nähdä taas** Pikku Kakekin **vallankin muutaman viikon kuluttua** niin hän **jo** varmaan **käveleekin silloin**. (SAK349, 24.7.1944, Kper)
35. Kuitenkaan **en lakkaa luottamasta** kirkkaaseen **tulevaisuuteen** meidänkin kolmen kohdalla. (SAK437, 18.7.1944, Kper)
36. **Kunpa ei** 'Pikku vaimolleni' ja kodillemme **tapahtuisi pahaa**. (SAK089, 26.6.1941, Kper)

Yleisesti kirjeissä haaveiltiin myös rauhan ajasta ja siitä, ettei tapahtuisi mitään pahaa ja että kaikki jatkuisi hyvänä. Esimerkistä 36 voi huomata, että tulevaan aikaan viittaavan toiveen luo *kunpa*-konjunktio ja preesensmuotoinen konditionaali *ei tapahtuisi*. Sotilas huolestui kuultuaan radiosta kotiseudun sotatapahtumista ja toivoi, ettei hänen vaimolleen tai kodilleen tapahtuisi mitään pahaa. Esimerkin 37 kirjoittaja puolestaan toivoo, että heillä olisi yhteinen paras aika ja tasainen ja onnellinen elämä vasta edessä, tulevassa ajassa. Futuurisen tulkinnan luo ajan adverbiaalit *sittenkin vielä edessä* sekä *kun täältä kerran palaan kotiin*. Lisäksi sekä preesens *toivon* ja *pyydän* että konditionaali *olisi* ovat virkkeessä käytettyjä futuurin keinoja. Puhe jonkin jatkumisesta luo myös futuurisen tulkinnan, sillä tilanteen jatkuminen ulottuu myös pitkälle tulevaan aikaan eikä vain puhehetken tilanteeseen.

37. **Toivon** kuitenkin ja **pyydän** siihen apua ylhäältä kuin myöskin Sinun tukeasi, että meidän paras aikamme **olisi sittenkin vielä edessä**. **Uskallan lausua** tällaisen toivomuksen siksi että tunnen itsessäni **elämämme jatkuvan tasaisempana**, mutta onnellisempana, **kun täältä kerran palaan kotiin**. (SAK437, 3.8.1944, Kper)

Kotirintamalle liittyvät toiveet osoittavat sodan raadollisuuden ja arjen sirpaloitumisen. Sotilaat rintamalla toivovat kotiin pääsyä, puolisonsa ja perheensä tapaamista mutta myös tavallisen arjen jatkumista. Yleisin kodin toiveissa käytetty tulevaan viittaava keino on preesensmuotoinen konditionaali. Sotilaat käyttivät myös paljon ajan adverbiaaleja selventämässä ilmauksen futuurista tulkintaa.

4.2.2 Sodan toiveet

Sotaan liittyvät toiveet käsittävät hyvin paljon sodan toimia, sodan loppumista ja rauhan aikaa. Varsinkin jatkosodan alkuvaiheessa monet toiveet koskivat erityisesti sodan päättymistä, sillä vuonna 1941 sodan vielä oletettiin olevan lyhyt ja nopeasti ohi. Kun sota pitkittyikin, muuttuivat myös oletukset sodan pituudesta ja sodan loppumisesta. Lisäksi toivottiin paljon lomia ja kotiin pääsemistä.

Vaikka maantieteellisesti sota- ja kotirintama eivät olleet kaukana toisistaan, vain harvalla oli mahdollisuutta tavata puolisoaan ilman lomia. Tässä luvussa käsittelen sitä, miten sotaan liittyviä toiveita ilmaistaan futuurisesti ja millaisista asioista sotilaat haaveilivat.

Lomiin liittyviä toiveita kuuluu yhtä lailla kotirintamateemaan kuin sotateemaankin. Tulkintaeron olen kuitenkin tehnyt siinä, toivotaanko lomille pääsyä kotiin pääsemisen näkökulmasta vai sodasta pois pääsemisen näkökulmasta. Tulkintaero on kuitenkin hyvin pieni, joten samat aineistoesimerkit voivat kuulua kumpaankin teemaan. Sotilaat kuitenkin runsain määrin toivovat pääsyä lomille, ja keskustelua lomista esiintyy kirjeissä paljon. Vaikka esimerkki 38 voisi olla yhtä lailla arvelu kuin toive, olen tulkinnut sen kirjeen kontekstin perusteella toiveeksi. Toiveen esimerkin 38 lausumasta luo ajatuksen tasolla oleva muutos tulevaisuudesta. Ilmaus *pian aletaan* kuvastaa sitä, että jokin muutos on tapahtumassa lähitulevaisuudessa. *Ehkä*-partikkeli puolestaan luo kuvan ennustamisesta, eikä ennustamisen käsittämää tilannetta ole vielä nykyhetkessä olemassa.

38. **Ehkäpä** niitä **pian taas aletaan** antamaan täälläkin. (SAK349, 21.7.1944, Kper)

Lomien lisäksi sotilaat toivovat kirjeissään myös sodan loppumista ja rauhan aikaa. Kirjeissäni on nähtävissä yleisestikin tiedossa oleva muutos siinä, miten vielä kesällä 1941 sodan ajateltiin olevan ohi nopeasti (esimerkit 39 ja 40). Sota kestikin pitkään, ja vielä vuonna 1944 toivottiin sodan ylipäätään päättyvän tai kuten esimerkissä 41 sanotaan, *vähitellen*. Sekä esimerkeissä 39 että 40 toivominen esiintyy leksikaalisella tasolla, sillä kummassakin mainitaan toivominen verbinä. Esimerkissä 39 toivominen tapahtuu kiellon kautta *en toivo muuta kuin* ja esimerkissä 40 suoraan *toivotaan nyt*. Esimerkissä 39 tulevaan viittaava sävy syntyy lisäksi adverbiaalilausekkeesta *rulianssin päättymistä*, joka ilmaisee jonkin päätepistettä. Päätepisteen ilmaiseminen luo futuurisen tulkinnan, sillä ilmaus sisältää jonkin muutoksen. Lisäksi päätepisteen ilmaiseminen, *rulianssin päättyminen*, on ilmaistu aspektiltaan rajattuna, jolloin se myös saa aikaan futuurisen tulkinnan. Lisäksi lausekkeen preesensmuoto saa aikaan ilmaukselle tulevaan viittaavan sävyn. Esimerkissä 40 on käytetty preesensmuotoisia konditionaaleja *ei kestäisi* ja *pääsisi*, jotka ovat tulevan ajan ilmaisemisen keinoja. Lisäksi ilmaus *ei kestäisi* vaatii ajan määreen *kauvoja aikoja*, joka ilmaisee sitä, että muutoksen toivotaan tapahtuvan lähitulevaisuudessa. Nopean sodan loppumiseen on yhdistetty toive töihin pääsemisestä, jotta voidaan selvitä (esimerkki 40).

39. Minusta tuntuu, että tämä tilanne helpottuu aika nopeasti. **En toivo muuta kuin tämän rulianssin päättymistä**. (SAK492, 27.6.1941, Kper)
40. **Toivotaan nyt** että tämä **ei kestäisi** kovin kauvoja aikoja että **taas pääsisi työhön** niin ehkä siitä **selvitään**. (SAK349, 7.7.1941, Kper)
41. Kyllä tämä sota minun puolestani **saisi jo vähitellen päättyä**, minulla ja arvattavasti useimmilla muillakaan, **ei olisi mitään vastaan jos** rauha **vähitellen** saataisiin aikaan. (SAK437, 13.8.1944, Kper)

Sekä esimerkeissä 40 että 41 on samantyyppinen toive koskien sitä, että sota saisi pian päättyä. Kuten esimerkissä 40, myös esimerkissä 41 on käytetty preesensmuotoista konditionaalia, joka yhdessä ajan adverbien *jo* ja *vähitellen* kanssa viittaavat tulevaan. *Vähitellen*-adverbi viittaa siihen, että lausuman ilmaisemassa tapahtumassa on käymässä muutos pian tulevaisuudessa. Lisäksi toivetta perustellaan konditionaalilla *ei olisi mitään vastaan*, ja tässäkin futuurisen tulkinnan luo konditionaalin preesensmuoto sekä ajan adverbi *vähitellen*. Lisäksi esimerkissä 41 on puhe rauhasta, jota ei nykyhetkessä vielä ole olemassa, mutta joka on saavutettavissa tulevana aikana.

Sodan loppumisen lisäksi toivotaan sitä, että kotiin päästäisiin hengissä. Esimerkit 42 ja 43 kuvastavat tätä raadollista toivetta siitä, että *sodan loputtua* tai *joskus ede*s sotilaatkin pääsisivät kotiin. Esimerkin 42 kirjoittaja ilmaisee toivettaan sanalla *toivottavasti*, mutta käyttää ajan adverbiaalin *sodan loputtua* lisäksi potentiaalia *saanen tulla*. Potentiaali on kiinnostava ratkaisu tässä, sillä potentiaali ilmaisee esimerkiksi asioiden mahdollisuutta tai todennäköisyyttä suhteessa puhujan uskomuksiin (VISK § 1556). Esimerkissä 42 sotilas ehkä arpookin sekä toivetta että mahdollisuutta päästä kotiin sodan loputtua. Myös sodan loppuminen ilmaisee tässä päätepistettä, joka saavutetaan vasta tulevaisuudessa.

42. [--] **toivottavasti** sentään **sodan loputtua minäkin saanen** tulla kotiin. (SAK437, 30.8.1944, Kper)
43. **Kunhan pääsisimme joskus edes koteihimme** täältä. (SAK437, 3.8.1944, Kper)

Esimerkissä 43 puolestaan voi nähdä yleisen toiveen monien sotilaiden puolesta eikä vain omasta. Tätä ilmausta esiintyy aineistossani runsaasti, vaikkakin myös esimerkin 42 toivomusta omasta kohtalosta esiintyy kirjeissä paljon. Tarkempaa ajan määritettä ei esimerkissä 43 ole, mutta ilmaus *joskus edes* osoittaa, ettei sen tarkempaa ajanmääritettä toivotakaan, se vain viittaa johonkin tulevaan aikaan ja tulevaan hetkeen. Vuonna 1944 elokuussa suurhyökkäyksen keskellä on luultavasti erityisesti korostunut toive siitä, että kaikesta selvitään. *Kun*-partikkeli yhdessä *-han*-liitepartikkelin kanssa ilmaisee pelkoa tai epäilyä (KS s. v. *kun*), jota on aistittavissa esimerkistä 43. Toisaalta ilmaus on tulkittavissa myös toiveeksi.

Jonkin verran aineistoni kirjeissä esiintyy myös toiveita liittyen sotaan ja sodan tapahtumiin. Kirjeissä kommentoidaan muun muassa sodan sijoituspaikkoja ja sitä, että haluttaisiin, että sodassa tapahtuisi enemmän. Monin paikoin kirjeissäni esiintyy mainintoja siitä, miten sotilaat eivät sijoituspaikoissaan välttämättä tienneet sodan tilanteesta juurikaan, ja että he toivovat pääsevänsä lähemmäksi tapahtumia, kuten esimerkki 44 osoittaa. Sotilas esittää toiveen käyttäen preesensmuotoista konditionaalia, ja tämä yhdessä tilanteen muutosta ilmaisevan adverbiaalin *lähemmäksi tykkien jyskettä* kanssa luo futuurisen tulkinnan. Lisäksi futuurisen tulkinnan esimerkissä tuo preesens yhdessä *pian*-adverbin kanssa, joka suuntautuu tulevaan hetkeen. Lisäksi harvinaisemmin aineistossani

käytetty suuntasijainen adverbiaali *etulinjaan* luo ilmaukselle futuurisen tulkinnan yhdessä preesensin kanssa.

44. [--] mutta **tekisi mieli lähemmäksi** tykkien jyskettä. **Ehkäpä** sekin **toivo** tässä **pian tapahtuu**. Olen kuitenkin joutunut siksi korkeaan instanssiin, että **tuskinpa etulinjaan pääsee** lainkaan. (SAK089, 16.7.1941, Kper)

Sotaan liittyvät toiveet käsittelevät paljon sodan loppumista, rauhan aikaa ja kotiin pääsemistä. Toisaalta melko paljon esiintyy myös toiveita siirtyä lähemmäksi sodan keskipistettä, tykkien jyskettä ja etulinjaa. Sotaan liittyvissä toiveissa esiintyy paljon preesensmuotoista konditionaalia ja ajan adverbiaaleja. Kiinnostava ja harvinainen tapa luoda futuurinen sävy on myös käyttää suuntasijaista adverbiaalia, mikä esiintyy aineistossani tässä teemassa kerran.

4.2.3 Yhteydenoton toiveet

Yhteydenoton teema kaikki yhteydenottoasiat, niin postit eli kirjeet ja kortit kuin paketitkin mutta myös soitot ja puhelut. Sotilaat kirjeissään toivovat puolisoiltaan tietynlaisia kirjeitä, paketteja ja lähetyksiä tai haaveilevat soitoista ja useista ja pikaisista yhteydenotoista. Kirjeet ja kortit korvasivat sota-aikana tavallista arkista kasvokkaista vuorovaikutusta, mutta samalla kirjeet toivat odotettua vaihtelua rintamalle. Tässä luvussa esittelen sotilaiden kirjeissään esittämiä toiveita liittyen yhteydenottoihin sekä niissä käytettyjä futuurin keinoja.

Sotilaat rintamalla odottivat ja toivoivat hartaasti saavansa kirjeitä kotirintamalta, kuten esimerkki 45 osoittaa. Preesensmuotoinen *odottaa*-verbi kohdistuu tulevaan, sillä se ennakoi muutosta tulevassa hetkessä. Lisäksi preesensmuotoinen konditionaali *saisin tietää* korostaa saman virkkeen futuurista tulkintaa (esimerkki 45). Kirjeen kirjoittamishetkellä sotilas ei ollut saanut vielä yhtään kirjettä rintamalle, mutta siitä huolimatta hän kirjoitti toistuvasti kirjeitä kotirintamalle puolisolleen ja odotti, että hän saisi kuulla kuinka puoliso voi ja mitä tämä tekee.

45. **Odotan** hartaasti kirjettäsi, että **saisin tietää** kuinka voit ja mitä touhuat. (SAK089, 3.7.1941, Kper)

Lisäksi kirjeitä saatettiin kirjottaa useampia päivässä. Esimerkin 46 kirjoittaja viittaa omaan toimintaansa kirjoittaessaan pyrkivänsä kirjoittamaan toisen kirjeen vielä samana iltana. Preesensmuotoisen verbin futuurista tulkintaa on vahvistamassa tulevaan aikaan viittaava *illalla*-adverbi. Lisäksi verbi *toivoakseni* ilmaisee selkeästi toivetta, ja esimerkin jälkimmäisessä lauseessa preesensin futuurisuutta on vahvistamassa ajan adverbi *siksi*.

46. **Yritän illalla kirjoittaa** toisen kirjeen, **toivoakseni saan** ajatukseni **koottua** paremmin yhteen **siksi**. (SAK437, 2.8.1944, Kper)

Harvoilla sotilailla oli käytössä puhelin, mutta aineistoni kirjeenvaihtokokoelmista kahdessa esiintyy aiheena puhelin tai soittelu. Eräälläkin sotilaalla oli vuonna 1941 hetken aikaa käytössä puhelin, mutta se ei valitettavasti ollut toimintakunnossa useista yrityksistä huolimatta, ja monessa kirjeessä kuvaillaan, miten sitä yritettiin korjata. Hän kuitenkin toivoo, että se olisi kunnossa, jotta voisi joskus herättää puolisonsa soittamalla tälle (esimerkki 47). Tulevaan viittaavan sävyn ilmaus saa konditionaalista *olisi* sekä johonkin tulevaan hetkeen viittaavasta ajan ilmaisusta *joskus aamulla*. Ilmaus ei kohdistu mihinkään tiettyyn tulevan ajan hetkeen, vaan *joskus*-adverbiaali viittaa epämääräiseen tulevaan ajankohtaan.

47. **Olisi** se kunnossa niin **saisin joskus aamulla** herättää sinut. (SAK089, 9.7.1941, Kper)

Yhteydenottoihin liittyvien toiveiden tulevaisuuteen viittaavat rakenteet muodostuvat pääasiassa preesensmuotoisesta verbistä, konditionaalista ja ajan adverbiaaleista. Yhteydenoton teemaan liittyviä toiveita esiintyy aineistoni kirjeissä varsin vähän, mutta ne käsittävät toiveita soittamisesta, kirjeiden saamisesta ja niiden sisällöstä sekä kirjeiden aikatauluista. Sen sijaan ohjeita esiintyy vastaavassa teemassa enemmän.

Toiveita ilmaistaan aineistossani monin eri futuurisin keinoin. Käytetyimmät futuurin keinot toiveissa ovat indikatiivin preesens, ajan adverbiaali sekä konditionaalin preesens. Myös suuntasijaista adverbiaalia esiintyy kirjeissä futuurin keinona. Sotilaat toivovat kotiin ja lomille pääsyä, perheen, lasten ja puolison tapaamista ja yhteistä aikaa. Lisäksi sotilaiden kirjeissä esiintyy toiveita sodan päättymisestä, rauhasta sekä töihin pääsemisestä ja soitteluista sekä kirjeistä.

4.3 Tulevaisuuden murheet kirjeissä

Kun sota sotkee arjen ja vetää perheet erilleen, aiheuttaa se läheisten välille monenlaista huolta, pelkoa ja murhetta. Tässä luvussa käsittelen sotilaiden esittämiä huolien ja murheiden aiheita, joita he ilmaisevat kirjeissään futuurisesti. Murheilla tarkoitan erilaisia sotilaiden ilmaisemia huolenaiheita, mielipahaa tai esimerkiksi epävarmuuksia, joista he huolehtivat kirjeissään. Olen jaotellut tämän teeman kahteen eri alakategoriaan, joista luvussa 4.3.1 käsitellään sotilaiden futuurisesti ilmaisemia murheita liittyen kotirintamaan. Kotirintaman huoliin liittyy esimerkiksi perheen turvallisuuskysymykset, tapaamiset ja perheen arjen eteneminen ja lapsen kasvattaminen. Luvussa 4.3.2 puolestaan käsittelen sotilaiden futuurisesti ilmaisemia murheita liittyen sotarintamaan, kuten sodan loppumiseen ja rauhan alkamiseen, omiin mahdollisuuksiin selvitä sodasta sekä sodan määräyksiin.

Olen tulkinnut murheet kontekstin, aiheen ja kirjoittajan tyylin perusteella. Kaikkia ilmauksia kirjeiden kirjoittajat eivät välttämättä ole osoittaneet murheiksi. Pehkonen (2015) huomauttaakin, että vaikka tutkija tekee valintoja, joilla on tavoitteena lisätä tieteellistä tietoa ja ymmärrystä, ei täysin voi kieltää tunteiden merkitystä tulkintoja tehdessä. (Pehkonen 2015: 60–66.) Nykypäivän tiedon valossa sodista sekä tutkijan tunteiden vaikuttaessa on mahdollista tehdä virheellisiä valintoja tulkintoja tehdessä. Käsittelen tässä murheita ja huolia synonyymisesti, sillä niiden eritteleminen ei vaikuta analyysin tulokseen.

Hyvin yleinen tulevaan viittaava keino murheiden yhteydessä on verbin indikatiivin preesens sekä ajan adverbiaalit. Myös muun muassa verbin modukset kuten potentiaali ja konditionaali esiintyvät futuurin esittämisen keinoina, sillä ne ilmaisevat tekijän toiminnan suhdetta todellisuuteen (VISK § 1590). Murheisiin liittyy osaltaan huomattava määrä muihin teemoihin verrattuna arveluita ja ennustamista, joita ilmaistaan muun muassa konditionaalilla ja potentiaalilla. Jonkin verran aineistossa esiintyy myös *tulla*-verbiä futuurin keinona. Lisäksi kontekstilla on suuri vaikutus tulevaan viittaamisen tulkintoihin murheiden yhteydessä, sillä jotkin ilmaukset vaativat ympärilleen tulkitsemisen avuksi esimerkiksi tietyt sota-ajan tapahtumat tai kirjeen kirjoittamispäivämäärän.

4.3.1 Kodin murheet

Kotirintamaan liittyviä murheita ei esiinny aineistossani kovinkaan paljoa. Kirjeissä esiintyvät huolet liittyvät kotirintaman turvallisuuteen, näkemiseen ja lomiin sekä perheen lapsiin. Sotilaat menettivät ison osan lasten ensivuosista ollessaan rintamalla, ja tästä syystä kirjeissä keskusteltiin paljon muun muassa siitä, käveleeköhän tai puhuukohan lapsi sanoja jo tai mahtaako lapsi tuntea vielä isänsä, kun tämä palaa rintamalta. Tässä luvussa esittelen kotirintamaan liittyviä murheita ja niiden futuurin keinoja.

Sotilaat rintamalla olivat huolissaan kotirintaman turvallisuudesta. Huoli turvallisuudesta esiintyy keskusteluna niin kaasunaamareiden ostamisesta ja turvallisille seuduille siirtymisestä kuin myös pommituksista ja sodan päättymisestä. Esimerkki 48 osoittaa huolen kotiseudun pommituksen uhasta. Esimerkissä 48 ilmaistu tilanne, *Tampereen pommitus*, viittaa tulevaisuuteen, sillä se ilmaisee vielä kirjoitushetkellä tapahtumatonta tilannetta. Lisäksi futuurin keinona esimerkissä 48 on indikatiivin preesensmuoto *pelkäämme* sekä lauseenvastike *kuunnellessamme*. Kun-lausetta ilmaiseva temporaalinen lauseenvastike *kuunnellessamme* toimii ajan adverbiaalina, joka kontekstin perusteella on esimerkissä 48 samanaikainen kuin lauseen muu aikamuoto eli preesens.

48. Kaikki täällä sydän kurkussa uutisia **kuunnellessamme pelkäämme Tampereen pommitusta**. (SAK089, 29.6.1941, Kper)

Sotarintamalla ollessaan sotilaat menettivät lastensa kasvusta pahimmillaan vuosia. Esimerkit 49–51 osoittavat hyvin erilaisia vaiheita lasten kasvamisesta ja siihen liittyviä erilaisia asioita, joista sotilaat voivat olla huolissaan. Yksi sotilas on huolissaan siitä, tunnistaako hänen lapsensa häntä enää, kun hän palaa rintamalta (esimerkki 49). Sotarintamalla ollessaan sotilaat saattoivat menettää tärkeitä lasten kasvamisen virstanpylväitä, kuten ensiaskeleet (esimerkki 50). Lisäksi sotilaat saattoivat olla huolissaan lastensa erilaisista ohimenevistä taudeista ja sairauksista (esimerkki 51), sillä he eivät päässeet reaaliajassa seuraamaan tilannetta, vaan olivat puolisonsa välittämien tietojen varassa.

49. **Vieläköhän** se tenava isin **tuntee, jahka taas näkee**. (SAK492, 13.7.1941, Kper)
50. **Joko** Kake **mahtaa pian kävellä** omin voimin? (SAK349, 12.8.1944, Kper)
51. Minua **vaivaa** tämä asia, **kunnes kuulen** Sepon parantuneen. (SAK492, 7.1.1944, Kper)

Esimerkissä 49 futuurisen tulkinnan luo verbien preesensmuodot *tuntee* ja *näkee* sekä ajan adverbiaalit *vieläköhän*, *jahka* ja *taas*. Kielitoimiston sanakirjan mukaan *jahka* on konjunktio, joka viittaa tulevaan hetkeen ja vastaa muun muassa ilmaisuja *kunhan* ja *sitten kun* (KS s. v. *jahka)*. Puolestaan esimerkissä 50 futuurisen sävyn ilmaukseen luo pikemminkin ajan adverbiaalit *joko* ja *pian*, jotka kohdistuvat tulevaan aikaan. Virkkeessä esiintyvä *mahtaa*-verbi ilmaisee arvelua, joka ilmaisee asiaintilan todenmukaisuutta ja toteutumismahdollisuuksia (VISK § 1551) – siispä viittaa tulevaan aikaan. Myös esimerkissä 51 futuurin keinona on preesens, jota vahvistaa adverbiaalilauseke *kunnes kuulen Sepon parantuneen*. *Kunnes*-konjunktio ilmaisee jotakin tulevaa hetkeä ja vastaa ilmausta *siihen asti kun*.

Postinkulku sota- ja kotirintaman välillä oli tärkeää. Sonja Hagelstamin mukaan sotatilan vuoksi postinkulku ei aina ollut täysin luotettavaa, sillä kirjeitä hävisi, tuhoutui ja myöhästyi (Hagelstam 2011: 306). Oli realistista, että aina lähetykset eivät päässeet perille. Kirjeissä esiintyykin sotilaiden huolta siitä, saapuuko lähetetty paketti vastaanottajalleen milloinkaan (esimerkki 52). Futuurisen tulkinnan virke saa muun muassa preesensistä *on* sekä potentiaalin preesensistä *tulleeko* (esimerkki 52). Potentiaalin preesensmuoto on tulkittavissa futuuriseksi, sillä se ilmaisee todennäköisyyksiä ja mahdollisuutta (VISK § 1556).

52. Mikä sen sijaan **on** paketin laita, jonka laitoin sinulle **tulleeko** se perille **milloinkaan**. (SAK437, 28.7.1944, Kper)
53. **Tällä hetkellä ei näy** pienintä valonpilkahdustakaan yleensä sellaiseen mahdollisuuteen että **pääsisi käymään** kotona. (SAK437, 9.8.1944, Kper)

Murheita rintamalla aiheutti myös ikävä kotiin ja tarve päästä lomille. Lomia ei kuitenkaan varsinkaan enää suurhyökkäyksen aikaan sodan loppuvaiheessa vuonna 1944 juurikaan jaettu, vaikkakin nykypäivän tiedonvalossa on huomattava, etteivät sotilaat vielä tuohon aikaan tienneet sodan

olevan loppuvaiheessa. Esimerkki 53 osoittaa jopa pientä epätoivoa kirjoittajan mielessä, sillä hän ei omien sanojensa mukaan näe edes valonpilkahdustakaan mahdollisuudesta päästä lomille. Futuurisen tulkinnan esimerkissä 53 tuovat muun muassa kieltomuotoinen preesens *ei näy* sekä preesensin konditionaali *pääsisi käymään*. Lisäksi tulevaan viittaavan tulkinnan luo kirjoitus *mahdollisuudesta*, joka viittaa tilanteen tuleviin toteutumismahdollisuuksiin. Myös ilmaus *tällä hetkellä* korostaa nykyhetkeä ja puheena olevan asiaintilan vielä toteutumatonta tilaa ja aikaa.

Kotirintamaan liittyviä murheita on huomattavasti vähemmän kuin seuraavaksi esiteltäviä sotarintamaan liittyviä murheita. Kotirintamaan liittyvien murheiden vähyyttä voi selittää esimerkiksi se, että vuonna 1941 sodan ajateltiin olevan pian ohi ja kotiinpaluun koittavan nopeasti. Lisäksi vuoden 1944 kotirintamaan liittyvät murheet liittyvät paljolti lasten kasvamiseen ja kasvatukseen, sillä sotilaat eivät päässeet näkemään lastensa ensiaskeleita tai flunssasta paranemista. Toisaalta sotilaat murehtivat puolisoiden turvallisuutta pommitusten suhteen, lomien mahdottomuutta sekä kirjeiden tai pakettien saapumista. Futuurin keinoina ovat muun muassa verbin preesensmuodot ja ajan adverbiaalit, mutta myös potentiaali, konditionaali ja temporaalinen lauseenvastike esiintyvät futuurin keinoina.

4.3.2 Sodan murheet

Tässä luvussa esittelen sotarintamaan liittyviä murheita ja huolenaiheita. Kuten kotirintamaan, ei myöskään sotarintamaan liittyviä murheita esiinny aineistossani kovinkaan paljoa. Esittelen myöhemmin tässä luvussa mahdollisia syitä sille, miksei murheita esiintynyt aineistoni kirjeissä suurissa määrin. Kuitenkin kirjeissä esiintyvät murheet liittyvät muun muassa sodan kestoon ja sodassa olemiseen, sodan tapahtumiin kuten siirtymisiin paikasta toiseen ja erilaisiin sotatoimiin, lomiin ja tapaamisiin sekä jopa säähän.

Vuonna 1941 sodan kuviteltiin olevan lyhyt ja nopeasti ohi. Esimerkit 54 ja 55 osoittavat sotilaiden pohdintaa sekä siitä, kuinka pitkä aika sodassa vielä ollaan että siitä, mihin mennessä sota olisi ohi. Esimerkissä 54 tulevaa aikaa ilmaisee adverbit *edessä* ja *vielä* ja potentiaalin preesens *lienee*. Lisäksi esimerkissä 54 ilmaistaan arvelua ja epätietoisuutta kysymyssanalla *kuinka*, mikä puolestaan viittaa vielä puhehetkellä menemättömään aikaan.

54. Kuinka pitkä aika **lienee edessä vielä**. (SAK089, 20.7.1941, Kper)
55. **Eiköpähän siksi jo selvimme** myöskin Moskova ja Kiova, jolloin ryssä **on** likvidoitu, tehtävämme **on tehty** ja diplomaatit **alkavat selvitellä** rajoja ja sotakorvauksia. (SAK089, 24.7.1941, Kper)

Puolestaan esimerkissä 55 sama kirjoittaja kuin esimerkissä 54 arvelee neljä päivää myöhemmin, että tiettyyn ajankohtaan mennessä Moskova ja Kiova olisi tuhottu. *Siksi*-adverbi korvaa ajan

adverbiaalia *siihen mennessä*, ja vaikkei virkkeessä ilmene tiettyä ajankohtaa johon ilmaus viittaa, voi sen kirjeen kontekstin perusteella tulkita tulevaan viittaavaksi. *Eiköpähän* liitepartikkeleineen -*kO, -pA* sekä -*hAn* ilmaisee kirjoittajan epäröivää asennetta suhteessa tilanteen todenmukaisuuteen. -*hAn*-liitepartikkeli ilmaisee vastaavassa lauseessa epäröivää tiedustelua (VISK § 832), kun taas -*pA*-liitepartikkeli ilmaisee odotuksenvastaista merkitystä (VISK § 833). Tulkintani mukaan sana *eiköpähän* sisältää ilmauksessa sekä epäröintiä että vahvistusta siitä, että näin tulee tapahtumaan. Lisäksi virkkeen nykyhetkeä ilmaiseva aikamuoto preesens sekä tulevaan aikaan viittaava *alkaa*-verbi vahvistavat virkkeen futuurista tulkintaa.

Sodassa oleminen aiheutti tunteita, joita ei aina ollut sanallisesti mahdollista kuvailla. Eräs sotilas käyttää ilmaisua *sisällinen hajanaisuus* pyrkiessään kuvaamaan tuntemuksiaan kotiväelleen (esimerkki 56). Ilmaus on laaja kuvaamaan kaikkea tapahtuvaa, mutta kontekstissaan se on riittävän tarkka ymmärrettäväksi tarkoittamaan muun muassa ikävää, epävarmuutta ja sekavuutta. Tulevaan aikaan viittaavan tulkinnan esimerkissä 56 muodostaa aikaa ilmaiseva *kunhan*-konjunktio, jossa -*hAn*-pääte vahvistaa tulkintaa. Lisäksi puhe uusista seuduista saa aikaan tulkinnan siitä, että muutosta on luvassa. Päälauseen aikamuoto preesens yhdessä *taas*-adverbin kanssa ovat myös esimerkin 56 futuurin keinoja. *Taas*-adverbi on lauseessa monitulkintainen: se voi korvata ilmauksia *jälleen* tai *uudelleen*, tai sitten sen voi tulkita ilmauksena *vuorostaan* tai jopa vahvistussanana.

56. **Kunhan muutamme** uusille seuduille, niin kaipa tämä sisällinen hajanaisuus **taas korjaantuu**. (SAK492, 6.7.1944, Kper)

Hyvin suuri osa aineistoni murheista liittyy lomiin ja etenkin niiden peruuntumiseen tai olemattomuuteen (esimerkit 57 ja 58). Lomat olivat ensiarvoisen tärkeitä sotilaille päästä tapaamaan läheisiään ja irtautumaan sodasta, joten lomien puuttuminen saattoi aiheuttaa sotilaissa negatiivisia tunteita. Erityisesti vuonna 1944 lomia ei juurikaan enää myönnetty, ja aineistossani on usein huomattavissa jopa epätoivoa ja pettymystä lomien saamattomuuteen ja peruuntumiseen.

Vaikka esimerkissä 57 ilmaistaan kesälomien puuttumisesta imperfektillä *taisi mennä*, sen voi kontekstin perusteella silti tulkita tulevaan viittaavaksi. Kirje on kirjattu kesäkuun loppuun, jolloin usein kesälomat ovat vielä edessäpäin ja jatkosota eli lomien estävä tapahtuma on vasta alkanut. Todennäköisesti heti jatkosodan alussa ei myönnetty lomia, ja siksi kirjoittaja käyttää ilmaisua, että loma meni *sivu suun* eli ohi. Imperfekti luo virkkeessä tulkinnan siitä, että ilmaistu asiaintila on varma – preesensillä ilmaistuna *taitaa mennä* ilmaisee arvelua eikä pidä asiaintilaa yhtä varmana. Virkkeen päälauseen aikamuoto on kuitenkin preesens (*harmittaa*).

57. Se vain vähän **harmittaa** kun se kesäloma **taisi mennä tänäkin kesänä** sivu suun. (SAK349, 28.6.1941, Kper)

Useat sotilaat vaikuttivat olevan jopa epätoivoisia siitä, etteivät he tule pääsemään lomalle. Eräs sotilas kirjoittaa olevansa ainoa, joka ei pääse lomalle sekä siitä, ettei hänellä ole toivoakaan (esimerkki 58). Futuurisen tulkinnan esimerkissä luo ajan adverbiaali *ei koskaan enää*, jossa *koskaan*-adverbi ilmaisee ajallista loppumattomuutta ja *enää*-adverbi implikoi ilmaisua *tämän jälkeen*. Yhdessä nämä ajan adverbit luovat futuurisen tulkinnan. Lisäksi virkkeen teema, loma, on vielä tapahtumaton tilanne ja siksi sijaitsee ajallisesti tulevaisuudessa.

58. Minä **huomaan** olevani ainoa jolla ei ole toivoakaan päästä minkäänlaiselle lomalle ehkä **ei koskaan enää** [--]. (SAK437, 30.8.1944, Kper)
59. [--] **näyttää** siltä, että siitä ainakaan **lähimpien kuukausien aikana tulisi** mitään. (SAK437, 21.8.1944, Kper)

Myös esimerkissä 59 on kirjeen muun aiheen perusteella kyse lomista. Erityisesti virkkeessä futuurin keinoina ovat preesens sekä tulevaan viittaava ajan adverbiaali *lähimpien kuukausien aikana*. Yleisesti ilmaus *lähiaika* viittaa tulevaisuuteen ja lähellä olevaan aikaan (KS s. v. *lähiaika*). Samoin tulkitsen esimerkissä 59 käytetyn ilmauksen *lähimpien kuukausien* viittaavan seuraaviin tuleviin kuukausiin. Lisäksi virkkeessä on käytetty konditionaalin preesensiä, joka on myös futuurin keino. Sillä ilmaistaan kuviteltua tai ennustettua asiaintilaa, jota ei vielä puhehetkellä ole olemassa.

Vaikka murheita on mitä luultavimmin kirjeissä esiintynyt, ei niitä aineistossani ollut paljoa. Osittain tätä voi selittää sillä, ettei murheita niin paljoa jaettu kirjeissä – ei ehkä koettu tarpeelliseksi jakaa huolia ja pelkoja puolison kanssa, kuten Taskinen (2015) osoittaa. Lisäksi Taskisen mukaan sotilaiden tuli kirjoittaa reippaita ja mielialoja kohottavia kirjeitä, joten tämäkin saattaa vaikuttaa murheiden jakamiseen. Sodan kauheuksista ei juurikaan puhuttu, sillä kotirintamalle ei välttämättä haluttu tai edes osattu kuvata sitä, mitä sotilaat kokivat rintamalla. (Taskinen 2015: 20–21). On huomioitava myös se, että usein kirjeiden sisältö keskittyy siihen, mitä edellisen kirjeen kirjoittamisen jälkeen on tapahtunut eikä niin paljoa siihen, mitä tulee tapahtumaan. Tulevaa oli ehkä turhaa murehtia tai pelätä.

Lisäksi aineistossani esiintyy hyvin vähän murehtivia ilmauksia liittyen kuolemiseen tai kuoleman mahdollisuuteen. Riikka Valkjärvi (2022) tutki pro gradu -tutkielmassaan kuolemisen ja tappamisen merkityksiä jatkosodan kirjeenvaihdossa ja huomasi, että kuolemaa ja tappamista usein käsiteltiin erilaisin kiertoilmaisuin. Kuitenkin hänenkin aineistossaan kuolemisesta lähinnä käsiteltiin menneenä tapahtumana, mutta ennakoiden ja tulevaan viitaten kuolemisesta kirjoitettiin lähinnä erilaisin kiertoilmaisuin, kuten *tulla lähtö, olla viimeinen hetki* ja *mennä*.

Murheita ilmaistaan aineistossani useilla eri futuurin keinoilla, kuten verbin indikatiivin preesensillä, ajan adverbiaalilla sekä konditionaalin ja potentiaalin preesensmuodoilla. Myös harvinainen temporaalinen lauseenvastike esiintyy murheiden teemassa futuurin keinona. Lisäksi konteksti

vaikuttaa virkkeen futuuriseen teemaan: kesälomien onnistumisen arveleminen kesäkuussa on tulkittavissa siten, että kesälomat sijaitsevat vielä vasta tulevaisuudessa. Futuurisesti ilmaistu keskustelu murheista liittyy muun muassa lasten vointiin ja kasvatukseen, turvallisuuteen, lomiin sekä kirjeisiin ja yhteydenottoihin. Myös sodan kestoon ja sodassa olemiseen, siirtymisiin ja erilaisiin sotatoimiin liittyvää keskustelua ilmaistaan kirjeissä futuurisesti.

4.4 Tulevaisuuden toiminnan ilmaiseminen kirjeissä

Sota-ajan kirjeisiin kirjoitettiin muun muassa asuinoloista ja vapaa-ajan vieton tavoista kuten lukemisesta, ruuasta ja urheilemisesta (Hagelstam 2011), mutta niissä kirjoitettiin myös perheestä, yhteisöstä ja erilaisista sota- ja kotirintamaan liittyvistä tapahtumista (Taskinen 2015). Tässä luvussa selvitän, millaisia juuri tällaisia toimintaan ja tekemiseen liittyviä futuurisia ilmauksia kirjeissä esiintyy. Ensin alaluvussa 4.4.1 esittelen kotiin liittyviä futuurisia ilmauksia, jonka jälkeen luvussa 4.4.2 käsittelen erilaisia sotaan liittyviä futuurisia ilmauksia. Kolmantena käsittelen luvussa 4.4.3 yleisesti lomiin liittyvissä keskusteluissa ilmaistuja tulevan ajan ilmauksia, ja ne ovat hyvin yleinen aihe aineistoni kirjeissä. Lopuksi luvussa 4.4.4 käsittelen yhteydenottoihin liittyvää toimintaa, joita ilmaistaan futuurisilla keinoilla.

Toimintaan liittyvät futuuriset ilmaukset on aineistoni laajin teema, ja siksi siinä esiintyy monipuolisimmin futuurin ilmaisutapoja. Teeman yleisin käytetty futuurin keino on kuitenkin preesens yhdessä ajan adverbiaalin kanssa. Lisäksi teemassa esiintyy hieman harvinaisempiakin futuurin keinoja, kuten olla-verbin preesensmuodon ja VA-partisiipin muodostamaa verbiliittoa. Erityisesti yksi aineistoni kirjoittajista käyttää tätä futuurin keinoa runsaasti, mutta verbiliittoa esiintyy myös muilla kirjoittajilla. Sama kirjoittaja käyttää myös finaalista lauseenvastiketta ilmaisemassa tulevaa. Myös potentiaalia ja konditionaalia käytetään teemassa futuurin keinoina. Kontekstillakin on runsaasti vaikutusta aineistoni futuurisuuden tulkintaan, sillä esimerkiksi kirjeen kirjoitusajankohdalla on merkitystä ajallisten järjestysten hahmottamiseen.

4.4.1 Kodin toiminta

Tässä luvussa käsittelen kirjeenvaihdossa esiintyviä futuurisia ilmauksia kotiin liittyvissä toiminnoissa. Kodilla tarkoitan aiempien lukujen tavoin myös tässä luvussa yleisesti ympäristöä, joka käsittää sotilaan perheen, läheiset ja ihmissuhteet sekä itse kodin ympäristönä. Kirjeenvaihdossa

esiintyy tulevaan toimintaan liittyvää keskustelua niin perheestä kuin puolison välisistä suhteesta, arjen toiminnoista sekä suunnitelmista.

Sota-aika rikkoi arjen rutiinit, ja kirjeenvaihdolla pyrittiin korvaamaan totuttua yhteydenpitoa. Kun sotilas rintamalla ei päässyt seuraamaan reaaliajassa esimerkiksi lapsen kasvuvaiheita, välitettiin tietoa lapsen kasvamisesta kirjeitse. Kirjeistä myös huomaa, kuinka kovasti sotilaat odottavat pääsyä takaisin rakkaidensa luokse. Esimerkit 60–62 kuvastavat kirjeenvaihdossa esiintyviä erilaisia perhesuhteita. Esimerkissä 60 keskustelun aiheena on pariskunnan kävelemään oppiva lapsi ja esimerkissä 61 sotilaan onni puolisosta sekä lapsesta, kun taas esimerkissä 62 aiheena on sotilaan terveys ja suhde puolisoon. Nämä kolme esimerkkiä osoittavat muun muassa sen, miten kirjeenvaihdolla pyrittiin korvaamaan arkista keskustelua.

Aineistossani yleisin käytetty futuurin keino on preesens ja ajan adverbi (esimerkki 60). *Pian*-adverbi kohdistuu lähitulevaisuuteen, mikä luo virkkeelle tulevaan viittaavan tulkinnan, kun samalla preesens vahvistaa ilmauksen merkitsevän menemätöntä aikaa. *Joko* edustaa kysymyssanaa, johon sotilas odottaa saavansa vastauksen tulevaisuudessa puolisonsa seuraavissa kirjeissä. SAK349:n kirjoittajan kirjeissä vuoden 1944 lopulla esiintyy toistuvasti keskustelua siitä, milloin heidän lapsensa alkaa kävelemään.

60. **Joko** Pikku Kakenime **pian kävelee** omin voimin. (SAK349, 5.7.1944, Kper)
61. **Silloin pidän löytäväni** itsekin elämäni onnen **kun** minulla **on** te kaksi rakasta, Kirsti ja Sinä, suloinen nainen. (SAK437, 3.8.1944, Kper)
62. **Et usko** kuinka terveennäköisen ja reippaan papan **saatkaan** täältä **joskus kotiin**. (SAK089, 9.7.1941, Kper)

Myös kontekstilla on vaikutus futuuriseen tulkintaan, kuten esimerkissä 61 voi huomata. Esimerkin 61 adverbi *silloin* viittaa hetkeen, jolloin sotilas pääsee kotiin kahden rakkaansa – lapsensa ja puolisonsa luokse. Tämä ei yksinään käy ilmi esimerkin virkkeestä, mutta on pääteltävissä kirjeen muusta sisällöstä. Kirjeessä hän aiemmin haaveilee kotiin pääsystä (ks. esimerkki 43) ja siitä, että voisi perheensä kanssa kiertää kaikki sotilaalle sodan aikana tutuiksi tulleet maisemat. Lisäksi futuurin keinona esimerkissä 61 on VA-partisiippi *löytäväni*, kun se on yhdistettynä preesensiin *pidän*. Myös tulevaan hetkeen viittaava *kun*-konjunktio ja indikatiivin preesens *on* vaikuttavat virkkeen futuuriseen tulkintaan.

Tulevaan viittaava tulkinta voi syntyä myös monesta osasta. Esimerkin 62 virkkeen alun *et usko* -ilmaus viittaa uskomuksiin eli tapahtumiin, jotka ovat olemassa vielä vain ajatuksen tasolla ja mahdollisesti toteutuvat vasta tulevaisuudessa. Toisaalta kyseinen ilmaus voi olla vain haasto ja huomion herättäminen eikä viittaisi varsinaisesti uskomukseen. Lisäksi adverbi *joskus* viittaa yhdessä preesensin *saatkaan* kanssa ilmaistuna yleisesti tulevaan aikaan, muttei mihinkään tiettyyn tulevaan hetkeen. Lisäksi suuntasijainen adverbiaali ja erityisesti illatiivi voivat luoda futuurisen tulkinnan,

kuten esimerkissä 62 käytetty ilmaus *kotiin* (VISK § 1544; Wiik 1949: 154). Futuurin keinot voivat olla siis monipuoliset.

Kirjeenvaihto vastasi sodan poikkeusaikana tavallista arkista kasvokkain käytävää keskustelua, joten kirjeissä esiintyy myös paljon rakkaudenosoituksia. Esimerkki 63 edustaa hyvin monisanaista rakkaudentunnustusta sotilaalta puolisolleen. Kirje on kirjattu elokuulle 1944, jolloin sotilas on ollut sodassa ja erossa puolisostaan jo vuosien ajan. Rakkaudentunnustukset saattavat tuoda pitkään erossa olleita puolisoita hieman lähemmäs toisiaan sekä muistuttaa rakkaudesta ja läheisyydestä. Lieneekö vastaavia rakkaudentunnustuksia vuodatettu myös kasvokkain, mutta ainakin kirjeissä niitä esiintyy. Esimerkissä 63 tulevaan aikaan viittaavan tulkinnan luo konteksti (ks. esimerkit 43 ja 61, jotka ovat samasta kirjeestä), ajan adverbi *silloin* sekä preesens. Lisäksi futuurin keinona on tulla-verbin preesensmuoto sekä illatiivisijainen MA-infinitiivi *tulee suomaan* (esimerkki 63). Yleensä vastaava verbiliitto ilmaisee erityisesti ennustuksenomaisuutta (VISK § 1546), mutta kuten Niva (2022) on huomauttanut, kyseinen muoto ilmaisee myös puhujan asennetta ja monin tapauksin ehdottomuutta. Esimerkki 63 ilmaisee tulkintani mukaan enemmänkin ehdottomuutta kuin ennustuksenomaisuutta.

63. Ruumiini **on** yhdessä sieluni kanssa käytettävissäsi, se tekee työtä edestäsi, se **on** kotimme hyväksi täällä jossakin, se, edelleen yhdessä sieluni kanssa, **tulee suomaan** Sinulle monta, monta onnellista hetkeä. **Silloin kuiskaan** Sinulle, rakas olen Sinun, oletko nyt onnellinen, olen Sinun. (SAK437, 3.8.1944, Kper)
64. Niin, **ylihuomenna on kulunut** laskujeni mukaan yksitoista vuotta siitä kun tiemme kohtasivat toisensa. (SAK437, 3.8.1944, Kper)

Kirjeessään sotilas myös laskee aikaa siitä, milloin hän on ensimmäisen kerran kohdannut puolisonsa (esimerkki 64). Hän käyttää ilmauksessaan tulevaan aikaan viittaavaa *ylihuomenna*-adverbia, ja sen lisäksi hän käyttää futuurin keinona perfektiä (*on kulunut*). Futuurisen tulkinnan perfekti saa, kun kontekstin muilla ilmauksilla suhteutetaan tilanne puhehetkeä myöhemmäksi, kuten tässä esimerkissä *ylihuomenna*-adverbilla. Tilannetta tällöin käsitellään ikään kuin jo tapahtuneena tulevassa. (VISK § 1547.) Perfektin käyttö futuurin keinona on aineistoni kirjeissä harvinainen tapa.

Esimerkit 65 ja 66 osoittavat kirjeenvaihdossa esiintyvän keskustelun moninaisuutta. Kirjeissä ei ainoastaan keskusteltu kodinhoidosta, ikävästä ja sodan pelosta, vaan myös arkisen elämän jatkumisesta ja sen aiheista. SAK492:n sotilas kirjoitti sodassa ollessaan tarinoita ja kertomuksia, joihin hän esimerkissään viittaa luettavalla. Toisaalta toinen sotilas haaveilee siitä, mitä hänen puolisonsa voisi tehdä heidän yhteisen lapsensa kanssa kesälomapäivänä.

Esimerkissä 65 futuurisen tulkinnan luo preesens yhdessä ajan adverbiaalien *sitten* ja *kun* kanssa. *Kun*-konjunktio aloittaa sivulauseen, jonka tapahtuma on myöhäisempi kuin päälauseen,

mikä puolestaan luo virkkeelle futuurisen tulkinnan. Lisäksi virke on tulkittavissa siten, että kyseiset adverbiaalit luovat sanaliiton *sitten kun*, mikä luo virkkeelle myös futuurisen tulkinnan.

65. **On** minulla sinulle **sitten luettavaa** vähän pitemmäksikin ajaksi, **kun saan** pasmat selväksi ja vyyhden kerälle. (SAK492, 21.1.1944, Kper)
66. [--] **odotatte** ruuan valmistumista **lähteäksenne sitten** [--] ja ehkä poikkeatte **sitten tullessanne** Rosendahlin terassille nauttimaan virvokkeita. (SAK437, 28.7.1944, Kper)

Käytetyin futuurin keino aineistoni kirjeissä on preesens ja ajan adverbi, mutta kirjeissä esiintyy myös runsaasti muita tulevaan aikaan viittaamisen keinoja. Esimerkki 66 edustaa harvinaisia futuurin keinoja, kuten adverbiaalimääritteenä toimivaa finaalista lauseenvastiketta sekä temporaalista lauseenvastiketta. Ajan adverbina toimiva *kun*-lauseenvastike ilmaisee esimerkin 65 tavoin aikaa, joka on myöhempi kuin päälauseen ilmaisema aika. Puolestaan adverbiaalimääritteenä toimiva finaalinen lauseenvastike ilmaisee puhehetken kannalta myöhempää tapahtuma-aikaa, sillä tapahtuma sijaitsee ajallisesti ennen kuvattua päämäärää (VISK § 513), kuten esimerkissä 66 ilmaus *odotatte ruuan valmistumista lähteäksenne sitten,* jossa *lähteäksenne* edustaa finaalista lauseenvastiketta. Vaikka lauseenvastike ei itsessään ilmaise aikamuotoa, ilmaisee se tapahtumien välistä järjestystä. Tällöin yhdessä preesensin ja kontekstin kanssa ilmaus on tulkittavissa futuuriseksi. Esimerkissä 66 kuvattu kesälomapäivä on kirjeen muun kontekstin perusteella vasta tapahtumassa lähitulevaisuudessa.

Kotiin liittyvissä toiminnan ilmaisuissa käytetään runsaasti erilaisia futuurisia keinoja. Kirjeissä esiintyy runsaasti futuurin keinona preesensiä ja ajan adverbiaalia, mutta myös futuurista lauseenvastiketta, kun-sivulausetta, tulee suomaan -verbiliittoa ja suuntasijaista adverbiaalia. Kotiin liittyvät futuuriset toiminnan ilmaisut liittyvät lapsiin ja perhesuhteisiin, puolison kaipuuseen sekä rakkaudentunnustuksiin. Aineistossa esiintyy myös arkipäiväistä keskustelua kuten lomapäivän suunnittelemista sekä tarinoiden lukemista.

4.4.2 Sodan toiminta

Sodan teemaan liittyy keskustelua muun muassa sodan loppumisesta, sotatoimista, sodan sijainneista ja siirtymisistä sekä yleisestä toiminnasta rintamalla. Sotilaat eivät saaneet kirjoittaa kirjeisiinsä sensuurin rajoitusten vuoksi juuri mitään sotaan liittyviä asioita, kuten joukko-osastojen sijainteja, vahvuuksia, tappioita tai tapahtumia (Hagelstam 2011: 307–308). Sensuuri ei kuitenkaan pystynyt tarkistamaan kaikkia kirjeitä (Hagelstam 2011), joten siitä ei aina välitetty, ja siksi myös aineistoni kirjeissäni esiintyy jonkin verran erityisesti sijaintimainintoja sekä sodan toimintojen kommentointia. Suurin osa futuurisesti ilmaistuista sotaan liittyvistä kommenteista aineistossani liittyy kuitenkin

sodan loppumiseen, rintamaolosuhteisiin tai yleiseen tekemiseen ja vapaa-ajan viettoon rintamalla. Tässä luvussa käsittelen sotaan liittyviä tapahtumia ja toimintoja, joita ilmaistaan futuurisesti.

Vuonna 1941 rintamilla ja koko Suomessa virisi usko siitä, että sota olisi pian ohi (ks. esimerkit 67—69). Kirjeissä esiintyy keskustelua muun muassa siitä, että sota loppuu pian ja että vastustajasta tehdään selvää, mutta mainitaanpa kirjeissä myös se, että sadonkorjuu odottaa sodan loputtua. Esimerkissä 67 futuurisen tulkinnan luo preesensmuodot *on* ja *loppuu*, mutta myös tulevaan aikaan viittaava *pian*-adverbi. Samoin *pian*-adverbi esiintyy esimerkissä 68, jossa lisäksi on esimerkin 67 tavoin preesensmuotoiset verbit *saadaan* ja *pääsevät*. Esimerkissä 69 lähitulevaan viitataan adverbilla *nyt*, joka ei kuitenkaan kohdistu välttämättä vain nykyhetkeen vaan myös vallitseviin oloihin, jotka ovat voimassa vielä lähitulevaisuudessakin. Tulevaan viitataan siis sekä ajan adverbeilla että preesensillä. Myös konteksti vaikuttaa siihen, että ilmaisuihin muodostuu tulevaan viittaava tulkinta: vastustajan tuhoaminen sekä sodan loppuminen sijoittuvat tapahtumina vasta tulevaan aikaan. Sekä esimerkeissä 68 että 69 mainitaan vastustajan tuhoamiseksi ilmaisut *tehdään selvää* ja *saadaan selväksi*, ja on hyvä huomata, että molemmat esimerkit on kirjoittanut SAK089:n kirjoittaja.

67. Kyllähän yleinen mielipide **on** sitä mieltä, että tämä ruljanssi meidän osaltamme **pian loppuu**, mutta mikäpä sen niin varmaan tietää. (SAK492, 13.7.1941, Kper)
68. Hyvä vaan, että **saadaan** asia **pian selväksi** ja maanmiehet **pääsevät** sadonkorjuuseen. (SAK089, 29.6.1941, Kper)
69. Kaikilla **on** vakaa ja selvä usko, että kyllä ryssästä **nyt tehdään selvää**. (SAK089, 3.7.1941, Kper)

Sodan loppumisen lisäksi odotettiin pelastautumista sekä alueiden turvautumista, kuten esimerkki 70 osoittaa. Futuuria esimerkissä 70 ilmaisee preesensmuotoinen *tietää*-verbi. *Tietää*-verbi tarkoittaa muun muassa olla enteenä tai merkkinä jostakin tai ennakoida jotakin (KS s. v. *tietää*). Ennakointi viittaa siihen, ettei ilmaistu tapahtuma ole vielä oikeasti olemassa vaan se on olemassa lähinnä ajatuksen tasolla, ja siksi ilmaisu saa aikaan futuurisen tulkinnan. Kiinnostavaa on, ettei virkkeessä ole käytetty muita tulevaan viittaamisen keinoja.

70. Se **tietää** että sellainen ehkäisevä "hoito" ryssille, **tietää** satojen meikäläisten pelastautumista elämälle ja alueemme turvautumista. (SAK437, 2.8.1944, Kper)

Rauhaan viitataan myös monin eri tavoin, ja se nähdään tulevana ajanjaksona. Usein kirjeissä kommentoitiin, että jotain tapahtuu sitten, kun on rauhan aika. Esimerkiksi työtehtävät tai asuinalueet saattoivat muuttua sodan vuoksi, mutta myös tavaroiden lainaaminen sodan aikana oli tavallista. Eräälle aineistoni sotilaalle lainattiin rintamalla uusi sänky, sillä paikallisen talon isäntä ei ollut saanut kaikkia kulkemaan mukanaan. Sotilas kuitenkin lupasi palauttaa sängyn rauhan tultua (esimerkki 71). Vaikka virkkeen aikamuoto onkin imperfekti, sillä lupaaminen tapahtui menneisyydessä, sijaitsee vielä itse *rauhan aika* tulevaisuudessa, ja siksi ilmaus saa futuurisen tulkinnan (esimerkki 71). Lisäksi

virkkeen ajalliseen järjestykseen vaikuttaa myös temporaalinen lauseenvastike *tultua*, joka ilmaisee virkkeen ajallisia järjestyksiä.

71. Minä **lupasin palauttaa** sen **rauhan tultua**! (SAK349, 5.7.1944, Kper)
72. **Vielä ei** sitä rasiaa tosin **voi kuunnella**, kun puuttuu anodiparisto, mutta **aavistaahan** sen, miten voimanlähteen **tultua on käyvä**. (SAK492, 5.2.1944, Kper)

Kirjeissä keskustellaan myös muun muassa sotarintaman vapaa-ajan toiminnoista. Joillain viihdykkeinä oli sanomalehdet ja pelit, toisilla puolestaan oli käytössään radio. Radio keräsi paljon huomiota, eikä radion omistava sotilas välttämättä saanut yksityisyyttä, kun se toi rintamalle kaivattua vaihtelua viihtyvyyteen ja tekemiseen. Esimerkin 72 kirjoittaja osaa odottaa jo ennalta tätä ylimääräisen seuran mahdollisuutta. Hän käyttää kirjeessään tulevaan viittaamisen keinona *on käyvä* -verbiliittoa, jossa olla-verbin preesensmuoto ja VA-partisiippi ilmaisevat puheena olevan asian ikään kuin varmasti toteutuvana (VISK § 1501). Lisäksi hän käyttää nykyhetkeen viittaavaa *vielä*-adverbia, joka puolestaan ilmaisee sitä, ettei jotakin ole kyseisenä hetkenä tapahtunut, mutta mahdollisesti myöhemmin tapahtuu (KS s. v. *vielä*). Lisäksi esimerkissä 72 on futuurin keinona temporaalinen lauseenvastike *tultua*, joka varsinaisesti ilmaisee nykyhetkeä varhaisempaa aikaa, mutta joka ikään kuin ennakoi tulevaa ja saa futuurisen merkityksen virkkeessä yhdessä muiden ilmaisujen kanssa.

Vaikka sodan sijainneista ei saanut kirjeissä mainita, välitti moni sotilas silti tietoa sijainneistaan tai vähintäänkin kertoi siirtymisistään paljastamatta paikannimiä, kuten esimerkeistä 73 ja 74 voi huomata. Esimerkki 73 viittaa muun kirjeen perusteella *täällä*-adverbilla yhtä lailla sodassa olemiseen sekä tietyssä sijainnissa olemiseen, sillä hän käsittelee molempia asioita kirjeessään. Toisaalta hän uskoi, etteivät he viivy sodassa enää kauaa, ja yhtäältä hän saattoi ajatella vain sijainnin muuttuvan. Futuurin keinona sotilas käyttää aikaa ilmaisevaa *enää*-adverbia sekä preesensiä (esimerkki 73). Seuraavassa esimerkissä SAK089:n kirjoittaja puolestaan suoraan kertoo paikannimen, johon he ovat siirtymässä (esimerkki 74). Tässä tulevaan viittaamisen keinona sotilas käyttää *alkaa*-verbiä, joka ilmaisee tässä hetkessä alkavaa tapahtumaa ja joka päättyy tiettyyn pisteeseen tulevaisuudessa. Myös virkkeen muut preesensmuotoiset verbit luovat futuurista tulkintaa. Lisäksi futuurisen sävyn esimerkissä 74 luo sijainnin muuttuminen. Suuntasijainen adverbiaali *lähelle rajaa* ilmaisee muutosta, jonka *alkaa*-verbi saa aikaan.

73. **Eikäpä** suinkaan täällä ikuisuuksia **enää viivytäkään**. (SAK089, 22.7.1941, Kper)
74. **Alamme** tänään **painua** Ruokolahdelle, **jolloin joudumme** jo **lähelle rajaa**. (SAK809, 26.6.1941, Kper)

Aina sotilaat eivät tienneet siirtymisistä varmaksi etukäteen, kuten esimerkit 75 ja 76 osoittavat. He tietävät kyllä siirtyvänsä pian, mutta he eivät tiedä tarkalleen tulevaa ajankohtaa. Esimerkissä 75 futuurista tulkintaa luovat preesens *voi tulla*, tulevaan viittaava ajan adverbi *pikapuoleen* sekä esimerkin 74 tavoin suuntasijainen adverbiaali *tähän lähistölle*. Esimerkissä 76 puolestaan futuurin

keinona on olla-verbin preesensin ja VA-partisiipin muodostama verbiliitto *on tapahtuva*. Lisäksi yksi tulevaan viittaava keino esimerkissä 76 on kieltopreesens *jollemme muutakaan* yhdessä ajan adverbiaalin *tämän vuorokauden aikana*. Puolestaan *vielä*-adverbi viittaa siihen, että on tulossa jokin muutos nykyhetkeen verrattuna.

75. Meille **voi tulla pikapuoleen** siirto täältä luultavasti **tähän lähistölle** samoin kuin viime kerrallakin. (SAK349, 13.7.1941, Kper)
76. Jollemme **ehkä vielä tämän vuorokauden aikana muutakaan**, niin **on** se kuitenkin **lähipäivinä tapahtuva**. (SAK492, 13.7.1941, Kper)

Moni asia ei kuitenkaan vuosien varrella muuttunut, kuten kirjeissä esiintyvä puolisolle kotiinpaluun vakuuttelu. Esimerkit 77 ja 78 ovat samalta kirjoittajalta vuodelta 1941 sekä 1944, ja ne osoittavat sen, miten samalla tavalla sotilaat vuosienkin välein lupaavat tulla pian kotiin. Esimerkissä 77 sotilas nimittää itseään isiksi, kun taas esimerkissä 78 hän puhuu itsestään yksikön ensimmäisessä persoonassa. Futuurin keinoja molemmissa esimerkeissä ovat ajan adverbi *pian* yhdessä *tulla*-verbin preesensmuodon kanssa. Keinot eikä aiheet muuttuneet vuosienkaan välein.

77. Kyllä isi **pian tulee**. (SAK492, 27.6.1941, Kper)
78. **Pian** minäkin **tulen**. (SAK492, 7.8.1944, Kper)

Esimerkit 77 ja 78 osoittavat sen, miten sota erottaa rakkaat läheisistään vuosiksi. Sotilaat joutuivat sodan ajan vuodesta toiseen esimerkiksi seuraamaan lastensa kasvamista etäällä, kirjeenvaihdon välityksellä. Kotilomat saattoivat olla vain satunnaisia, eikä perhettä päässyt tapaamaan kovinkaan usein. Sodan toiminnan teemaan liittyy keskustelua muun muassa sodan loppumisesta sekä sodan toimista, siirtymisistä sekä yleisestä toiminnasta. Sotaan viittaavien toimintojen ilmaisujen yleisimmät futuurin keinot ovat preesens ja ajan adverbiaali, suuntasijainen adverbiaali, perifrastiset verbiliitot sekä temporaalinen lauseenvastike. Myös kontekstilla on merkitystä futuurin tulkintaan.

4.4.3 Lomien toiminta

Sotilaat odottivat kovasti pääsyä rintamalta lomalle kotipuoleen. Kirjeissä esiintyy paljon tulevaisuutta käsittelevää keskustelua siitä, milloin he pääsevät lomalle ja toisaalta siitä, pääsevätkö he lomalle lainkaan. Varsinkaan sodan loppuvaiheessa vuonna 1944 lomia ei juurikaan myönnetty, mutta sama ongelma esiintyy myös jo vuoden 1941 kirjeissä. Vaikka loma saatettiinkin myöntää, varsin usein kirjeissä esiintyy myös keskustelua siitä, että se peruttiin.

Keskustelu lomista suuntautuu usein tulevaan aikaan, sillä lomat sijaitsevat ajallisesti vasta nykyhetkeä myöhemmässä ajassa, vasta tulossa. Tällöin kontekstikin vaikuttaa virkkeiden futuuriseen tulkintaan. Esimerkissä 79 kuitenkin futuurin keinoina ovat preesens *pääsen* sekä ajan

adverbiaali *vasta ensipyhän tienoissa*. Yhdessä preesens sekä ajan ilmaus luovat selkeän futuurisen tulkinnan, kun taas esimerkissä 80 on käytetty pelkkää preesensiä. Esimerkissä 80 tulevaan viittaavan tulkinnan luo konteksti, eli keskustelu lomasta, sekä preesensmuotoinen *odottaa*-verbi. *Odottaa*-verbi ilmaisee muun muassa varautumista tai valmistautumista johonkin tulevaan tapahtumaan (KS s. v. *odottaa*).

79. **Pääsen** luultavasti lomalle **vasta ensipyhän tienoissa**. (SAK349, 12.8.1941, Kper)
80. Noniin, täällä **olen** taas - **uutta lomaa odottamassa**. (SAK492,16.8.1941, Kper)

Puolison ja perheen tapaamisen lisäksi lomia hyödynnettiin muun muassa tavarakuljetukseen. Kaikkea ei saanut lähettää kenttäpostissa, sillä sensuuri rajasi ja tarkasti paljon kirjeitä ja lähetyksiä. Kotoa saatettiin kaivata niin vaatteita, ruokaa kuin esimerkin 81 tapauksessa pistooleitakin. Futuurisen tulkinnan esimerkissä 81 luovat sekä preesens että konditionaali, jotka ilmaisevat sekä menemätöntä aikaa että tapahtumien mahdollisuutta. Lisäksi esimerkissä 81 tulevaan viittaavaan tulkintaan vaikuttaa konteksti, jonka perusteella pistoolin lähettämisestä on keskusteltu aiemminkin jo (ks. esimerkki 29).

81. Jos täältä **pääsee** joku lomalle **käymään** niin se pistooli **tulisi** sillä tavalla paremmin. (SAK349, 10.7.1941, Kper)
82. Mutta **odotellaanpa nyt ensi kesään**, ehkä **jo silloin voidaan myöntää** lomiakin. (SAK437, 9.8.1944, Kper)

Kiinnostavaa on se, miten vuonna 1941 sodan kuviteltiin olevan lyhyt ja nopeasti ohi ja se, miten nopeasti tuo ajatus lopulta muuttuikaan. Vuoden 1944 elokuulle kirjattu kirje osoittaa sotilaan pohtivan sitä, että ehkä ensi kesänä lomia voitaisiin myöntää – siis vasta vuonna 1945 (esimerkki 82). Nykypäivän tiedon valossa sotilaan ajatus on erikoinen, sillä sotahan päättyi melko pian tuon kirjeen kirjoittamisen jälkeen. Kuitenkaan sotilailla ei tuossa ajassa ollut tietoa siitä, kuinka sodassa tulee käymään. Tulevaan viittaamisen keinona käytetään sekä preesensiä *odotellaanpa* ja *voidaan* että ajan adverbiaaleja *ensi kesä* ja *silloin*. Lisäksi virkkeessä on arvelua ilmaiseva *ehkä*-adverbi, joka osoittaa tapahtuman olevan vielä ajattelun tasolla eli ei todellisessa maailmassa (esimerkki 82).

Lomat eivät olleet kuitenkaan ainoa tapaamisen keino, vaan mahdollisuuksia tapaamisiin saattoi olla myös muilla tavoin. Kuten Hagelstam (2011) mainitsee, oli Suomessa rintamien välimatkat verrattain hyvin lyhyet, joten siinä missä kirjeetkin liikkuivat nopeasti, myös ihmiset saattoivat kulkea tietyille alueille helposti. Sotilaan tapaaminen riippui kuitenkin sotilaan sijainnista sekä toimenkuvasta, eikä tällainen tapaaminen ollut kaikille mahdollista.

83. Olen miettinyt ja tehnyt johtopäätöksen, että teidän **olisi** oikeastaan viisainta **tulla hyvin äkkiä**. **Onko** aivan välttämätöntä, että minun **on tultava noutamaan**? Siinä tapauksessa muuttomme **tapahtuu vasta maaliskuun lopulla,** jolloin täällä alkaa olla kevät ja kelirikko. (SAK492, 5.2.1944, Kper)

Eräs aineistoni sotilaista keskusteli puolisonsa kanssa mahdollisuudesta saada tavata. Koska tapaaminen oli kirjeiden kirjoittamisen aikaan vielä tapahtumatonta aikaa, sijoittuu se jo

puheenaiheenakin tulevaan aikaan. Futuurin keinoina keskustelussa (esimerkki 83) esiintyy konditionaali (*olisi*), olla-verbin preesensmuodon ja VA-partisiipin muodostama verbiliitto (*on tultava*), preesenstempus (o*len*, *onko* ja *tapahtuu*) sekä ajan adverbiaalit (*hyvin äkkiä* ja *vasta maaliskuun lopulla*). Futuurin ilmaisemiseen on siis monia keinoja, joista monet saattavat esiintyä myös yhdessä. Keskustelut lomista kattaa sekä lomien myöntämistä että niiden perumista, mutta myös yleisesti tapaamisista.

4.4.4 Yhteydenoton toiminta

Toiminnan yhteydenoton teema kattaa kaikki postit ja yhteydenotot, niin kirjeet, kortit kuin paketitkin mutta myös mahdolliset soitot. Kirjeissä kommentoidaan paljon kirjeiden kirjoittamista ja kirjoitustahtia, mutta myös erilaisia yhteydenottojen tarpeita tai syitä. Lisäksi aineistoni kahdella kirjoittajalla oli mahdollisuus käyttää puhelinta yhteydenottoihinsa, joten keskustelua puheluistakin löytyi. Puhelinten käyttö yhteydenpidon välineenä oli sota-aikana harvinaista, eikä siihen ollut jokaisella sotilaalla mahdollisuutta.

Aineistossani kommentoidaan paljon kirjeiden kirjoittamista sekä erityisesti kirjoitustahtia tai -väliä, sillä se oli tärkeä tieto myös kotiväelle. Esimerkit 84 ja 85 osoittaa sen, ettei vuosien varrella kirjoittamisen kommentointi muuttunut. Molemmissa esimerkeissä käytetään samaa *pian*-adverbia, joka kohdistuu ajallisella janalla lähitulevaisuuteen. Lisäksi esimerkissä 85 käytetty *taas*-adverbi ilmaisee toistuvuutta ja uudelleen tapahtumista, siis jotakin vielä tapahtumatonta hetkeä. Myös esimerkeissä 84–85 käytetty preesens on futuurin keino.

84. **Pian kirjoitan** lisää. (SAK089, 29.6.1941, Kper)
85. **Kirjoittelen taas pian** lisää, voikaa parhaiten. (SAK437, 15.8.1944, Kper)

Kirjeenvaihdon avulla käsiteltiin myös muita yhteyksiä kuin puolisoiden välisiä kotiin tai kaipuuseen liittyviä keskusteluita. Erään aineistoni sotilaan täytyi selvitellä puolisonsa kanssa jonkin liikkeen raha-asioita, joten sotilaan oli oltava kirjeitse yhteydessä sekä puolisoonsa että liikkeen johtoon. Futuurin keinoina esimerkissä 86 on käytetty sekä preesensiä *voinhan* [--] *laittaa* sekä ajan adverbeja *vielä* ja *joskus*. *Vielä*-adverbi ilmaisee virkkeessä sitä, että tapahtumaa ei ole kirjoitushetkellä tapahtunut, mutta voi tapahtua myöhemmin. *Joskus*-adverbi ilmaisee puolestaan jotakin epämääräistä ajankohtaa, mutta yhdessä preesensin kanssa se saa aikaan futuurisen tulkinnan.

86. En ole sinne liikkeeseen mitään kirjoittanut **vielä**, mutta **voinhan** minä kortin **laittaa tästä joskus** sinnekkin. (SAK349, 29.7.1941, Kper)

Kahdella aineistoni sotilaalla oli mahdollisuus käyttää myös puhelinta yhteydenottoihin. Kummallakin kirjoittajalla oli ongelmia soittamisen kanssa, sillä puhelin ei aina toiminut eikä sillä aina saanut yhteyttä kotiin – toisella puhelu saattoi yhdistyä aivan toisaalle, kun taas toisella puhelinta

ei useista yrityksistä huolimatta saatu toimimaan. Kiinnostavaa kuitenkin on, miten sotilaat kirjeissäänkin kommentoivat soittavansa tiettynä ajankohtana. Usein ajankohta täytyi sopia, jotta puoliso osasi odottaa puhelimen äärellä ja jotta puhelu ei menisi ohi. On kuitenkin huomattava, että vaikka sotilaat kirjeissään kertovatkin soittavansa *kohta puoleen* (esimerkki 87) tai *tänä yönä* (esimerkki 88), ei kirjeen ilmoitus voinut millään ehtiä ajoissa tiedoksi kotiin. Kirjeet kuitenkin liikkuivat parhaimmillaankin vain 1–2 vuorokaudessa (Hagelstam 2011), mutta ei millään saman päivän aikana.

Ajan adverbiaalit *kohta puoleen* (esimerkki 87) ja *tänä yönä* (esimerkki 88) ovat yhdessä preesensin kanssa ilmaistuna tulevaan viittaamisen keinoja. Lisäksi esimerkissä 87 *kun*-konjunktio aloittaa ehtoa ilmaisevan sivulauseen, mutta voi olla tulkittavissa myös sivulauseeksi, joka ilmaisee päälauseen aikaan verrattuna myöhempää tapahtumaa.

87. **Soitan kohta puoleen kun** vain saan tilaisuuden. (SAK349, 12.8.1941, Kper)
88. **Yritän** taas **tänä yönä** soittaa. (SAK437, 13.8.1944, Kper)
89. No se siitä, kolmatta kertaa **tuskin enää yritän soittaa**. (SAK437, 15.8.1944, Kper)

Valitettavan usein kuitenkaan soittelu ei onnistunut, kuten SAK437:n kirjoittaja kommentoi esimerkissä 89. *Enää*-adverbi ilmaisee tapahtumaa, jota ei tämän hetken jälkeen toteudu. Sotilas oli jo koettanut soittaa puolisolleen, mutta kaksi kertaa se ei ollut onnistunut. Kolmas kerta olisi ollut siis seuraava kerta, joka nyt jäi tapahtumattomaksi tilanteeksi.

Toiminnan yhteydenoton teeman käytetyin futuurin keino on preesens ja ajan adverbiaali, samoin kuin se on koko toiminnan teeman käytetyin keino. Toiminta-teemassa esiintyy aineistoni eniten erilaisia futuurin keinoja, joita ovat edellä mainittujen lisäksi erilaiset perifrastiset verbiliitot kuten *on saamassa* tai *on tekevä*. Kirjeissä käytetään myös esimerkiksi temporaalista lauseenvastiketta ja suuntasijaista adverbiaalia. Kontekstillakin on suuri merkitys futuurisen tulkinnan luomiseen kirjeissä. Esimerkiksi kirjeen päiväyspäivämäärä saattaa vaikuttaa siihen, tulkitaanko keskustelu lomasta tulevaksi vai menneeksi. Toiminta-teema kattaa keskustelut liittyen niin perheeseen, ikävään ja rakkauteen, mutta myös sodan loppumiseen, sodan toimiin, sijainteihin sekä yleisiin sodan tapahtumiin. Lisäksi kirjeissä keskustellaan futuurisesti lomien myöntämisestä sekä niiden perumisesta, mutta myös kirjoittamisesta ja soittelemisesta.

5 LOPUKSI

Tutkin tässä tutkielmassa tulevaisuuteen viittaamista suomen jatkosodan 1941—1944 aikaisessa kirjeenvaihdossa. Tutkin sota-aikaisesta kirjeaineistosta sitä, millaisia tulevaisuuteen suuntaavia ilmauksia ja rakenteita kirjeistä esiintyy. Lisäksi tavoitteenani oli selvittää, millaisia teemoja kirjeissä ilmaistaan futuurisesti.

Tutkimus osoittaa, että aineistoni kirjeissä futuurilla ilmaistuja teemoja on neljä: ohjeet, toiveet, murheet ja toiminta. Jokainen teema jakautuu vielä useampaan alaluokkaan. Ohjeiden alaluokkia ovat koti, terveys ja turvallisuus sekä yhteydenotto. Toiveet jakautuvat kotiin, sotaan ja yhteydenottoon liittyviin alaluokkiin. Murheiden alaluokkina on koti ja sota, kun taas toiminnan alaluokkina ovat koti, sota, loma ja yhteydenotto. Teemat jakautuvat kirjeissä esiintyvien ilmausten perusteella, ja ne käsittävät erilaisia aiheeseen kuuluvia tulevaan aikaan viittaavia ilmauksia. Esimerkiksi ohjeistus pommituksilta suojautumiseen kuuluu ohjeiden alaluokkaan terveyteen ja turvallisuuteen, kun taas toive lapsen tapaamisesta kuuluu toiveiden alaluokkaan kotiin.

Jatkosodan aikaan sotilaat ohjeistivat puolisoitaan esimerkiksi kodinhuoltoon, talouteen, rahaasioihin, terveyteen ja turvallisuuteen sekä kirjeisiin ja lähetyksiin liittyvissä asioissa. Sotilaat toivoivat perheen kanssa yhteistä aikaa, turvallisuutta, lomia, kotiin pääsemistä ja sodan päättymistä, pikaisia kirjeitä ja perheenjäsenten valokuvia. Murheiden teeman futuuria ilmaisevat aiheet liittyvät puolestaan esimerkiksi perheen turvallisuuteen, tapaamisiin ja arjen etenemiseen sekä sodan loppumiseen, omiin mahdollisuuksiin selvitä sodasta sekä sodan määräyksiin. Toiminnan teema kattaa futuuriset ilmaisut liittyen perhesuhteisiin, vapaa-aikaan, sodan päättymiseen, siirtymisiin ja yhteydenottoihin.

Tulokset osoittavat, että jatkosodan aikana sotilaiden oli tärkeää saada tietoa puolison sekä läheisten voinnista ja ylläpitää suhteita heihin. Lisäksi tulokset osoittavat, että kriisiaikoinakin tulevaisuudesta on pidettävä kiinni ja uskottava siihen, että tulevalla ajalla on vielä tarjottavaa. Kirjeet osoittavat, että poikkeusolojenkin keskellä on tärkeää ylläpitää arkisia ja tavallisia asioita ja silti samalla voi toivoa parempia aikoja. Toivo ja pysyvyys näyttäytyvät tärkeinä teemoina kirjeissä. Tutkielmani tulokset vastaavat myös Ketolan (2015) tulevaisuuden odotuksia käsittelevän tutkielman tuloksia. Ketolan tutkimuksen tuloksista selvisi, että tulevaisuuden odotukset kohdistuivat muun muassa sodan voittamiseen ja päättymiseen, parisuhteeseen sekä lapsiin. Tutkielmamme täydentävät yhdessä jatkosodan kenttäkirjeistä rakentuvaa kuvaa tulevaisuudesta.

Tutkimuksesta selviää, että aineistoni yleisin käytetty futuurin keino on preesens yhdessä ajan adverbiaalin kanssa ilmaistuna. Kyseinen futuurin keino esiintyy yleisimpänä kaikissa teemoissa, ja

sitä käyttävät kaikki aineistoni kirjeiden kirjoittajat. Suomen kielessä preesens on yleisin futuurin keino, mutta Larjavaaran (1990: 212) mukaan preesens ei aina riitä luomaan futuurista tulkintaa. Larjavaaran (mt.) mukaan tulkinta on selvempi, jos mukana on esimerkiksi ajan adverbiaaleja. Yleisimmät aineistoni ajan adverbiaalit ovat *kun*, *pian*, *sitten* ja vastaanottajan tulevaisuuteen viittaava *nyt*. Lisäksi aineistossa esiintyy runsaasti tiettyyn ajankohtaan viittaavia ilmaisuja kuten *ensi perjantaina*, *tänä yönä* ja *elokuun lopulla*. Lisäksi kirjeissä viitataan tulevaan sodan jälkeiseen aikaan muun muassa ilmaisuilla *sodan loputtua* ja *rauhan tultua*.

Futuurisiin ilmauksiin sisältyy aina modaalinen ulottuvuus, sillä niillä ilmaistaan puhujan asennetta sekä toiminnan suhdetta todellisuuteen (VISK § 1556; VISK § 1590; Hakulinen & Karlsson 1988: 246). Tutkimuksessa selviää, että ohjeiden teeman käytetyin futuuria ilmaiseva modus on imperatiivi. Imperatiivilla ilmaistaan käskyjä ja ohjeistetaan, ja preesensmuodossaan se kirjeissä ilmaistuna kohdistuu tulevaan aikaan. Toiveiden teeman käytetyin tulevaan aikaan viittaava modus on konditionaali, sillä sen käyttö on kiteytynyttä toiveissa (VISK § 1592). Kirjeissä esiintyy futuurin keinona myös indikatiivia ja potentiaalia. Lisäksi tutkimuksessa selviää, että kontekstilla on suuri vaikutus virkkeen futuuriseen tulkintaan. Esimerkiksi kirjeen päiväys saattaa vaikuttaa siihen, tulkitaanko keskustelu kesälomasta tulevaksi vai nykyhetken aikaiseksi. Kirjeissä ilmaistaan tulevaa aikaa myös harvinaisilla keinoilla kuten olla-verbin preesensin ja VA-partisiipin muodostamalla on tapahtuva -verbiliitolla sekä tulla-preesensin ja MA-infinitiivin muodostamalla tulla tapahtumaan -verbiliitolla. Lisäksi kirjeissä esiintyy harvinaisemmin käytettyjä futuurin keinoja kuten adverbiaalimääritteenä toimiva finaalinen lauseenvastike, suuntasijainen adverbiaali ja perfekti. Tutkielman tulokset futuurin keinoista vastaa esimerkiksi Osmo Ikolan (1949) väitöskirjassa selvinneitä tuloksia, jotka käsittelevät tulevaan aikaan viittaamisen keinoja muun muassa futuuristen liittomuotojen temporaalisen käytön osalta.

Kirjoitustaidon taso oli sotilailla vaihtelevaa, sillä kynään tartuttiin kouluista ja taitotasoista huolimatta. Ilari Taskisen (2015) mukaan vuosisadan alussa kehittynyt koululaitos vaikutti siihen, että lähes kaikki sotaan kutsutut varusmiehet olivat kirjoitustaitoisia. Kirjoittamisen taitotason kirjavuus kuitenkin näkyy kirjeissä, sillä kynään tarttui käytännössä koko kansa taidoista välittämättä (Taskinen 2015: 15). Myös tulevaan viittaamisen keinot vaihtelevat kirjoittajien välillä, sillä tulokset osoittavat, että osa aineistoni kirjoittajista käyttää harvinaisempia, jopa juhlallisempia keinoja, kun taas toisilla esiintyy hyvin tavallisia keinoja ilmaista tulevaa. Tällaiseen vaihteluun voi vaikuttaa muun muassa sotilaan kirjoitustaito. Vaikka futuuri ei ole suomen kielessä morfologinen tempus eikä sen käyttöön täten ole kieliopillistunutta keinoa, voi tulevaa aikaa ilmaista monella eri tavalla, ja sen osoittaa jatkosodan aikaiset kenttäkirjeet.

Aineistoni muodostaa neljän eri sotilaan kirjeet jatkosodan 1941—1944 aikaisesta kirjeenvaihdosta. Kirjeenvaihto valittiin tietyin rajoituksin, joita olivat jatkosodan vuodet 1941 sekä 1944, pariskunta ja sijainti Tampereella, mutta muuhun ei kirjekokoelmaa valitessa ole vaikutettu. Kirjeitä on yhteensä 60, joista 30 on vuodelta 1941 ja 30 vuodelta 1944, ja niissä esiintyy runsaasti tulevaisuuteen viittaavia ilmauksia. Kokonaisvaltaisia ja yleistäviä päätelmiä ei aineistoni rajallisuuden vuoksi voi tehdä, mutta tutkimus osoittaa, että Suomen jatkosodan 1941–1944 aikaisessa kirjeenvaihdossa viitataan tulevaisuuteen monipuolisesti.

Tutkimusta voisi jatkaa tutkimalla suurempaa määrää aineistoa, mutta myös tutkimalla monipuolisemmin esimerkiksi eri toimenkuvissa olevien sotilaiden, eri maantieteellisen sijainnin sekä eri ihmissuhteiden välisiä kirjeenvaihtoja. Lisäksi olisi kiinnostavaa tutkia futuurin muutosta sodan eri vaiheissa. Muuttuvatko futuurin keinot sodan alun ja lopun välillä? Entä vaikuttaako sotilaan kirjoitustaidon kehittyminen sodan ja kirjeenvaihdon tarpeen pitkittyessä futuurin keinoihin?

Sota-aika rikkoo tavallisen ihmisen arjen ja repii läheiset erilleen. Sota muuttaa totutut toimintatavat, sekoittaa elämän ja sotkee tulevaisuudensuunnitelmat. Sota-ajan kirjeet on kirjoitettu hetkinä, jolloin ei tiedetty milloin tai miten sota päättyy tai millainen on oman elämän tulevaisuus. Tutkimukseni osoittaa, että sota-aikanakin, kriisin ja poikkeusolojen keskellä ihmisen on pidettävä kiinni toivosta ja luotettava, että rauhan aika vielä koittaa tulevaisuudessa. Suomen jatkosodan aikana kirjeenvaihdolla korvattiin arkista kasvokkaista kommunikointia ja ylläpidettiin ihmissuhteita, ja siksi kirjeissä esiintyy keskustelua hyvin arkisista asioista, kuten ohjeista sekä toiveista ja tulevaisuudesta. Tutkielmani osoittaa, että on tärkeää luoda arkea poikkeusolojenkin keskelle ja pitää kiinni rauhan ajan minäkuvasta. Jatkosodan keskellä ihmiset halusivat toisaalta kommunikoida tavallisista asioista, kuten terveydestä ja raha-asioista, mutta yhtäältä ylläpitää ihmissuhteita ja tuntea läheisyyttä ja rakkautta. Aineistoni kirjeet osoittavat suhteiden ja läheisyyden ylläpitämisen lisäksi sen, ettei aina ollut niin väliäkään, mitä kirjeisiin kirjoitti – keskustelua esiintyy niin maidon juomisesta, filmirullan ostamisesta kuin säästäkin. Olisi kiinnostavaa tutkia, millaisia asioita kirjeisiin kirjoitettaisiin Suomen jatkosotaa vastaavassa tilanteessa nykypäivänä. Millaisia asioita haluttaisiin kertoa? Muuttuvatko teemat historian saatossa?

Nykypäivän viestintä on muuttunut jatkosodan aikaisesta viestinnästä, mutta myös sodankäynti on muuttunut historiassa. Nykypäivänä ihmisillä on jatkosodan aikaan verrattuna useampia kanavia käytettävissään viestimistä varten, ja on kiinnostavaa, miten näiden kanavien käyttö muuttuisi. Sota on valitettavan ajankohtainen aihe yhä nykypäivänäkin. Menneistä kriiseistä ja niiden selviytymis- ja toimintatavoista oppimalla on mahdollista selvitä uusista, tulevistakin kriiseistä.

Kokonaisuutena tutkimus osoittaa, että jatkosodan aikaisessa kirjeenvaihdossa viitataan monipuolisesti tulevaan aikaan. Sota-ajan kirjeet tarjoavat kiinnostavan aineiston tulevaisuuden tarkastelemiselle. Toivon, että tällä tutkimuksella olen voinut lisätä ymmärrystä ja tietoa sodan ja kriisin aikaisesta kirjeenvaihdon merkityksestä. Sota-aikana kirjeenvaihdolla on merkittävä rooli muun muassa ihmissuhteiden ja yhteyden ylläpitämisessä, ja sen avulla ihmiset pystyvät korvaamaan päivittäistä jutustelua ja pitämään kiinni arkisista aiheista ja esimerkiksi luottamaan tulevaisuuteen.

LÄHTEET

AHONEN, PIIA 2019: *Affektisuuden kielelliset ilmaisukeinot ja parisuhteen ylläpitäminen sota-ajan kirjeenvaihdossa*. Suomen kielen pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto.

HAGELSTAM, SONJA 2011: Rakas sotilaani! Kirjeiden kirjoittaminen jatkosodan poikkeusoloissa. – Maarit Leskelä-Kärki, Anu Lahtinen & Kirsi Vainio-Korhonen (toim.), *Kirjeet ja historiantutkimus* s. 299–328. Historiallinen Arkisto 134. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

HAGELSTAM, SONJA – TASKINEN, ILARI 2015: Hiljaisuuden myytit. Postisensuuri, vaikeneminen ja etulinjan kokemukset sota-ajan kirjeissä. – Marko Tikka, Ilari Taskinen & Seija-Leena Nevala-Nurmi (toim.), *Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina* s. 44–59. Tampere: Postimuseo ja Tampereen Historiallinen Seura.

HAKULINEN, AULI – KARLSSON, FRED 1988: *Nykysuomen lauseoppia*. Suomen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 359. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

HELISTÖ, OONA 2025: *"Roistokopla pyyhkii sotilaiden kirjeillä persettään". Kirjesensuuriin suhtautuminen sota-ajan kirjeissä.* Suomen kielen pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto.

HUUHTANEN, TAINA 1984: Sota -ajan kirjeet ja historiantutkimus. – M. K. Suojanen (toim.), *Sota-ajan kirjeet* s. 27–32. Tampereen yliopiston kansanperinteen laitoksen moniste 6. Tampere: Jäljennepalvelu, 1984.

HÄIKIÖ, MARTTI 2005: Jatkosodan ulkopolitiikkaa: Hyökkäysvaihde 1941–1943. – Jari Leskinen & Antti Juutilainen (toim.), *Jatkosodan pikkujättiläinen*. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

IKOLA, OSMO 1949: *Tempusten ja modusten käyttö ensimmäisessä suomalaisessa Raamatussa Verrattuna vanhempaan ja nykyiseen kieleen. I Johdanto, indikatiivin preesensin ja futuuristen liittomuotojen temporaalinen käyttö.* Turun yliopiston julkaisuja: Sarja B, osa XXXII.

JUUTILAINEN, ANTTI 2005: Taistellen torjuntavoittoon. – Jari Leskinen & Antti Juutilainen (toim.), *Jatkosodan pikkujättiläinen*. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

KANSANPERINTEEN ARKISTO, 2023: Kokoelmat. Tampereen yliopiston verkkosivut. Saatavilla: https://sites.tuni.fi/kansanperinne/kokoelmat/ (28.5.2025).

KARTTUNEN, MIIA 2018: *No pittää kahttoo. Puhujan tulevan toiminnan ilmausten kielioppia ja pragmatiikkaa.* Publications of the University of Eastern Finland, Dissertations in Education, Humanities, and Theology 119. Joensuu: University of Eastern Finland. https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/19196/urn_isbn_978-952-61-2711-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y

KARLSSON, FRED 2009: *Suomen peruskielioppi. Neljäs, laajennettu ja uudistettu painos*. Suomen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 378. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

KETOLA, JULIA 2015: *Tulevaisuuden odotukset jatkosodan kirjeissä*. Historian pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto.

KOIVUMÄKI, TYTTI 2020*: "Sydän kitokset kirjestä jonka sain vastan otta". Kaksoisvokaalien merkintä suomenruotsalaisen sotilaan kirjoittamissa jatkosodan aikaisissa suomenkielisissä kirjeissä.* Suomen kielen pro gradu –tutkielma. Tampereen yliopisto.

KOLEHMAINEN, TARU 2007: Tulla-futuuri – suomea vai ei. – Kielikello 2/2007. https://www.kielikello.fi/-/tulla-futuuri-suomea-vai-ei (22.11.2023)

KIVINEN, PATRIK 2020: *Kirjeenvaihtoa ja kirjoittamista koskevat diskurssit sota-ajan kirjeissä*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto

KS = Kielitoimiston sanakirja. 2024. Helsinki: Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 35. URN:NBN:fi:kotus-201433. <URL https://www.kielitoimistonsanakirja.fi>. Päivitettävä julkaisu. Päivitetty 19.3.2024 (25.4.2025).

LAHTINEN, ANU – LESKELÄ-KÄRKI, MAARIT – VAINIO-KOHONEN, KIRSI – VEHKALAHTI, KAISA 2011: Kirjeiden uusi tuleminen. – Leskelä-Kärki, Maarit – Lahtinen, Anu – Vainio-Korhonen, Kirsi (toim.), *Kirjeet ja historiantutkimus*. s. 9–25. Saarijärvi: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

LARJAVAARA, MATTI 1990: *Suomen deiksis*. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura.

LESKINEN, JARI 2005: Pitkä jatkosota 25.6.1941–27.4.1945. – Jari Leskinen & Antti Juutilainen (toim.), *Jatkosodan pikkujättiläinen*. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

LESKINEN, JARI – JUUTILAINEN, ANTTI 2005: *Jatkosodan pikkujättiläinen*. Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

METSBERG, KIMMO 2015: Kirjeenvaihdon valvojat. Kenttäpostin ja kirjesensuurin järjestäminen talvi- ja jatkosodassa. – Marko Tikka, Ilari Taskinen & Seija-Leena Nevala-Nurmi (toim.), *Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina* s. 30–43. Tampere: Postimuseo ja Tampereen Historiallinen Seura.

MUSTANOJA, LIISA 2017: Johdanto. Kirjeitä sodasta ja rakkaudesta. – Liisa Mustanoja (toim.), *Arjen sirpaleita ja suuria tunteita. Kirjeet sodan sanoittajina ja ihmissuhteiden ylläpitäjinä 1939–1944*. s. 8–20. Tampere Studies in Language, Translation and Literature: B5. Tampere: Tampereen yliopisto.

NORDLUND, TARU 2013: Keskustelua yli ajan ja paikan. – Lea Laitinen & Kati Mikkola (toim.), *Kynällä kyntäjät. Kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa* s. 107–138. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1370. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura.

NIKULIN, MARKKU 2011: *Futuuri ja tulevan ilmaiseminen suomen kielessä*. Sivulaudaturtyö. Turun yliopisto. https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2014033123286

NIVA, HEIDI 2022: *Suomen progressiivirakenne intentioiden ja ennakoinnin ilmaisuissa.* Suomalais-ugrilainen ja pohjoismainen osasto, Humanistinen tiedekunta: Helsingin yliopisto. https://helda.helsinki.fi/server/api/core/bitstreams/fe8820c1-0a3f-4f21-a4d3-537b242bb340/content

PAJARI, ILONA 2018: Lyhyen sodan ja suuren tulevaisuuden odotus Suomessa kesällä 1941. – Lahtinen Anu (toim.), *Historiallinen aikakauskirja. Uusi sotahistoria* (4/2018) s. 394–407. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura & Historian Ystäväin Liitto.

PEHKONEN, ERKKA 2015: Kirjetutkimuksen etiikkaa. Yksityistä sota-ajan kirjeenvaihtoa tutkivan eettismetodologiset haasteet. – Marko Tikka, Ilari Taskinen & Saija-Leena Nevala-Nurmi (toim.), *Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina* s. 60–73. Tampere: Postimuseo ja Tampereen Historiallinen Seura.

RIIHONEN, HELMI 2019*: ”On vallan perkelettä kun et kirjoita”. Kiroilu sota-ajan kirjeissä*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

RINTALA, JENNI 2018: *Etelä-Pohjanmaan murre sota-ajan kirjeissä*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

RÖNKKÖNEN, TEUVO 2005: Kenttäposti ja postisensuuri. – Jari Leskinen & Antti Juutilainen (toim.), *Jatkosodan pikkujättiläinen.* Helsinki: Werner Söderström Osakeyhtiö.

SULKALA, HELENA 1981*: Suomen kielen ajan adverbien semantiikkaa*. Acta Universitatis Ouluensis: Series B, Humaniora No. 8, Philologica No 3.

SUOJANEN, M. K. 1984: Rintamalta. Kirjeiden tutkimus ja kansanperinteen laitoksen kirjekokoelma. – M. K. Suojanen (toim.), *Sota-ajan kirjeet* s. 7–21. Tampereen yliopiston kansanperinteen laitoksen moniste 6. Tampere: Jäljennepalvelu, 1985.

TASKINEN, ILARI 2015: Sota-ajan kirjekulttuuri ja kirjeiden kokemusten tulkinta. – Marko Tikka, Ilari Taskinen & Seija-Leena Nevala-Nurmi (toim.), *Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina* s. 12–29. Tampere: Postimuseo ja Tampereen Historiallinen Seura.

TASKINEN, ILARI 2021: *Social lives in letters. Finnish soldiers' epistolary relationships, intimate practices, and emotionality In World War II*. Doctoral dissertation in history. Tampere University.

TASKINEN, ILARI 2024: *Terveiseni täältä jostakin. Suomalaissotilaiden kirjeenvaihto talvi- ja jatkosodassa.* Helsinki: Gaudeamus.

TIKKA, MARKO – TASKINEN, ILARI – NEVALA-NURMI, SAIJA-LEENA 2015: Kirjeiden tutkimaton maailma. – Marko Tikka, Ilari Taskinen & Saija-Leena Nevala-Nurmi (toim.), *Kirjeitä sodasta. Kirjoittamisen tavat ja merkitykset kriisiaikoina* s. 6–9. Tampere: Postimuseo ja Tampereen Historiallinen Seura.

TUOMI, JOUNI – SARAJÄRVI, ANNELI 2018: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi.* Helsinki: Tammi.

VALKJÄRVI, RIIKKA 2022*: Kuoleman ja tappamisen merkitykset sota-ajan kirjeissä*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.

VILPPULA, MATTI 1993: Onko tulla-futuuri tarpeeton? – Kielikello 2/1993 https://kielikello.fi/onko-tulla-futuuri-tarpeeton/ (22.11.2023).

VISK = Hakulinen, A., Vilkuna, M., Korhonen, R., Koivisto, V., Heinonen, T.R., Alho, I. (2004) Iso suomen kielioppi. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Verkkoversio. Saatavissa: http://scripta.kotus.fi/visk URN:ISBN:978-952-5446-35-7.

WIIK, KALEVI 1979: Suomen tempusten syvä- ja etärakenteista. Virittäjä, 80 (2), s. 135–162. https://journal.fi/virittaja/article/view/36722 (28.11.2023)